

Jak ubránit demokracii v době digitalizace

Lucie Tungul, ed.

campus
TIVOLI

Wilfried
Martens Centre
for European Studies

TOPAZ

Tisk ©Jutty, Přerov, 2025.

Tato publikace je společným počinem think tanků Wilfried Martens Centre for European Studies, TOPAZ a Campus Tivoli Rakouské lidové strany. Tato publikace byla spolufinancována Evropským parlamentem. Wilfried Martens Centre for European Studies, Campus Tivoli, TOPAZ a Evropský parlament na sebe neberou žádnou odpovědnost za fakta či názory vyjádřené v této publikaci ani za jakékoliv další využití informací v ní obsažených. Plná odpovědnost leží na autorech publikace.

Všechna práva vyhrazena. Není povoleno kopírovat, reprodukovat nebo znovu vydávat obsah této publikace, s výjimkou osobní potřeby. Všechny ostatní formy vyžadují povolení vydavatele.

Kontakt:

©TOPAZ

Opletalova 1603/57

11000 Praha

Více informací na: <http://www.thinktopaz.cz>
<https://www.martenscentre.eu/>
<https://campus-tivoli.at>

Texty autorů byly odevzdány k 31. lednu 2025. Zpracování této publikace bylo dokončeno k 31. březnu 2025.

Recenzenti: Jakub Charvát, Metropolitní univerzita Praha, Česko
Sandra Pasarić, Wilfried Martens Centre for European Studies, Belgie
Mathias Weiß, Campus Tivoli, Rakousko

ISBN: 978-80-88350-49-1

O partnerech projektu

TOPAZ je oficiálním think tankem politické strany TOP 09. Jeho cílem je pomáhat kultivovat veřejný prostor, být inkubátorem nových myšlenek, pojmenovávat hlavní společenské a politické problémy a nabízet jejich řešení. Pomocí akademického týmu a ve spolupráci s experty a politiky aktivně formuluje inovativní přístupy a vize moderní a odpovědné politiky. Činí tak především pořádáním veřejných debat, konferencí s mezinárodní účastí, seminářů s odborníky na konkrétní témata, publikováním analýz, studií a policy paperů. Jen vzdělaná společnost dokáže být odolná vůči hrozbám. Pořádá proto kulaté stoly, a vzdělávací akce pro odborníky a veřejnost, ale i semináře pro začínající i zkušené politiky.

Centrum Wilfrieda Martense pro evropská studia (Wilfried Martens Centre for European Studies, WMCES) bylo založeno v roce 2012 jako politická nadace a oficiální think-tank Evropské lidové strany (EPP). Centrum má čtyři cíle: podporovat pravicové myšlení, přispět k formulaci evropských a národních politik, sloužit jako rámec pro národní politické nadace i členy akademické obce a rovněž stimulovat veřejnou debatu o EU. Prosazuje proevropské myšlení vycházející z křesťanskodemokratických, konzervativních a jim příbuzných politických hodnot.

Campus Tivoli Rakouské lidové strany je přední rakouský konzervativní think-tank zaměřený na politické vzdělávání a výzkum. Campus Tivoli si klade za cíl plnit roli místa pro vzájemné setkávání a diskusi národních i mezinárodních odborníků a zástupců z různých oblastí tvorby a rozvoje politiky, vědy a výzkumu a diplomacie. Smyslem bohatého programu aktivit, jako jsou panelové diskuse, workshopy, konference a veřejné přednášky, a pravidelných publikací je informovat a zapojovat do těchto akcí veřejnost.

Obsah

O partnerech projektu	3
O autorech	5
Předmluva	8
<i>Lucie Tungul</i>	
Úvod: Demokratické výzvy v éře geopolitického soupeření a digitálního světa	9
<i>Ladislav Cabada</i>	
(Ne)důvěra v politické instituce a dlouhodobé polarizační trendy v evropském prostředí	17
<i>Ahmad Mansour</i>	
Nenávist, sebeúcta a extremismus: psychologické základy radikalizace	24
<i>Peter Hefele</i>	
Generace extremistů? Hodnoty a politické postoje mladých lidí v Evropě	31
<i>Garvan Walshe</i>	
Vždyť je to tak prosté, jde o svobodu konat. Aneb jak přelstít populisty.	39
<i>Dalibor Roháč</i>	
Sociální média a budoucnost evropské demokracie	48
<i>Sebastian Schöffel a Malwina Talik</i>	
Digitální kolbiště: Jak ruské dezinformace ovlivňují chování voličů ve střední a východní Evropě?	57
<i>Jack Herndon</i>	
Biotechnologie: boj o DNA a světovou dominanci	69
<i>Zdeněk Rod</i>	
Od slibů k rizikům: Jak se Čína vměšuje do dění v zemích Visegrádské skupiny	91

O autorech

Ladislav Cabada je profesorem politologie a československých a českých dějin, garantem politologického studijního programu (MA, PhD) na Metropolitní univerzitě Praha. V poslední době působí jako trustee ve výkonném výboru Evropského konsorcia pro politický výzkum (ECPR). Zabývá se výzkumem politických systémů ve středovýchodní Evropě – především politických institucí, aktérů, politické kultury a regionalismu – evropeizačních procesů a politické antropologie.

Peter Hefe je povoláním ekonom a ekonomický historik. Mnoho let působil u nadace Konrad-Adenauer-Stiftung v asijsko-pacifickém regionu. V lednu 2022 se stal politickým ředitelem Wilfried Martens Centre for European Studies, oficiálního think tanku Evropské lidové strany (EPP). Jeho hlavními okruhy působnosti jsou mezinárodní a rozvojová politika, asijsko-evropské vztahy, energetická bezpečnost a změna klimatu.

Jack Herndon je programový manažer odboru pro boj proti vnějšímu vměšování při Mezinárodním republikánském institutu (International Republican Institute). Pracuje na projektech, které mají podpořit spolupráci mezi Evropou a USA v oblasti podpory demokracie a boje proti nekalému vlivu Komunistické strany Číny. Vystudoval mezinárodní ekonomii a mezinárodní vztahy na School of Advanced International Studies při Johns Hopkins University a bakalářský titul získal na University of California v Los Angeles.

Ahmed Mansour je berlínský psycholog a spisovatel. Narodil se v roce 1976 ve Kfar Sabě a má izraelské i německé občanství. V roce 2018 založil iniciativu na podporu demokracie a prevenci extremismu, která realizuje projekty v oblasti vzdělávání a integrace a také v nápravných zařízeních. Věnuje se také boji proti antisemitismu. V roce 2015 vyšla jeho kniha *Generace Alláh*, v roce 2018 následovala kniha *Proč musíme přehodnotit boj proti náboženskému extremismu* a v roce 2020 kniha *Solidarita! Proti rasismu, antisemitismu a nenávisti*. Jeho čtvrtá kniha *Operace Alláh* vyšla v roce 2022 a v roce 2024 se stal spoluautorem knihy *Pole napětí*. Za svou práci obdržel řadu ocenění, mimo jiné Cenu Carla von Ossietzkého za přínos soudobým dějinám a politice, Cenu za lidská práva od Nadace Gerharta a Renate Baumových a Spolkový kříž za zásluhy Spolkové republiky Německo. V roce 2022 mu udělila čestný doktorát Teologická fakulta Basilejské univerzity.

Zdeněk Rod vystudoval bakalářský a magisterský program Mezinárodní vztahy na Západočeské univerzitě v Plzni. Na Katedře politologie a mezinárodních vztahů dnes vyučuje bezpečnostní studia a stejnému zaměření se věnuje také ve svém doktorském studiu. V minulosti studoval na univerzitách v Lublani, Budapešti a na Evropské bezpečnostní a obranné akademii v Bruselu. Dále spolurídí bezpečnostní konzultační firmu Center for Security Consulting. Pracoval také na Ministerstvu obrany České republiky na oddělení hybridních hrozeb. Specializuje se na zahraniční bezpečnostní politiku, hybridní hrozby a strategickou komunikaci.

Dalibor Roháč je Senior Fellow při American Enterprise Institute (AEI). Je také výzkumným pracovníkem Centra Wilfrieda Martense pro evropská studia v Bruselu a vedoucím výzkumným pracovníkem pro politiku a mezinárodní vztahy na University of Buckingham ve Velké Británii. Jeho první kniha *Towards an Imperfect Union: A Conservative Case for the EU* (vyšlo v Rowman and Littlefield), byla časopisem *Foreign Affairs* zařazena na seznam nejlepších knih roku 2016. Roháč píše o EU a transatlantických vztazích pro deníky *The Washington Post*, *The Wall Street Journal*, *The New York Times*, *The Daily Telegraph*, *Financial Times*, *Foreign Affairs* a mnoho dalších. Svědčil v Kongresu, publikoval v odborných časopisech a vystupoval ve zpravodajských relacích včetně BBC, Bloomberg Television, Fox News a Fox Business. Doktorát z politické ekonomie získal na King's College London.

Sebastian Schäffer je ředitelem Institutu pro Podunají a střední Evropu (IDM), regionálního think-tanku se sídlem ve Vídni. Působí také jako generální tajemník Podunajské konference rektorů, síť téměř 70 univerzit v širším regionu Podunají. V roce 2011 založil tento politolog narozený v Mnichově SSC Europe, kompetenční síť pro pořádání seminářů, simulací a projektového poradenství. Zastával několik pozic jako přednášející a výzkumný pracovník na univerzitách a institucích v Německu, kde také získal dva magisterské tituly. Mezi jeho odborné zaměření patří evropská integrace, rozšiřování EU a prognózy budoucího vývoje. Je autorem více než 100 článků a statí a napsal i vydal několik knih, mimo jiné *Ukraine in Central and Eastern Europe*.

Malwina Talik je výzkumnou pracovnící Institutu pro Podunají a střední Evropu, kde se zaměřuje na demokratickou odolnost, migraci a azyl (zejména instrumentalizovanou migraci), genderovou rovnost a aktuální vývoj ve střední a východní Evropě (zejména v Rakousku a Polsku). Dříve pracovala v Polské akademii věd a na polském velvyslanectví ve Vídni. Získala magisterský titul v oboru globálních studií a historie na Univerzitě v Lipsku a Vídeňské univerzitě. Absolvovala výměnné semestry na Eötvös Loránd University, Fudan University a výzkumnou stáž při Delegaci EU v Etiopii. Malwina si dále prohloubila své odborné znalosti v rámci letních programů Peace Research a Democratic Resilience na Univerzitě v Oslu. Je také bývalou stipendistkou OBSE/UNODA pro mír a bezpečnost a současnou stipendistkou Nadace Kazimíra Pulaského

Lucie Tungul vystudovala mezinárodní vztahy na Miami University v Ohio a politologii a evropská studia na Univerzitě Palackého v Olomouci. Deset let působila na Fatih University v Istanbulu. Zaměřuje se na europeizaci, demokratizaci, rozhodovací procesy, migraci, a otázku evropské identity. V současné době je odborná asistentka na Katedře politologie a společenských věd Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, působí jako předsedkyně akademické rady TOPAZ. Od roku 2018 je členkou předsednictva České společnosti pro politické vědy a od roku 2020 členkou akademické rady WMCES. Její poslední publikací je *Europeanisation and Eurasianism in Turkey and Ukraine: Balancing between Integration and Autonomy* (Routledge 2025).

Garvan Walshe je podnikatel v oblasti občanského vzdělávání a zakladatel společnosti Article7 - Intelligence for Democrats, spoluzakladatel Unhack Democracy a výzkumný pracovník Centra Wilfrieda Martense pro evropská studia

Předmluva

Evropa se ocitá v období bezprecedentních výzev. Demokratické hodnoty, na nichž je postavena naše civilizace, jsou systematicky oslabovány hybridními hrozbami, zahraničním vměšováním i ztrátou důvěry veřejnosti v politické instituce. Bezpečnostní prostředí se zásadně mění – nejen v důsledku ruské agrese vůči Ukrajině, ale i v důsledku rostoucího technologického soupeření s autoritářskými režimy jako je Čína.

Bezpečnost již dávno nepředstavuje pouze obranu státních hranic. Zahrnuje také ochranu informačního prostoru, důvěry občanů, akademické svobody a integrity našich institucí. Právě proto považuji propojení bezpečnostní politiky, vědy a výzkumu a evropské spolupráce za zcela zásadní. Potřebujeme evropskou odpověď – jednotnou, hodnotově ukotvenou a technologicky suverénní. Potřebujeme Evropu, která bude schopna nejen reagovat na současné hrozby, ale též aktivně formovat budoucí vývoj.

Jako bývalý předseda zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a současný ministr pro vědu, výzkum a inovace si plně uvědomuji, že obrana demokracie není výlučně úkolem bezpečnostních složek. Jedná se o výzvu, která vyžaduje koordinované úsilí vědecké obce, politické reprezentace, pedagogické sféry i občanské společnosti.

Tato publikace k tomuto společnému úsilí významně přispívá. Nabízí detailní analýzu zesilujícího vlivu dezinformací, polarizace společnosti, technologické závislosti a vnějších mocenských zásahů. Nezůstává však jen u identifikace hrozeb. Jednotlivé kapitoly přinášejí konkrétní návrhy a strategie, jak posílit odolnost demokratických systémů – od rozvoje strategické komunikace, přes cílenou práci s mládeží, až po dosažení technologické suverenity Evropy. Věřím, že se tato publikace stane nejen podnětem k odborné debatě, ale především výzvou k činům. V době rostoucích hrozeb totiž potřebujeme víc než diskusi – potřebujeme odvahu jednat.

Marek Ženíšek

ministr pro vědu, výzkum a inovace České republiky,
bývalý předseda Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Úvod: Demokratické výzvy v éře geopolitického soupeření a digitálního světa

Lucie Tungul

V dnešní době čelíme mnoha hrozbám pro demokracii. Spojené státy americké (USA) se postupně odklánějí od liberálního modelu směrem k autoritářství, zatímco Rusko aktivně usiluje o oslabení demokratických institucí a posílení svého geopolitického vlivu. Ruská strategie je zaměřena na systematické podkopávání transatlantických vazeb a marginalizaci vlivu USA v Evropě, aby tak posílila svoji pozici a omezila působení demokratických sil. Demokratické státy Evropy však dlouho tato rizika podceňovaly a mnohdy nejsou připraveny adekvátně reagovat, což vede k nerozhodnosti a neschopnosti novým hrozbám efektivně čelit. Zatím jen rozpačitě přešlapují na místě.

Kromě tradičních geopolitických rizik se současné demokratické společnosti musí vypořádat i s novými výzvami, které přináší digitální prostředí. Sociální média a další digitální platformy sice mohou přispět k demokratizaci veřejného prostoru, avšak zároveň představují nástroj, jenž lze zneužít k šíření dezinformací a manipulaci veřejného mínění. Kybernetické útoky, internetová cenzura a online špionáž jsou využívány jak státními, tak nestátními aktéry, což vyžaduje adekvátní reakce a strategická opatření k ochraně demokratických institucí a procesů.

Na pozadí tohoto vývoje se mění povaha geopolitického soupeření mezi Evropskou unií (EU) a Ruskem v jejich sdíleném sousedství. EU i Rusko se snaží ovlivňovat politické a ekonomické směřování okolních států, ale činí tak prostřednictvím zásadně odlišných přístupů. EU působí vahou své autority (*authority*) a vyzývá k podpoře demokratizace, přičemž v tomto procesu klade důraz na ekonomickou liberalizaci, integraci s evropskými trhy a rozvoj právního státu (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005; Börzel 2015). Rusko naproti tomu spoléhá na sílu a nátlak (*coercion*), přičemž k udržení vlivu využívá zvyšování energetické závislosti, ekonomický nátlak a bezpečnostní hrozby (Tolstrup 2009; Obydenkova a Libman 2015).

Evropský model

Jak bylo uvedeno výše, EU se snaží ovlivňovat dění ve svém sousedství prostřednictvím přitažlivosti vlastního modelu. Její schopnost prosazovat změny v souladu s evropskými zájmy spočívá v legitimitě a důvěryhodnosti jejího mezinárodního angažmá a v dobrovolném podřízení se jejímu vlivu (Lake 2010). Na rozdíl od ekonomického či vojenského nátlaku se tento mocenský

vztah opírá o autoritu nadřazeného celku, který motivuje podřízené subjekty k dodržování závazků prostřednictvím nabízených výhod a vzájemně akceptovaných norem. V kontextu EU se pro tento proces vžilo označení europeizace.

Europeizace podporuje právní a institucionální sbližování třetích zemí s EU, k čemuž využívá například obchodní a asociační dohody, ve vybraných případech příslib členství a následně přístupová jednání. Nejvyšší formou „odměny“ je členství v EU (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005; Börzel a Lebanidze 2017). Tento koncept vychází z myšlenky, že kandidátské země budou motivovány k dodržování základních principů požadovaných Evropskou unií prostřednictvím systému politicko-ekonomických pobídek a sankcí. Odměna je poskytována tehdy, pokud daná země splňuje stanovené podmínky, zatímco v případě jejich nedodržení může následovat postih. Účinnost tohoto mechanismu závisí na tom, zda přínosy vyplývající z dodržování podmínek převyšují pro danou zemi související náklady (Lavenex a Schimmelfennig 2011; Featherstone a Kazamias 2014).

Evropeizace představuje specifickou formu vnějšího vměšování, v níž se státy dobrovolně podřizují normám, zákonům a politikám EU (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005). Tento proces je poháněn dvěma vzájemně provázanými mechanismy, které Levitsky a Way (2006) označují jako *linkage* a *leverage*. *Linkage* představuje rozvoj husté sítě hospodářských, politických a sociálních vazeb mezi EU a cílovými státy. Tento koncept zahrnuje obchodní a investiční vztahy, diplomatickou spolupráci, migraci, vzdělávání, kulturní výměny a propojení občanské společnosti (Levitsky a Way 2005; Delcour a Wolczuk 2015). Rostoucí hustota těchto vazeb vede k prohlubující se provázanosti cílových zemí s EU a usnadňuje přenos a internalizaci evropských modelů správy věcí veřejných. Tím se zároveň posiluje schopnost EU ovlivňovat reformní politiku těchto států.

Na druhé straně *leverage* označuje schopnost EU vynutit si dodržování stanovených podmínek prostřednictvím nátlaku (Lavenex a Schimmelfennig 2011). Účinnost tohoto nátlaku se zvyšuje v případě, že již existuje silně rozvinutá *linkage*, která způsobuje, že cílové státy vnímají krátkodobé i dlouhodobé náklady spojené s nedodržením podmínek EU jako významné. V takovém případě obava z negativních dopadů potenciálních ztrát převáží nad možnými přínosy z odklonu od evropské orientace (Levitsky a Way 2006).

Pro úspěch europeizace je klíčová důvěryhodnost EU jako partnera a její konzistentní a předvídatelné jednání. Pokud EU nedokáže postupovat jednotně a předvídatelně, její vliv na cílové země oslabuje. Tento fenomén lze pozorovat například v případech, kdy členské státy nebyly schopny dosáhnout shody ohledně reakce na demokratický úpadek nejen v kandidátských zemích, ale i v některých členských státech EU (Börzel 2015). Nedůslednost, politická paralýza a vnitřní rozpory členských států, umocněné únavou z rozšiřování, podkopávají důvěryhodnost EU a oslabují její schopnost ovlivňovat vývoj jak uvnitř Unie, tak v jejím sousedství (Ademmer a Börzel 2013; Youngs 2017).

Ruský model

Zatímco dřívější výzkum vlivu vnějších aktérů na demokratizaci zaměřoval převážně na západní státy, v případě Evropy potom na EU a proces evropeizace, postupem času se pozornost přesunula i k nedemokratickým silám, zejména k Rusku.¹ Autoři zkoumali metody a strategie, které Rusko vyvinulo k potlačení vlivu Západu a rozšíření své moci. Výsledky těchto studií ukazují, jak Rusko využívá historické ekonomické a politické závislosti zemí ve svém sousedství k upevnění své sféry vlivu. Od EU se zásadně liší v tom, jaké metody k tomu využívá. Rusko usiluje především o eskalaci zranitelnosti třetích zemí a zdůrazňování reálných či domnělých rizik, jimž by tyto státy čelily, pokud by se rozhodly změnit svou zahraničněpolitickou orientaci směrem, který nekoresponduje s ruskými zájmy (Ademmer, Delcour a Wolczuk 2016). Primární nástrojem Ruska je síla a nátlak (*coercion*).

Rusko považuje postsovětský prostor za své „imperiální državy“ a svou mocenskou dynamiku zakládá především na nátlaku a síle. Využívá širokou škálu nátlakových mechanismů od dlouhodobého politického zasahování do vnitřních záležitostí (podpora protizápadních skupin a přímá podpora proruských kandidátů, výhrůžky demokratických kandidátům a politikům, podpora secesionismu, PR akce v ruské televizi nebo finanční a nefinanční asistence ve volebních kampaních) až po ekonomický (energetický monopol, obchodní embarga, subvence, splácení úvěrů a dluhů) a vojenský nátlak (vojenské aliance, hrozby a intervence) (Tolstrup 2009; Obydenkova a Libman 2019).

Ambrosio (2007) rozčlenil vnější strategie Ruska v postsovětském prostoru do tří hlavních přístupů: 1) posilování neliberálního režimu – například v Bělorusku, kde Lukašenko usiloval o integraci s Ruskem, aby zabránil demokratizaci; 2) podrývání demokratizujícího se režimu, jako je Ukrajina; a 3) prosazování autoritářských norem na mezinárodní úrovni, přičemž neliberální vůdci si vzájemně poskytují rétorickou podporu, koordinují své kroky proti opozici a učí se jeden od druhého.

Tolstrup (2009) přistupuje k ruské strategii odlišně a rozlišuje mezi dvěma modely. V případě států, jejichž vlády jsou nakloněny Moskvě, například Běloruska, Rusko uplatňuje *politiku řízené stability*, jejímž cílem je posílit závislost na Rusku a odradit od integrace s Evropou. Naopak vůči státům, které se již vydaly cestou západní integrace, jako jsou Ukrajina a Moldavsko, aplikuje *politiku řízené nestability*. Ta spočívá v podněcování ekonomické a politické nejistoty s cílem oslabit důvěru veřejnosti v prozápadní orientaci a zároveň snížit důvěryhodnost těchto států v očích evropských lídrů a veřejnosti. Tímto způsobem Rusko podkopává vůli EU angažovat se v těchto zemích a podporovat proevropské reformy (Ambrosio 2007; Tolstrup 2009; Delcour a Wolczuk 2015; Obydenkova a Libman 2015).

¹ Viz například Burnell 2006, 2010; Nygren 2007; Tolstrup 2009a, 2014a, 2014b; Wilson a Popescu 2009; Burnell a Schlumberger 2010; Dangerfield 2011; Bogolomov a Lytvynenko 2012; Vanderhill 2012; Langbein 2015; Ademmer, Delcour a Wolczuk 2016; Buzogány 2016; Obydenkova a Libman 2019; Dragneva a Hartwell 2022; Obydenkova 2022; Shyrokykh 2022; Tosun a Shyrokykh 2022.

V obou případech Rusko kombinuje politický, ekonomický a vojenský tlak s prvky *měkké síly*. Využívá historické, jazykové a kulturní vazby k posílení svého vlivu na sousední státy, ale třeba i ruskou diasporu, přičemž těmito kanály šíří a zesiluje narativy o morálním a hodnotovém úpadku Evropy, její hospodářské stagnaci a politické fragmentaci. Tímto způsobem se snaží oslabit přitažlivost evropského modelu a upevňuje vlastní mocenské postavení v regionu (Öniş a Kutlay 2019).

Výsledek střetu dvou konkurenčních paradigmat Evropy a Ruska závisí na vnitřních i vnějších faktorech. Rozhodující roli nicméně vždy hraje domácí prostředí, neboť úspěch strategie závisí na ochotě elit podřídít se evropskému nebo ruskému vlivu (Levitsky a Way 2006). Dalším určujícím prvkem je povaha ekonomické provázanosti, neboť obchodní, investiční a finanční vazby zásadně ovlivňují politická rozhodnutí cílových států (Casier 2020). Dalším prvkem jsou geopolitické okolnosti, včetně regionálních konfliktů, bezpečnostních zájmů a jiných mezinárodních tlaků, které ovlivňují dynamiku vzájemných vztahů (Obydenkova a Libman 2019).

Při posuzování dopadu vnějších aktérů na domácí politické prostředí je třeba překonat zjednodušenou představu, že demokratičtí vnější aktéři ze své podstaty podporují demokratizaci, zatímco neliberální aktéři nutně prosazují autoritářství (Tolstrup 2009; Wolff a Spanger 2013; Obydenkova a Libman 2015). Podpora demokracie nebo autoritářství může mít nezamýšlené důsledky a někdy posiluje právě ty síly, kterým se snaží čelit (Way 2005; Burnell 2006; Levitsky a Way 2006; Ambrosio 2007; Risse a Babayan 2015; Mikecz 2020). Například Putinova *strategie řízené nestability* na Ukrajině neúmyslně posílila prozápadní síly, přičemž protesty na Euromajdanu nebyly přímým produktem evropeizace, ale spíše reakcí na domácí projevy autoritářství a ruský imperiální vliv. Odolnost proreformní ukrajinské veřejnosti a občanské společnosti nakonec přiměla EU k aktivnějšímu zapojení do podpory demokratizace.

Jak v demokratizujících se, tak v autoritářských režimech vládnoucí elity přednostně usilují o vlastní politické přežití a na vnější podmínky reagují strategicky (Bush 2015). Kontakt s vnějšími aktéry navazují buď s cílem upevnit svou domácí pozici, nebo získat podporu pro politickou změnu. Tyto interakce přitom nemusí být iniciovány třetí stranou, vznikají na základě strategického rozhodnutí domácích aktérů.

Struktura publikace

Rusko představuje pro Evropu stále větší přímé i nepřímé ohrožení. Vměšováním do evropské politiky, podporou extremistických a populistických hnutí a využíváním společenských rozkolů se snaží oslabit vnitřní soudržnost EU a jejích členských států a podkopávat důvěryhodnost demokratických institucí. Moskva systematicky využívá prvky hybridní války, včetně kybernetických

útoků, dezinformačních kampaní a finanční podpory euroskeptických a populistických stran, s cílem prohloubit polarizaci evropské společnosti. Tato strategie je zaměřena na vyvolávání vnitřních sporů, které odvádějí pozornost evropských států od širších geopolitických hrozeb a zároveň stupňují již tak narůstající rizika politické nestability. Jednotlivé kapitoly této publikace analyzují nejen příčiny a důsledky demokratických selhání v Evropě, ale rovněž poskytují konkrétní doporučení, jak posílit demokratickou odolnost a strategickou kapacitu Evropy čelit vnitřním i vnějším destabilizačním tlakům.

Tento sborník si klade za cíl komplexně přispět k probíhající diskusi o ochraně evropské demokracie a stability v kontextu rostoucí geopolitické konkurence. *Ladislav Cabada* se zabývá výrazným poklesem důvěry v tradiční politické instituce a zkoumá rostoucí ideologickou a afektivní polarizaci v západních demokraciích. Jeho analýza nejen nastiňuje hlavní příčiny této rostoucí polarizace, ale také zkoumá možné strategie, jak tyto trendy zvrátit. *Ahmad Mansour* se věnuje psychologickým základům extremismu a radikalizace a všímá si, jak osobní pocit nejistoty a „komnaty ozvěn“ sociálních sítí přispívají k vzestupu radikálních ideologií. Ve své práci se zaměřuje na to, jak tyto procesy ovlivňují mladistvé a narušují jejich schopnost empatie a dialogu, přičemž podtrhuje nutnost porozumění a intervence na psychické úrovni. V následující kapitole *Peter Hefele* analyzuje politické postoje evropské mládeže a upozorňuje na znepokojivý trend rostoucí polarizace mezi mladými voliči. Poukazuje na socioekonomické rozdíly a měnící se hodnotové orientace, které vedou část mladých mužů k podpoře populistických pravicových stran. Zároveň se zamýšlí nad strategií, jak tuto demografickou skupinu přiblížit demokratickým hodnotám prostřednictvím cílené politiky a vzdělávacích iniciativ. Závěrečná kapitola této sekce věnované populismu a polarizaci přináší analýzu *Garvana Walshe*, který kriticky reflektuje reakci mainstreamových politických stran na vzestup populismu. Navrhuje přehodnocení politických taktik a stylů a obhazuje charismatičtější a inkluzivnější přístup k politice, jenž posiluje legitimitu demokratických institucí a zdůrazňuje roli občanské společnosti jako klíčového pilíře udržitelné demokracie.

Zbývající kapitoly zaujímají globálnější perspektivu. *Dalibor Roháč* zkoumá dopad sociálních médií na evropské demokracie a analyzuje souvislost mezi jejich vlivem a obchodními modely digitálních platforem, které upřednostňují engagement před kvalitou diskuse. *Sebastian Schäffer* a *Malwina Talik* analyzují, jak se ruské dezinformační kampaně cíleně zaměřují na chování voličů ve střední a východní Evropě s cílem destabilizovat a polarizovat společnost. Jejich kapitola upozorňuje na přetrvávající rizika a navrhuje strategie, jak těmto vlivům v citlivých geopolitických regionech čelit. Vyslovuje se pro razantní politické změny, které by zmírnily rozdělující účinky algoritmického šíření obsahu. Poslední dvě kapitoly se zaměřují na Čínu. *Jack Herndon* se věnuje eskalující biotechnologické soutěži mezi Spojenými státy a Čínou a upozorňuje na její zásadní důsledky pro

národní bezpečnost a globální mocenskou rovnováhu. Vyzývá demokratické státy k aktivnímu postoji, zdůrazňuje potřebu urychleného rozvoje vlastního biotechnologického výzkumu a varuje před rostoucím vlivem Číny v této strategické oblasti. *Zdeněk Rod* se pak konkrétně zaměřuje na politické a ekonomické zásahy Číny v rámci Visegrádské skupiny. Analyzuje rovnováhu mezi ekonomickými příležitostmi a geopolitickou obezřetností, ovlivněnou širší dynamikou EU a celého světa.

Tato publikace si klade za cíl přispět k probíhající diskusi o záchraně evropské demokracie a stability v éře rostoucí geopolitické konkurence. Jednotlivé kapitoly proto poskytují konkrétní doporučení, jak posílit demokratickou odolnost Evropy a její strategickou schopnost odolávat vnitřním i vnějším destabilizačním snahám.

Použité zdroje:

Ademmer, Esther, a Tanja A. Börzel. 2013. "Migration, Energy and Good Governance in the EU's Eastern Neighbourhood." *Europe-Asia Studies* 65 (4): 581–608. <https://doi.org/10.1080/09668136.2013.766038>.

Ademmer, Esther, Laure Delcour a Kataryna Wolczuk. 2016. "Beyond Geopolitics: Exploring the Impact of the EU and Russia in the 'Contested Neighborhood.'" *Eurasian Geography and Economics* 57 (1): 1–18. <https://doi.org/10.1080/15387216.2016.1183221>.

Ambrosio, Thomas. 2007. "Insulating Russia from a Colour Revolution: How the Kremlin Resists Regional Democratic Trends." *Democratization* 14 (2): 232–52. <https://doi.org/10.1080/13510340701245736>.

Bogolomov, Aleksander, a Oleksandr Lytvynenko. 2012. "A Ghost in the Mirror: Russian Soft Power in Ukraine." *The Aims and Means of Russian Influence Abroad*.

Börzel, Tanja A. 2015. "The Noble West and the Dirty Rest? Western Democracy Promoters and Illiberal Regional Powers." *Democratization* 22 (3): 519–35. <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.1000312>.

Börzel, Tanja A., a Bidzina Lebanidze. 2017. "'The Transformative Power of Europe' Beyond Enlargement: The EU's Performance in Promoting Democracy in Its Neighbourhood." *East European Politics* 33 (1): 17–35. <https://doi.org/10.1080/21599165.2017.1280473>.

Burnell, Peter. 2006. "Promoting Democracy Backwards." 28. Madrid.

Burnell, Peter, a Oliver Schlumberger. 2010. "Promoting Democracy – Promoting Autocracy? International Politics and National Political Regimes." *Contemporary Politics* 16 (1): 1–15. <https://doi.org/10.1080/13569771003593805>.

Bush, Sarah Sunn. 2015. *The Taming of Democracy Assistance*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107706934>.

Casier, Tom. 2020. “Not on Speaking Terms, but Business as Usual: The Ambiguous Coexistence of Conflict and Cooperation in EU–Russia Relations.” *East European Politics* 36 (4): 529–43. <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1756784>.

Dangerfield, Martin. 2011. “Belarus, Moldova and Ukraine: In or Out of European Regional International Society?” *Journal of European Integration* 33 (2): 215–33. <https://doi.org/10.1080/07036337.2011.543527>.

Delcour, Laure, a Kataryna Wolczuk. 2015. “Spoiler or Facilitator of Democratization?: Russia’s Role in Georgia and Ukraine.” *Democratization* 22 (3): 459–78. <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.996135>.

Dragneva, Rilka, a Christopher A. Hartwell. 2022. “The Crisis of the Multilateral Order in Eurasia: Authoritarian Regionalism and Its Limits.” *Politics and Governance* 10 (2). <https://doi.org/10.17645/pag.v10i2.4809>.

Langbein, Julia. 2015. *Transnationalization and Regulatory Change in the EU’s Eastern Neighbourhood*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315758626>.

Lavenex, Sandra, a Frank Schimmelfennig. 2011. “EU Democracy Promotion in the Neighbourhood: From Leverage to Governance?” *Democratization* 18 (4): 885–909. <https://doi.org/10.1080/13510347.2011.584730>.

Levitsky, Steven, a Lucan Way. 2005. “International Linkage and Democratization.” *Journal of Democracy* 16 (3): 20–34. <https://doi.org/10.1353/jod.2005.0048>.

Levitsky, Steven, a Lucan A. Way. 2006. “Linkage versus Leverage. Rethinking the International Dimension of Regime Change.” *Comparative Politics* 38 (4): 379. <https://doi.org/10.2307/20434008>.

Mikecz, Dániel. 2020. “Civil Society as a Counterbalance to Democratic Backlash? The Civil Society Master Frame and Discursive Opportunities of Politically Active Civil Organizations in Hungary.” *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 28 (1): 45–59. <https://doi.org/10.1080/25739638.2020.1812940>.

Nygren, Bertil. 2007. *The Rebuilding of Greater Russia*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203939901>.

Obydenkova, Anastassia, a Alexander Libman. 2015. *Autocratic and Democratic External Influences in Post-Soviet Eurasia*. London: Routledge.

Öniş, Ziya, a Mustafa Kutlay. 2019. “Global Shifts and the Limits of the EU’s Transformative Power in the European Periphery: Comparative Perspectives from Hungary and Turkey.” *Government and Opposition* 54 (2): 226–53. <https://doi.org/DOI:10.1017/gov.2017.16>.

Risse, Thomas, a Nelli Babayan. 2015. "Democracy Promotion and the Challenges of Illiberal Regional Powers: Introduction to the Special Issue." *Democratization* 22 (3): 381–99. <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.997716>.

Schimmelfennig, Frank, a Ulrich Sedelmeier. 2005. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca: Cornell University Pres.

Shyrokykh, Karina. 2022. "Why Climate? The Drivers of the European Union's Climate Governance in Its Post-Soviet East European Neighbors." *Problems of Post-Communism* 69 (4–5): 358–68. <https://doi.org/10.1080/10758216.2021.1974888>.

Tolstrup, Jakob. 2009. "Studying a Negative External Actor: Russia's Management of Stability and Instability in the 'Near Abroad.'" *Democratization* 16 (5): 922–44. <https://doi.org/10.1080/13510340903162101>.

———. 2014a. "External Influence and Democratization: Gatekeepers and Linkages." *Journal of Democracy* 25 (4): 126–38. <https://doi.org/10.1353/jod.2014.0076>.

———. 2014b. *Russia vs. the EU. The Competition for Influence in Post-Soviet States*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

———. 2014c. *Russia vs. the EU: The Competition for Influence in Post-Soviet States*. Boulder, CO: Lynne Rienner .

Tosun, Jale, a Karina Shyrokykh. 2022. "Leadership in High-Level Forums on Energy Governance: China and Russia Compared." *Post-Communist Economies* 34 (7): 847–70. <https://doi.org/10.1080/14631377.2021.1964742>.

Vanderhill, Rachel. 2012. *Promoting Authoritarianism Abroad*. Lynne Rienner Publishers. <https://doi.org/10.1515/9781626370104>.

Way, Lucan A. 2005. "Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave: The Cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine." *World Politics* 57 (2): 231–61. <https://doi.org/10.1353/wp.2005.0018>.

Wilson, Andrew, a Nicu Popescu. 2009. "Russian and European Neighbourhood Policies Compared." *Southeast European and Black Sea Studies* 9 (3): 317–31. <https://doi.org/10.1080/14683850902934317>.

Wolff, Jonas, a Hans-Joachim Spanger. 2013. "Democracy Promoters' Conflicting Objectives. The Research Agenda." In *The Comparative International Politics of Democracy Promotion*, eds. Jonas Wolff, Hans-Joachim Spanger a Hans-Jürgen Puhle, 3–37. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315889870>.

Youngs, Richard. 2017. *Europe's Eastern Crisis*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316344033>.

(Ne)důvěra v politické instituce a dlouhodobé polarizační trendy v evropském prostředí²

Ladislav Cabada

Shrnutí: Jedním z výrazných prvků spojených se současným nárůstem neliberálních tendencí a aktérů v západních demokraciích je oslabování důvěry v politické i další instituce. Vedle sílí nedůvěry je třeba zmínit rovněž skutečnost, že důvěra se stále silněji z institucí přenáší spíše do uzavřených komunit, sociálních bublin či k novým lídrům, budujícím své charisma na kombinaci mediální prezentace a politického podnikání. V rámci politických elit i společností tak ideologická polarizace ustupuje polarizaci afektivní, která místy vykazuje až sektářské rysy. V naší analýze prezentujeme jak hlavní příčiny sílí polarizace, tak i možnosti překonání tohoto trendu.

Klíčová slova: důvěra, nedůvěra, polarizace, afektivní polarizace

Úvod

Poválečná stabilizace západních demokracií liberálního typu byla založena na dostředivém modelu stranických systémů i společenské interakce – tedy na principu snižování polarizace a budování bariér (vzdělávacích a socializačních, mediálních, politických a v případě potřeby i právních) vůči antiliberálním a extrémním politickým aktérům.

V posledních dvou dekadách, nicméně, můžeme pozorovat, že význam dlouhodobých stranických predispozic pro volební výběr a štěpení voličstva klesá, což mimo jiné vede k rostoucímu významu hlasování podle témat na úkor dříve převažujícího třídního hlasování, ale také k rostoucí politické polarizaci, a že se v souladu s tímto vývojem mění i stranická soutěž. Jelikož se tento trend projevuje s poměrně vysokou intenzitou, zaslouží si zvýšenou pozornost zkoumání širších společenských změn, které k tomuto vývoji vedly.

V naší kapitole tak stručně prezentujeme analýzu proměn základních charakteristik a trendů politické polarizace, přičemž je částečně spojujeme s dalším klíčovým tématem – jež do značné míry může představovat jak iniciátora proměn polarizace, tak její následek – tedy (ne)důvěrou v politické a další instituce.

² Tento příspěvek byl vypracován s podporou výzkumného projektu TRUEDEM „Trust in European Democracies“, který je financován v rámci programu Evropské unie pro výzkum a inovace Horizon (grantová dohoda č. 101095237). Vyjádřené názory a stanoviska jsou však pouze názory a stanoviska autora a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo programu Horizont pro výzkum a inovace. Evropská unie ani grantový orgán za ně nemohou nést odpovědnost.

(Post)modernizace jako klíčový impuls pro zesilující polarizaci?

Stabilizačním prvkem moderních demokratických systémů je hledání konsensu mezi protichůdnými sociálními skupinami, což je základem sociálního státu (otázka sociálního smíru), decentralizovaného rozhodování založeného na víceúrovňové správě (zmírnění napětí mezi centry a periferiemi, resp. městskými a venkovskými regiony) nebo neokorporativistických prvků (klíčové korporace jako partneři státu). Stabilitu liberálně-demokratického sociálního státu zajišťuje i skutečnost, že klíčová socio-politická štěpení, která mají strukturální, kulturní a organizační rozměr, se vyznačují srovnatelným významem a trvanlivostí ve srovnání s jinými zdroji konfliktů (Sass a Kuhnle 2023, 189).

Sociální vědy se shodují, že od 60. let 20. století probíhá v západních společnostech proces hodnotové adaptace, který Inglehart (1997) označil za „tichou revoluci“ a který vyústil v postmodernizaci společnosti. Tato proměna představuje zásadní impuls k narušení či oslabení petrifikovaných štěpení a zahájila proces větší individualizace volebního a obecněji politického chování. Spolu s dalšími významnými faktory – zejména proměnou nástrojů a prostředků politické komunikace – tento proces předznamenal jevy, jako je posilování volatility, pokles členství v politických stranách, oslabování vazeb mezi politickými stranami a jejich spřízněnými společenskými organizacemi, vznik nových sociálních hnutí a další podobné změny.

Impulsy vyplývající z přechodu západních demokracií a (části) jejich společností k postmodernímu pojetí státnosti, společnosti a politiky zásadně ovlivnily konstrukci identity a polarizaci. Mezi nová společenská hnutí a politické priority patřila ekologická agenda, feminismus, a v pozdějších obdobích, i širší problematika genderu, inkluze – včetně otázek migrace a multikulturalismu – a také demokratizace zahraniční a bezpečnostní politiky, jež se měla stát předmětem nejméně omezené společenské debaty, avšak zároveň mnohem výraznější společenské kontroly. Všechny tyto rozdíly přirozeně vedou k polarizaci, tedy ke zvětšování rozdílů mezi stranickými, ideologickými nebo příjmovými skupinami. Jinými slovy, polarizace se týká jak různých individuálních, tak i kombinovaných problémů, které se díky politickému štěpení stávají významnými. Taková polarizace na úrovni elit i veřejnosti vede jednak k destabilizaci politického a právního prostředí, jednak k oslabení důvěry v politické instituce a politiku jako takovou.

Primát ekonomické či kulturní dimenze?

V analýze polarizace, která provází debatu o změně klimatu a potřeby adaptačních politik, Antonio a Brulle (2011, 198) reflektují soubor takzvaných neomodernizačních teorií a zdůrazňují, že se jedná pouze o jeden rozměr širší a obecnější polarizace, kterou lze reflektovat prizmatem napětí

mezi moderním národním sociálním státem a postmoderním globalizujícím se státem a společností. Paradigmatický konflikt lze interpretovat mimo jiné jako střet mezi prosazováním ideálu malého státu a vnímáním státu (nebo nadnárodního subjektu, jenž přebírá část jeho role) jako silného regulačního a pečujícího aktéra.

Ačkoli přístup neomodernizačních teorií upřednostňuje ekonomickou/racionální volbu povahy polarizace, neměli bychom přehlédnout, že zmiňuje i další dimenze, přičemž explicitně spojuje změny ve struktuře společnosti v západních demokraciích s kulturními změnami, tj. hodnotami. V tomto smyslu může současná debata o motivech nových forem polarizace zahrnovat jak zastánce primárně ekonomicky založené nespokojenosti velkých sociálních skupin, tak výzkumníky, kteří dávají přednost kulturněji založeným vysvětlením. Tyto studie se zaměřují především na vzestup neliberálních tendencí v současných demokraciích, hybridizaci demokratických politických systémů, posilování radikálních a krajně pravicových politických stran, antiintegrační postoje v evropském prostředí či nacionalismus. Tyto a další dílčí polarizační impulsy jsou velmi často integrovány pod pojem populismus, který je případně doplňován různými adjektivy (např. pravicový, neliberální, autoritářský, protievropský apod.) a který se projevuje nejen na národní, ale i na evropské, a dokonce globální úrovni (Söderbaum, Spandler a Pacciardi 2021).

Kromě stranické a obecněji politické polarizace můžeme v současnosti pozorovat posilování polarizace ve vztahu k dalším, především „nepolitickým“ institucím, jako je věda, školství, média apod., a také ve vztahu k institucím přímo spojeným s politikou, mezi které patří armáda, policie, zdravotnictví, náboženství či justice. Hodnotové otázky často zahrnují instituce, které produkují znalosti a informace (média, věda, školství) a instituce prosazující normy (justice, policie, armáda) na opačných stranách debat. „Vzestup rozhlasových diskusí, poté kabelové televize a v poslední době internetu a čtyřiašedesátihodinového zpravodajského cyklu tyto politické identifikace a debaty posílil“ (Brady a Kent 2022, 59–60).

Tyto závěry potvrzují předpoklad, že ekonomické a sociokulturní příčiny polarizace od sebe nelze oddělit, ale že představují vzájemně propojený komplex. Zároveň afektivní polarizace přidává do této směsi další prvek, kterým je výrazně subjektivní vnímání vlastního postavení, včetně kategorie úspěchů, a to nejen těch ekonomických. Nicméně příčiny prohlubující se polarizace a de-demokratizace jsou mnohem komplexnější, včetně důležitých kulturních faktorů koncentrovaných v axiologickém rozštěpení mezi „liberály“ a „neoliberály“. Jak zdůrazňuje Tucker (2020, 137): „všechny země, kde neliberálové vyhráli demokratické volby, byly teoreticky příliš bohaté na to, aby v nich docházelo k takovým výzvám pro demokracii.“

V tradici velkých cyklů v ekonomice, politice či společenském vývoji pozoruje antidemokratickou a antiliberální vlnu doprovázenou silící polarizací a prohlubující se nedůvěrou – jedná se o soubor

dílčích projevů začleněných do obecného fenoménu demokratického úpadku. Tucker (2020, 131) zdůrazňuje efekt sněhové koule populistického neoliberalismu, který probudil „vášnivé archaické demony“ a „atavistický mechanismus“ v podobě „bludného kruhu hospodářského úpadku, rozpadu obchodu a mobility, ekonomického a politického nepřátelství“. V této situaci mizí jasné socioekonomické vymezení tříd a do hry vstupuje komplexnější soubor determinant, které jednotlivce politicky identifikují.

Od ideologické k afektivní polarizaci

Když politologové hovoří o polarizaci a její binární povaze, často rozlišují mezi „dobrou“ a „špatnou“ polarizací. Kopecký, Meyer-Sahling a Spirova (2022) v tomto smyslu rozlišují mezi „normální/ideologickou“ a „afektivní“ polarizací. Podobně uvažuje i Schmitt (2019, 2), který vidí jako riziko jak příliš vysokou, tak příliš nízkou či dokonce chybějící polarizaci. Podle těchto přístupů je tedy hrozbou jak extrémně vysoká polarizace, tak její absence. První případ často vede k nestabilním vládám, legislativním blokádám, populismu a silné polarizaci společnosti včetně posilování antisystémových sil (což dokonale vystihuje současnou českou situaci). Zneklidňující je přitom zejména skutečnost, že extrémní a trvalá polarizace může v konečném důsledku znamenat zhroucení demokratického systému. Naopak příliš malá polarizace může rovněž odhalit nefunkční soutěž, kdy voliči nemají k dispozici dostatečnou a soutěživou nabídku.

Elity, a to nejen politické, hrají významnou roli v posilování polarizace. Na jedné straně totiž zdůrazňují nesmiřitelnost postojů různých politických aktérů a ideologií a zároveň zpochybňují důvěryhodnost vlád, čímž mobilizují občany k větší aktivitě. Na druhé straně však používání extremizujícího slovníku a označování politického protivníka za „nepřítele“ vede k rozpadu prodemokratického konsenzu a k vnímání politiky nikoli jako prostoru pro hledání dobrých řešení, ale jako gladiátorské arény, kde neexistuje strategie *win-win*, nýbrž pouze hra s nulovým součtem.

Afektivní polarizace musí být považována za jeden z klíčových procesů ve vývoji současných západních demokracií. Je založena na silné psychologicky motivované důvěře vůči členům vlastní skupiny (*in-group*) a naopak silné nedůvěře vůči členům, kteří stojí vně (*out-group*). V případě bipartismu se obvykle jedná o situaci, kdy důvěra v členy vlastní skupiny (strany), stejně jako nedůvěra v představitele opačného tábora/strany, výrazně nebo téměř zcela potlačuje racionální argumentaci. Avšak i ve vícestranickém systému, typickém pro kontinentální stranické systémy, se jako jeden z výrazných projevů afektivní polarizace objevuje rozdělení společnosti na dva „nesmiřitelné“ tábory. Jak uvádí Wagner (2021) ve své nedávné analýze: „velikost stran má význam pro míru afektivní polarizace. Proto je vnímání politického systému občany afektivně polarizovanější, pokud se cítí negativně vůči velkému konkurentovi, než když se jim nelíbí menší strana.“

V tomto smyslu představuje přítomnost silné protestní, radikální, či dokonce antisystémové strany s tendencí populisticky rozdělovat společnost na dvě antagonistické skupiny jednoznačně významný impuls k posílení polarizace, včetně motivu nedůvěry ve státní a politické instituce – příznivci této strany nedůvěřují institucím, protože nejsou spravovány jejich oblíbenou stranou. Stejně tak odpůrci této strany nedůvěřují institucím, pokud se tato strana dostane k moci. Nedůvěra obou antagonistických politických táborů tedy nevychází pouze z jejich vzájemného vnímání, ale také z apriorního přesvědčení, že vláda vykonávaná jejich politickými protivníky je nedůvěryhodná, což se projevuje zejména v případě jejich vlastní volební porážky.

Neměli bychom však opomíjet kritickou reflexi role (nových či sociálních) médií. Díky existenci sociálních – anebo dokonce „alternativních“ – médií a konstrukci vysoce polarizovaných sociálních bublin získáváme možnost volby zdroje informací, jehož způsob prezentace odpovídá našim subjektivním představám, což vede k vytvoření jakémsi „paralelních společností“. Tucker (2020, 58–61) označuje sociální média za nástroj nezprostředkované politiky. „Nové informační technologie, především sociální média, odstranily bariéry přímé komunikace vůdce s následovníky. Sociální média rekonstruovala starobylé veřejné náměstí v kyberprostoru, čímž oslabila moc tisku omezovat politiku ... Populistická média dávají narativní formu vášním, především strachu.“ Strach je přirozeně jedním z nejvýznamnějších zdrojů emocionálního a iracionálního hodnocení, a tudíž i klíčovým zdrojem afektivní polarizace.

Závěr: jak najít nový prodemokratický společenský konsensus?

Jak jsme ukázali výše, současné polarizační procesy představují složitý komplex spojený s významnou proměnou socioekonomických charakteristik, identit a společenských struktur v (post) moderní společnosti. Tradiční politické strany nejsou vždy schopny efektivně absorbovat nové impulzy a současně je agregovat do sdílených programů reprezentujících koherentní sociální skupiny. Gethin (2021) se zaměřuje na umístění politických stran na dvou osách – „ekonomicko-distribuční“ a „sociokulturní“ – a ukazují, že konfigurace těchto dvou dimenzí politického konfliktu a divergence příjmů a vzdělání spolu úzce souvisejí. Důležitým zjištěním je, že různé věkové kohorty (generace) vykazují významné rozdíly v preferenci jedné z os či dimenzí: zatímco starší voliči s nižším vzděláním nadále volí podle třídního klíče a podporují tak levici, sociálnědemokratické a zelené strany přitahují stále větší podíl voličů s vyšším vzděláním z řad mladých. Obrat ve vzdělanostním rozdělení byl také nejvyšší mezi voliči bez vyznání a mezi muži, i když k němu došlo i v jiných podskupinách. Dále můžeme pozorovat „odpor“ vůči sociálnímu pokroku u starších generací.

Změny v polarizaci, respektive v síle a významu různých štěpení v západních demokratických společnostech, nebyly v posledních 70 letech dramatické a rychlé, ale spíše evoluční. Postmodernizace – či spíše neomodernizace – spojená s posilováním vzdělané střední třídy, byla impulsem k oslabení tradičního třídního rozměru. Tradiční levicové strany na to skutečně reagovaly přechodem k novým tématům, jako je inkluze, ochrana menšin apod., a pokud tak neučinily, vyrostla jim konkurence v podobě zelených nebo například pirátských stran. Pokud jde o politickou pravici, ta buď setrvává u liberálně-konzervativních pozic a posouvá se směrem ke středu, nebo vykazuje tendenci ke zpomalení, zastavení či dokonce k návratu – tj. de-globalizaci – případně podněcuje kulturní kontrarevoluci v reakci na nové problémy vyplývající z postmodernizace, které ostře kontrastují se sociálním konzervatismem „staré“ dělnické třídy. Tento kulturní protiútok se stal také základem pro vzestup populistické pravice. Právě tento vývoj ukázala řada výše představených studií a přístupů jako klíčový polarizační faktor v současných demokraciích západního typu.

Jak jsme se snažili poukázat, významnou roli v polarizaci současných společností hraje psychologie založená na (ne)důvěře mezi příslušníky různých – ne nutně antagonistických – sociálních skupin, stejně jako na nedůvěře v politické instituce, zejména pokud v nich dominují politické strany/aktéři reprezentující opačné politické tábory a odlišné hodnotové systémy. Apriorní a do značné míry předsudečná nedůvěra k příslušníkům různých *out-groups* a k těmto *out-groups* jako celku představuje zásadní problém, který podkopává občanskou kulturu. Když významné sociální skupiny ztratí důvěru v politické instituce, politická kultura se mění směrem ke společnosti s nízkou důvěrou, v nichž lidé „mají tendenci důvěřovat pouze těm, kterým jsou podobní“ (Khodyakov 2007, 117).

Pro demokratické politické aktéry představuje zásadní výzvu překonání afektivní polarizace a návrat k ideologické polarizaci. Nejnovější výzkumy (Wagner a Praprotník 2024) přitom naznačují, že klíčovým nástrojem ke zmírnění polarizace je především snížení napětí mezi politickými stranami – tedy depolarizace na úrovni politických elit. Spolupráce mezi soupeřícími stranami, projevující se mimo jiné formou koaličních signálů, totiž hraje zásadní roli při snižování afektivní polarizace ve společnosti.

Doporučení:

- Oslabovat ve vlastní prezentaci prvky afektivní polarizace a soustředit se na nástroje sociální koheze založené na demokratickém střetu zájmů.
- Hledat cesty k spolupráci s politickými oponenty při budování nového politického konsensu.
- Posilovat důvěru v politické i nepolitické instituce, mj. aktivním bojem proti dezinformacím.
- Aktivně hledat cesty k legislativní regulaci sociálních médií, mj. spojením obsahů s registrovanou identitou jejich tvůrců.

Použité zdroje:

Antonio, Robert J., a Robert J. Brulle. 2011. "The Unbearable Lightness of Politics: Climate Change Denial and Political Polarization." *The Sociological Quarterly* 52 (2): 195–202. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2011.01199.x>.

Brady, Henry E., a Thomas B. Kent. 2022. "Fifty Years of Declining Confidence & Increasing Polarization in Trust in American Institutions." *Daedalus* 151 (4): 43–66. https://doi.org/10.1162/daed_a_01943.

Gethin, A. a kol. 2021. *Political Cleavages and Social Inequalities: A Study of Fifty Democracies, 1948–2020*. Cambridge: Harvard University Press.

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press.

Khodyakov, Dmitry. 2007. "Trust as a Process." *Sociology* 41 (1): 115–32. <https://doi.org/10.1177/0038038507072285>.

Kopecký, Petr, Jan-Hinrik Meyer-Sahling a Maria Spirova. 2022. "(Extreme) Political Polarization and Party Patronage." *Irish Political Studies* 37 (2): 218–43. <https://doi.org/10.1080/07907184.2022.2045143>.

Sass, Katharina, a Stein Kuhnle. 2023. "The Gender Cleavage: Updating Rokkanian Theory for the Twenty-First Century." *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 30 (1): 188–210. <https://doi.org/10.1093/sp/jxac003>.

Schmitt, Johannes. 2019. *Mechanismen Der Polarisierung von Parteiensystemen. Ideologische Dynamiken in Kontext Noc Angebot, Nachfrage Und Institutionellen Rahmbedingungen*. Wiesbaden: Springer VS.

Söderbaum, Fredrik, Kilian Spandler a Agnese Pacciardi. 2021. *Contestations of the Liberal International Order. A Populist Script of Regional Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tucker, Aviezer. 2020. *Democracy Against Liberalism. Its Rise and Fall*. Cambridge: Polity Press.

Wagner, Markus. 2021. "Affective Polarization in Multiparty Systems." *Electoral Studies* 69 (February): 102199. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102199>.

Wagner, Markus, a Katrin Praprotnik. 2024. "Affective Polarization and Coalition Signals." *Political Science Research and Methods* 12 (2): 336–53. <https://doi.org/10.1017/psrm.2023.33>.

Nenávist, sebeúcta a extremismus: psychologické základy radikalizace

Ahmad Mansour

Shrnutí: Extremismus a radikalizace se rodí z hluboké nenávisti, která má kořeny v nedostatku sebeúcty a v traumatických zážitcích z raného dětství. Lidé s nestabilní identitou hledají bezpečí v radikálních ideologiích, které nabízejí jednoduché stereotypy nepřítele a zdánlivá řešení. Digitální svět tento proces umocňuje: sociální sítě vytvářejí komnaty ozvěn,³ které podporují polarizaci a omezují toleranci vůči nejednoznačným postojům. Mladí lidé, kteří se radikalizují online, ztrácejí schopnost dialogu a empatie. Následující kapitola se zaměřuje jak na příčiny a mechanismy politické radikalizace, tak na konkrétní, cílená opatření zaměřená na její prevenci.

Klíčová slova: extremismus, radikalizace, krize identity, vliv sociálních médií, strategie prevence

Úvod

„To nesnáším!“ Jak často jsem to už slyšel? Jak často jsem to říkal já sám? Slova „nesnáším“ nebo „nenávist“ používáme neustále, ale většinou si je pleteme s pocity hněvu. Nenávist je však pocit krajní nechuti a odmítání jiných osob, skupin nebo institucí. Nenávist je intenzivní forma destruktivní agrese a nejsilnější negativní emoce, která existuje.

Michael Depner, odborník na psychiatrii a psychoterapii, ve své sérii knih *Seele und Gesundheit* píše: „Na rozdíl od hněvu, který je pouze reakcí na hrozbu a s časem odeznívá, se nenávist vrhá za hrozbou a ještě ji podněcuje.“ A pokračuje:

Zatímco rozzlobení jedinci si uvědomují svou hodnotu a snaží se ji chránit, ti, kteří cítí nenávist, přijímají možnost vlastní újmy. Namísto ochrany vlastních hodnot se pak snaží snižovat hodnoty druhých – v nejextrémnějším případě je dokonce ničí, čímž sami přijímají svou vlastní zkázu. Kdežto každý zdravý člověk se může za určitých okolností rozzlobit, aniž by tím ohrozil své duševní zdraví, nenávist je jednoznačně psychopatologický jev, který škodí nejen oběti, ale i svému nositeli – ubližuje mu více, než mu prospívá. (Depner 2020)

Nenávist je vždy reakcí a vždy má nějakou příčinu. S nenávistí se nerodíme. Děti například mohou cítit hněv, ale ne nenávist. Základním předpokladem nenávisti je nízká úroveň sebeúcty. Depner (2020) píše:

³ Komnata ozvěn (*eco chamber*) je název pro sociální jev, kdy se člověk dostává do prostředí, které podporuje jeho názory, a je v nich tak utvrzován. Pozn.překl.

Pokud se člověk cítí ohrožen jeho přirozenou reakcí je strach nebo agrese, které mají tuto hrozbu odvrátit. Jedinci, kteří si však jsou jisti svou hodnotou, se k přehnanému hněvu neuchylují. Naopak ti, kterým chybí pocit vlastní hodnoty, se utápějí v nenávisti. [...] Ačkoliv je jejich motivací nakonec ochrana – ať už jde o čest či svobodu těch, kteří se stanou jejich obětmi – takový postoj zůstává v zásadě destruktivní. Tento jev úzce souvisí s psychologickým stavem založeným na nedostatečné či křehké sebeúctě.

Kořeny nízkého sebevědomí sahají až do dětství. Jsme produktem své výchovy. Teprve když si uvědomíme a pochopíme, jakou škodu můžeme svým dětem způsobit, když jim bráníme ve zdravém vývoji, dokážeme pochopit nenávist. Zde mám na mysli fyzickou a psychickou újmu. Mám na mysli sexuální zneužívání ze strany otců a matek. Mám na mysli rodiny, v nichž je vztah mezi rodiči založen na vzájemném pohrdání a přetvářce, což narušuje základ důvěry u dětí a ve svém důsledku vede k nevratnému poškození jejich sebeúcty. Mám na mysli rodiny, v nichž se děti dříve či později ztotožní s agresorem, aby se psychicky ochránily před jeho brutalitou a pohrdáním, aby přežily. V určitém okamžiku se samy uchýlí k násilí, které předtím osobně zažily.

Mám na mysli rodiny, v nichž jsou dívky považovány za méněcenné pouze kvůli svému pohlaví. Mám na mysli rodiny, v nichž se dětem dostává uznání pouze tehdy, když jsou poslušné nebo když podávají dobré výkony. Mám na mysli rodiny, v nichž se dětem opakovaně říká: „Tohle umíš, tohle zvládneš“, ale nikdy se jich nezeptají, jestli „to“ chtějí i ony. Mám na mysli také děti, které vyrůstají s bohem, který chce jen ponižovat, trestat a ničit. Tyto urážky a zranění, k nimž dochází v dětství, strach z osobního zničení a potlačování vlastních potřeb a tužeb jsou příčinou ničivé nenávisti. Tam leží kořeny a tam také můžeme vysledovat případnou léčebnou terapii vedoucí k lepší společnosti.

Lidé se chovají nenávistně a destruktivně, protože se bojí sami sebe, své prázdnoty a bezvýznamnosti. Chtějí se vytlačit na okraj společnosti a ponížít se, aby se nemuseli věnovat sami sobě, protože nemají stabilní identitu a chybí jim jakýkoli pocit sebeúcty. Následují ideologie, bohy a vůdce a doufají, že tak získají na významu. Věří lžím, protože nesnesou pravdu. Můžeme se podívat na životopis kteréhokoli vraha: v dětství nikdy neměl možnost rozvinout pocit vlastní důstojnosti. Svým terorem promítá do své oběti to, co zažil – nebo nedostal – v dětství.

Základem této patologie jsou rodiče. Terorismus totiž vzniká ve vztahu mezi rodiči a jejich dětmi. Děti, které jsou bezpodmínečně milovány, si mohou vypěstovat základní pocit důvěry a získají dostatek prostoru pro seberealizaci – nebudou pociťovat nenávist ani slepě následovat jakoukoli formu destruktivního násilí. Jediným řešením, jak omezit nenávist, je proto vrátit dětem jejich dětství. Podpora a rozvoj pocitu sebeúcty by měly být pro rodiče stejně důležité jako poskytování obživy a zajištění bezpečí.

Nízká úroveň sebeúcty samozřejmě automaticky k nenávisti nevede. Mezi námi žijí lidé s nízkou mírou sebeúcty, kteří se k nenávisti nikdy neuchýlí. Nenávist – a s ní i radikalizace a násilí – se však může rozvinout pouze tehdy, když se nedostatek sebeúcty setká s konkrétními předsudky a ideologiemi a je tak cíleně řízen. Proto varuji před tím, abychom tyto jedince označovali za psychicky nemocné, i když je nenávist obecně považována za psychopatologický jev. Takový přístup by nejen bagatelizoval důsledky jejich chování, ale také by bránil intenzivnímu zkoumání ideologií, které za touto nenávistí stojí.

Základem extremistické ideologie je škatulkování lidí a ponižování jiných skupin s cílem pozvednout sebe nebo svou vlastní skupinu. Ať už hovoříme o islamistech, Šedých vlčích⁴, nacionalistech, pravicových či levicových radikálech, každá ideologie vždy nabízí jednoduchý výklad světa: My – členové mé skupiny – jsme dobří, nadřazení a známe pravdu. Ostatní – homogenní nepřátelská skupina – jsou obvykle zlí nebo méněcenní. Existuje vůbec nějaké řešení? Náprava? Ano: sebeúcta, morálka a soucit – s druhými, ale především sami se sebou. Stačí, když se to naučíme (pokud toho budeme schopni).

Nenávist se však nevyvíjí pouze v přímém sociálním prostředí nebo v dětství. K větší náchylnosti k extremistickým ideologiím přispívá také společenský a technologický vývoj. Rozhodující roli v tomto ohledu hraje digitální svět. Zatímco emocionální poškození a nedostatečné sebevědomí jsou základem nenávisti, internet nabízí prostor, v němž se tato nenávist může nekontrolovaně stupňovat. Sociální média zásadně změnila způsob, jakým komunikujeme a přijímáme informace – a to má dalekosáhlé důsledky, zejména pro děti a dospívající.

Ztráta empatie, klesající tolerance k názorové pluralitě: jak sociální média a digitální izolace radikalizují děti a dospívající

Generace dětí a dospívajících, která dnes vyrůstá se sociálními médii, čelí dosud nevídané výzvě – schopnosti vyrovnat se s rozporů a názorovou pluralitou, tedy schopnosti tolerovat odlišné názory a pohledy. Současně, v důsledku nárůstu digitalizace a izolace, jakou zažila populace během pandemie COVID-19, došlo k výraznému poklesu empatie. Tyto jevy se vzájemně posilují a vytvářejí prostředí, v němž se polarizace a radikalizace rozvíjejí, což představuje vážnou hrozbu pro demokracii.

Ztráta empatie kvůli digitální komunikaci

Empatie se rozvíjí prostřednictvím reálných osobních interakcí. Děti se učí chápat emoce pozorováním výrazu tváře, tónu hlasu a řeči těla lidí kolem sebe. Co se však stane, když těchto

⁴ Šedí vlci (*Bozkurtlar*), oficiálně známí jako Idealistické srdce (*Ülkü Ocakları*), je turecké krajně pravicové politické hnutí a mládežnické křídlo Strany nacionalistického hnutí (MHP). Skupina bývá označována za ultranacionalistickou, neofašistickou a islámsko-nacionalistickou. Někteří vědci, novináři a vlády charakterizují Šedé vlky také jako rasistickou organizaci a označují je za eskadru smrti nebo teroristickou organizaci. Pozn. ed.

reálných setkání ubývá? Opatření COVID-19 tento vývoj dramaticky urychlilo. Sociální kontakty byly na několik měsíců omezeny na minimum, školy se zavřely, volnočasové aktivity byly prakticky nemožné. Děti a dospívající trávili více času před monitory než s jinými lidmi – a právě zde začal nebezpečný proces: virtuální komunikace prostřednictvím sociálních médií, chatů a videoher nahradila přímý kontakt, aniž by jej kdy dokázala plně napodobit.

Digitální komunikace je často krátká, bez emocí a zkratkovitá. „LOL“ nahrazuje opravdový smích, „like“ upřímný zájem. Vyjadřovat emoce prostřednictvím textu nebo emotikonů však není totéž jako skutečná konverzace. Studie ukazují, že děti a dospívající, kteří komunikují převážně digitálně, mají potíže s interpretací neverbálních signálů a méně se u nich rozvíjí empatie k druhým. Současně anonymita internetu vede k rozkladu společenského chování: protože neexistují žádné bezprostřední důsledky, staly se urážky, nenávistné komentáře a slovní útoky každodenností. Bez přímého pohledu do očí je totiž snazší druhého dehumanizovat, což se následně promítá i do reálného světa.

Tolerance názorové plurality: ztracená schopnost snášet konflikty a rozpory

Sociální média těží z intenzifikace. Jejich algoritmy jsou navrženy tak, aby udržely uživatele na platformě co nejdéle, a toho se nejúčinněji dosahuje prostřednictvím polarizace.⁵ Na sociálních sítích téměř neexistují odstíny šedi. Názory jsou rozděleny do jasně vyhraněných táborů: správné a špatné, pravdivé a nepravdivé, pro a proti. Děti a dospívající vyrůstají v digitálním prostředí, které ponechává jen málo prostoru pro odlišnost názorů. Už se neučí, že na problém může existovat více pohledů nebo že pravda je často složitá. Místo toho si zvykají na pohled, který téměř neponechává prostor pro nuance. Tento nedostatek tolerance k jiným názorům se projevuje zejména v celospolečenských debatách – rozpory jsou vnímány nikoliv jako součást diskuse, ale jako útok. Ten, kdo zastává jiný názor, již není považován za partnera v dialogu, nýbrž za oponenta. To je problematické zejména proto, že děti a dospívající, kteří vyrůstají v takovém prostředí, jsou náchylnější k radikálním ideologiím. Extremismus – bez ohledu na to, o jaký druh se jedná – totiž funguje právě na principu jasného rozlišování mezi „my“ a „oni“, mezi „dobrem“ a „zlem“. Člověk, u něhož se nerozvinula schopnost přijímat jiné názory, hledá jednoduché odpovědi – a často je nachází v radikálních ideologiích.

Od izolace k radikalizaci: nebezpečný kruh digitálního světa

Kombinace ztráty empatie a nedostatku tolerance k názorové pluralitě vytváří ideální prostředí pro radikalizaci dětí a dospívajících, kteří vyrůstají v prostředí sociálních sítí a brzy poznají, že hlasitě a extrémně postoje se těší větší pozornosti než kvalifikované názory. Tyto mechanismy však zachází ještě dál:

⁵ Více k polarizaci v této publikaci, viz kapitola 7. autorů Sebastian Schaffera a Malwiny Talik Pozn. ed.

1. Izolace a digitální odcizení – během pandemie byly děti nuceny vést svůj sociální život téměř výhradně online. Pro mnohé z nich pak bylo náročné najít si cestu zpět do reálného světa. Zvyk řešit konflikty prostřednictvím zpráv nebo se uzavírat do digitálních skupin jim zůstal.

2. Komory ozvěn a sociální bubliny – sociální sítě jen posilují to, čemu člověk už beztak věří. Algoritmy se starají o to, aby uživatelé viděli hlavně obsah, který jen potvrzuje jejich dosavadní názory. Tímto způsobem se vytvářejí izolované skupiny, v nichž se posilují extrémní názory.

3. Úpadek kultury dialogu – člověk, který se nikdy nenaučil přijímat rozpory, nereaguje na protiargumenty zamyšlením, ale odmítá je nebo se chová agresivně. Diskuse se mění ve slovní přestřelky a názory se stávají otázkou identity.

4. Radikalizace jako náhražka identity – extrémní ideologie nabízejí jednoduchá řešení; zejména dospívající mládež má touhu někam patřit. Člověk, který se necítí být společností pochopen, může najít novou identitu v radikálních skupinách – ať už politických, náboženských nebo jiných extremistických hnutích.

Co je třeba změnit

Digitalizace není sama o sobě špatná, ale její vliv na děti a dospívající je třeba posuzovat kriticky. Je nutné přijmout konkrétní opatření zaměřená na boj proti poklesu empatie a snižující se toleranci k odlišným názorům:

1. Více reálné sociální interakce: děti by se již od útlého věku měly učit řešit konflikty, rozpoznávat emoce a tolerovat odlišné názory. Školy by měly poskytovat prostor pro diskusi, v níž lze spory využít jako příležitost k poznání.

2. Vědomé nakládání se sociálními sítěmi: rodiče a učitelé musí dospívajícím vysvětlit, jak algoritmy fungují a jak zvyšují polarizaci. Kritické myšlení je v digitálním světě klíčovou dovedností.

3. Podpora tolerance odlišných názorů: děti se musí naučit, že málokdy existuje jen jedna správná odpověď. Přehrávání rolí (*role-play*), filozofické diskuse a debatní kroužky pomáhají rozvíjet schopnost řešit rozpory.

4. Přijmout digitální odpovědnost: platformy musí být odpovědné za to, že nebudou podporovat nenávist a polarizaci. Uživatelé však zároveň musí svůj digitální svět podrobit kritickému zkoumání.

Závěr: demokracie potřebuje empatii a toleranci k názorové pluralitě

Největší hrozbou pro svobodnou společnost není existence extrémních postojů, ale neschopnost se s nimi vypořádat. Děti a dospívající, kteří vyrůstají ve světě ovládaném černobílým myšlením, ztrácejí schopnost vést dialog. Člověk, který se neumí vcítit do odlišného pohledu a rozpory vnímá pouze jako útok, je náchylný k radikalizaci. Z toho jasně vyplývá úkol pro budoucnost. Digitální svět se musí stát místem, které je nejen konzumováno, ale také reflektováno. Jen tak lze zabránit tomu, aby vyrostla generace, která se nedokáže vyrovnat se složitostí dnešního světa. V boji proti ztrátě empatie a radikalizaci dětí a dospívajících předkládám následující preventivní strategie.

Doporučení:

- Výuka empatie ve školách – rozvíjení empatie může probíhat v rámci specifických vzdělávacích programů ve školách. Cílem takových programů je posílit emoční inteligenci žáků a zlepšit jejich schopnost porozumět pohledu druhých a vcítit se do nich. Například Ed Kirwan⁶ vyvinul úspěšný desetitýdenní program pro děti, jehož cílem je snížit sociální nepokoje a posílit pocit sounáležitosti.
- Posílení tolerance k odlišným názorům – tolerance názorové plurality popisuje schopnost konstruktivně se vypořádat s různorodostí a nejistotou. Tato schopnost je nezbytná pro fungování pluralitní a různorodé společnosti. Zlepšování tolerance k jiným názorům může ve škole probíhat prostřednictvím diskusí o komplexních otázkách, přehrávání rolí a analýzou nejrozumnějších úhlů pohledu. Přístupy tohoto druhu pomohou žákům přijímat pluralitu názorů a rozvíjet jejich schopnost přemýšlet.
- Poučení pro rodiče – rodiče hrají rozhodující roli v prevenci radikalizace. Díky vzdělávacím programům se mohou naučit rozpoznávat příznaky radikalizace a vhodně na ně reagovat. Kromě toho by rodiče měli být informováni o tom, jak fungují sociální sítě, a o nebezpečích, která zde číhají, aby mohli své děti lépe chránit a podporovat.
- Tvorba a šíření protinázorů – je důležité čelit extrémistickým sdělením v digitálním prostoru tvorbou a šířením alternativních sdělení. Takové narativy mohou dekonstruovat extremistická sdělení a nabízet jiné úhly pohledu. Projekty, jako je státní platforma *Jugend und Medien* (<https://www.jugendundmedien.ch>), ukázaly, že rozvoj preventivních obsahů na webu může být účinnou metodou prevence radikalizace.

⁶ Ed Kirwan je generálním ředitelem, zakladatelem a tvůrcem Týdne empatie – oceňovaného celosvětového vzdělávacího programu, který k rozvoji schopnosti empatie využívá sílu filmu. Pozn. ed.

- Zvyšování mediálních kompetencí – podpora mediálních kompetencí je pro prevenci v digitální oblasti zásadní. Mladí lidé by se měli naučit rozpoznávat důvěryhodné zdroje, fake news a extremistický obsah. Mediální gramotnost posiluje odolnost vůči extremistickým sdělením a podporuje ohleduplné chování uživatelů.

Použité zdroje:

Depner, Michael. 2020. *Seele und Gesundheit: Band 3 Existenzielle Grundlagen*. Einbeck: BoD – Books on Demand.

Generace extremistů? Hodnoty a politické postoje mladých lidí v Evropě

Peter Hefe

Shrnutí: Nejnovější výzkumy upozorňují na rostoucí politickou polarizaci mladých voličů, zejména mladých mužů v Evropě a na americkém kontinentu. Evropské volby v roce 2024 odhalily, že mladí muži vykazují vzrůstající tendenci podporovat pravicově populistické strany, zatímco mladé ženy volí převážně liberální nebo levicové strany. Tento trend odráží širší hodnotový posun, kdy mladí muži tíhnou k tradičním ideálům a mají pocit odtrženosti od společnosti, zatímco mladé ženy se hlásí k pokrokovým a emancipovanějším hodnotám. Na mladé muže působí neúměrně více socioekonomické faktory, jako je příjmová nerovnost a strukturální změny v systémech vzdělávání a na trhu práce, což posiluje pocit, že zůstávají ve společnosti opomenuti. Průzkumy ukazují, že mladí lidé jsou ke své budoucnosti pesimističtí a mnozí z nich mají pocit, že nad svým životem ztrácí kontrolu. Pravicově populistické strany těchto nálad využívají a nabízejí jednoduché, dichotomické narativy „my versus oni“. Demokratické politické síly se snaží tuto specifickou výzvu řešit. Aby bylo možné tomuto trendu čelit, navrhuje následující doporučení: adresně řešit ekonomické problémy, překonávat rozdíly ve vzdělání, zapojit mládež do politiky, podporovat rovnost žen a mužů a mezigenerační rovnost a posilovat ve společnosti hodnoty otevřenosti a soudržnosti. Cílem těchto opatření by měla být obnova důvěry a zamezení dalšího odcizování mladé generace od demokratických hodnot.

Klíčová slova: mladí lidé, Evropská unie, populismus, demokracie, generace

Úvod

Politologové a odborná veřejnost se začali detailněji zabývat politickými preferencemi a volebním chováním mladých lidí, zejména mladých mužů, až poměrně nedávno (Sinus Jugendstudie 2024; Reeves 2022), ačkoliv psychologové a pedagogičtí odborníci již léta upozorňovali na to, že mladí lidé, a to nejen v západních zemích, čelí hlubokým problémům. Poslední tvrdou ránou pro ně byl Covid-19 (Hefe 2023). Když se mladí voliči po celé Evropě a v Americe začali hrnout k pravicově a levicově populistickým stranám, probudily se z letargie konečně už i politické elity.

Není však příliš zjednodušující označit přinejmenším část mladé generace za pravicové radikály? Proč mladí muži naslouchají svodům populistických stran? Proč si umírněné politické síly nedokázaly připustit dosah jedinečné kombinace obtíží, s nimiž se mladí lidé potýkají, a nabídnout jim přesvědčivá

řešení? Následující text představuje empirická data o politických názorech a volebním chování mladých lidí v Evropě a současně rozebírá příčiny tohoto chování. V závěru se zabývá otázkou, zda je možná okamžitá náprava a co mohou umírněné demokratické strany udělat pro to, aby jim mladí lidé začali opět důvěřovat.

Temná realita

Poslední volby do Evropského parlamentu v roce 2024 potvrdily trend, který se v celostátních průzkumech projevoval již nejméně deset let (Baget 2024): polarizaci mezi levicovými a pravicovými subjekty napříč celým politickým spektrem a mezi muži a ženami, jakož i výrazný nárůst podpory populistických a v některých případech i extremistických pravicových stran u mladých voličů. Ve Francii, Německu a Španělsku (Marsh a Escritt 2024) mladí voliči významně přispěli k vzestupu pravicových nacionalistických stran, konkrétně Rassemblement National (RN), Alternative für Deutschland (AfD) nebo VOX (Španělsko). U těchto voličů navíc došlo k politické polarizaci mezi muži a ženami (Yerushalmy 2024). Jsme svědky celosvětového trendu, kdy se mladí muži stávají volební baštou ultrakonzervativních stran, zatímco většina mladých žen volí liberální, zelené nebo levicové strany. Volební výsledky uvedené Grierou (2024) odpovídají zjištěním předchozích empirických studií, jež během posledního desetiletí identifikovaly zásadní posun v hodnotových orientacích (Karaca 2024), včetně již zmíněné genderové disparity. Tento trend je přitom výraznější ve „starých“ členských státech Evropské unie než v „nových“ zemích střední a východní Evropy.

Hned několik studií ukázalo, že mladí lidé, zejména ve věkové skupině 18 a 29 let, cítí pesimismus a nespokojenost (Sinus Institut 2024). Z jejich volebního chování vyplývá, že tyto pocity mají zásadní dopad na evropské politické systémy (Emanuele a Marino 2024). Pocit opuštěnosti, zmaru a nedostatku vedení patří mezi hlavní příčiny polarizace, odklonu od politické/společenské angažovanosti a vzestupu radikálních pravicových a levicových hnutí namířených proti politickému establishmentu. Mění se postoj mladých mužů k pravicově populistickým stranám vzbuzuje obavy, že se generační důvěra v demokracii částečně vytrácí. Toto zjištění zpochybňuje tradiční představy o levicově orientované a progresivní mládeži. Zatímco liberální a antipatriarchální hodnoty vyznávají mladé ženy, mladí muži se mnohem častěji přiklánějí k tradičním hodnotám.

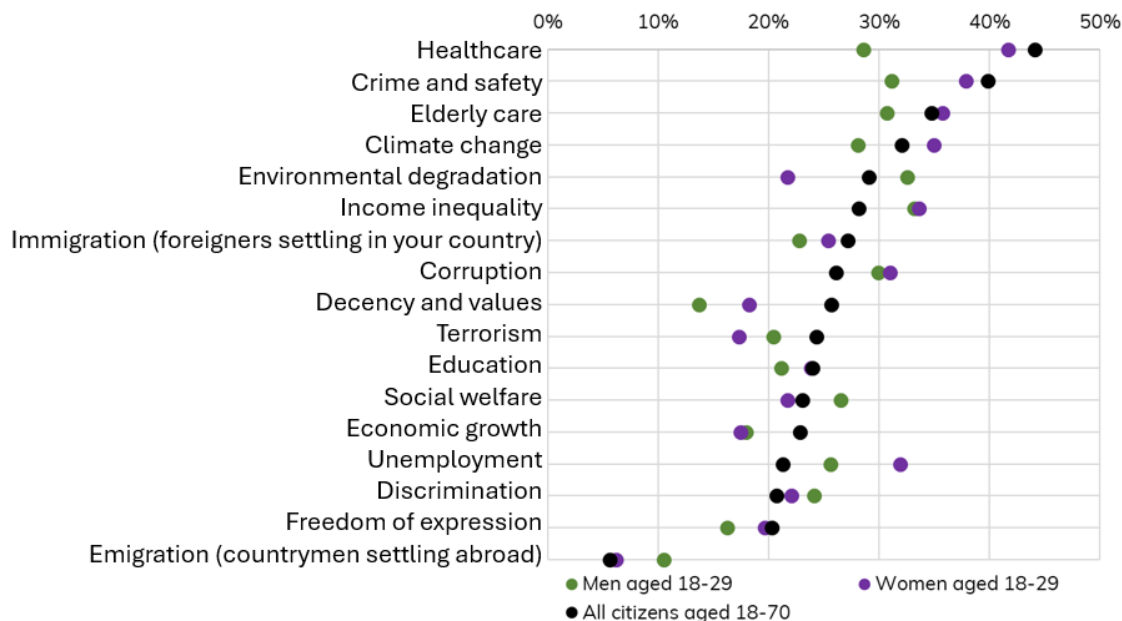
Pro tuto skutečnost existuje řada socioekonomických vysvětlení (Bale a Kaltwasser 2021). Přenos individuální hodnotové orientace do volebního chování je sice složitější proces a relevantní vliv na něj mají i další faktory, mezi které patří národní politická kultura, role ústavního a stranického systému a dopad socioekonomického prostředí, nicméně vlastní hodnotová orientace se dlouhodobě ukazuje být poměrně spolehlivým prediktorem volebního chování. Toto zjištění nám pomáhá nejen lépe pochopit

společenské „podproudy“, ale také nám poskytuje konkrétní data potřebná pro politickou intervenci, neboť hodnoty mají zásadní dopad na tvorbu a komunikaci politických narativů a cílů a také na sociální soudržnost.

Jaké jsou hodnoty a očekávání mladých Evropanů?

Jednotlicím prvkem extrémně pravicových politických stran je příslib snadných odpovědí a řešení, které vycházejí z dichotomického vidění světa, který se dělí na „my versus oni“: lid versus elity; místní versus migranti; národní versus globalizovaná ekonomika (Eatwell a Goodwin 2018). Žijeme v nevídaně složité době, ve které dochází k rychlé „rekonfiguraci“ našich socioekonomických systémů, ať se jedná o stárnutí obyvatel, transformaci pracovního trhu nebo umělou inteligenci. Každý společenský segment je tímto vývojem ovlivněn odlišně, a proto čelí zcela různým výzvám – přičemž zdroje potřebné k jejich zvládnutí jsou distribuovány nerovnoměrně. Z obrázku 1 je patrné, že např. nezaměstnanost a nerovnost v příjmech zaujímají mezi obavami mladých Evropanů mnohem vyšší místo než v celkové populaci.

Obrázek 1: Hlavní obavy Evropanů

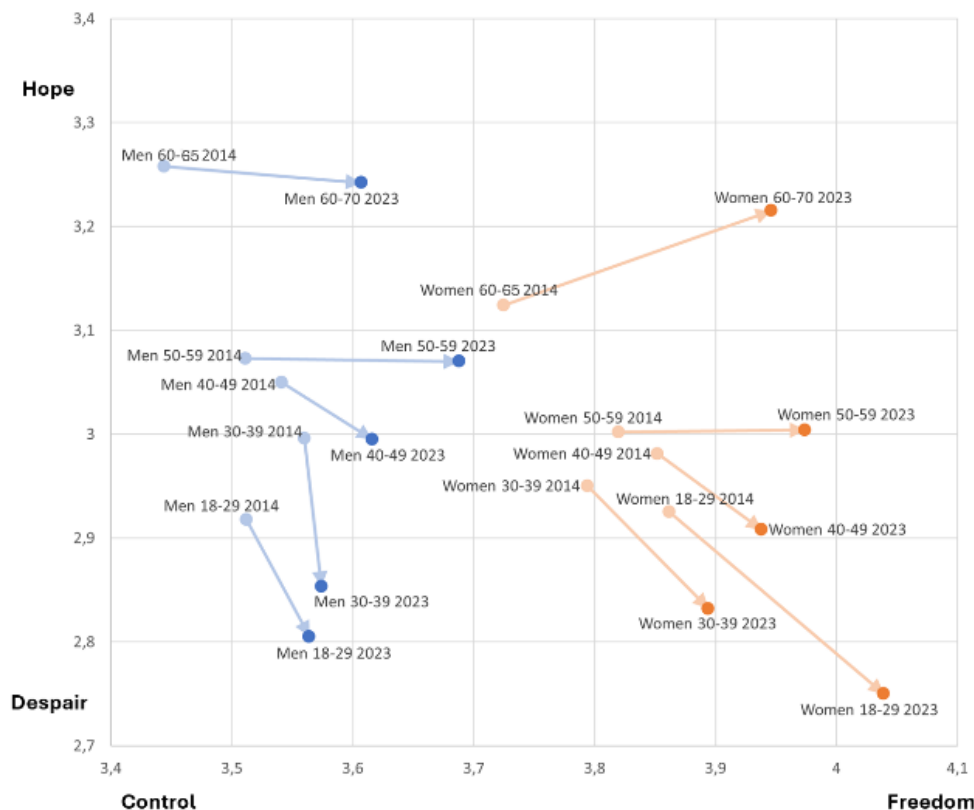
Zdroj: Hefe, Lampert a Papadongonas 2025.

Chceme-li objasnit konkrétní volební rozhodnutí, musíme tyto „objektivní“ podmínky propojit s tím, jak lidé vnímají své vyhlídky do budoucnosti. Považují se stále za „strůjce“ svých osudů, nebo spíše mají pocit, že nad nimi ztratili kontrolu? Věří, že jejich situaci vyřeší vnější moc, například stát a autoritářští vůdci, nebo že toho je schopen i jednotlivec či společnost?

Studie vypracovaná na objednávku Wilfried Martens Centre for European Studies (Hefele, Lamprecht a Papadonganos 2025) analyzuje postoje zejména mladých občanů ve dvou hlavních rovinách: (a) naděje a beznaděj, které znázorňují, jak lidé vnímají svou individuální a kolektivní budoucnost; (b) svoboda a kontrola, které reprezentují různé pohledy na individuální a společenskou odpovědnost, politickou organizaci a formy participace.

Výsledky (viz obrázek 2) ukazují v obou zkoumaných kategoriích rostoucí rozdíly mezi muži a ženami a mezi jednotlivými věkovými kohortami. Je patrný celkový pokles optimismu a naděje (dimenze a) do budoucna (s výjimkou věkové skupiny mezi 55 a 70 lety). Tento pocit beznaděje je přitom nejvýraznější u mladších občanů. Zcela odlišný vývoj lze pozorovat u druhé dimenze týkající se kontroly a svobody (dimenze b). Ženy ve všech věkových kategoriích vykazují mnohem vyšší míru víry ve svobodu a sebeurčení. Nejvyšší hodnotu má tento ukazatel mezi nejmladšími ženami. Tato zjištění jsou v souladu s výsledky jiných šetření zaměřených na oblast vzdělávání a zaměstnanosti.

Obrázek 2: Vývoj v sedmi členských státech EU a ve Spojeném království mezi lety 2014 a 2023

Zdroj: Hefele, Lampert a Papadongonas 2025.

Vedle věku a pohlaví jsou pro budování vlastní identity rozhodující úroveň vzdělání a zaměstnání (příležitosti). Tyto pocity se promítají do pocitu sounáležitosti se společností a do motivace k aktivní společenské a politické angažovanosti. V posledních letech se proto vědci začali zabývat otázkami, jakým nevýhodám ve vzdělávacím systému a na pracovním trhu čelí chlapci a mladí muži (Zimbardo a Coulombe 2021). Dle zjištění existuje několik faktorů, které způsobily, že mladí muži mají v porovnání s minulostí méně příležitostí se uplatnit, zatímco ženy získaly díky politickým a ekonomickým změnám nové příležitosti. Mezi tyto faktory patří strukturální změny v globální ekonomice, kvůli kterým méně kvalifikovaní průmysloví pracovníci zažívají masivní krizi na trhu práce. Podobné vyčlenění mladých mužů vidíme i v oblasti vzdělávání (UNESCO 2024).

Tato fatální kombinace zhoršujících se „objektivních“ okolností, ztráty naděje a vědomí toho, že už nejsou hybateli svého života, nám pomáhá vysvětlit, proč se mladí muži začínají přiklánět ke konzervativnějším postojům, jenž jim slibují obnovit kontrolu nad tímto světem. Relativně rychlý nástup příležitostí pro ženy a ztráta rozdílů mezi muži a ženami poskytly pravicově populistickým stranám nový zdroj podpory u mladých mužských voličů, které uspokojuje nabídka tradičních hodnot, orientace na vzory minulosti a jejich alternativní výklady a vize společnosti.

Pocity zmaru a zoufalství jsou u mladších žen méně zřetelné, ačkoliv ne docela nepřehlédnutelné. Mladé ženy však mají tendenci ubírat se cestou emancipace a touží po rozšíření svých práv a svobod. Za zmínku stojí také fakt, že starší generace se s těmito masivními proměnami v posledních desetiletích vyrovnala mnohem lépe. To naznačuje, jak důležité je mít přístup k duševním a materiálním zdrojům, které nashromáždíme v průběhu života.

Závěr

Demokratické politické síly očividně podcenily poptávku po vedení a vizi u mladé generace, zejména mladých mužů. Tato generace však není pro demokracii ztracená; většina mladých mužů se stále přiklání k liberálním hodnotám. Narůstající přitažlivost populistických pravicových stran však odhaluje zásadní strukturální slabiny západního socioekonomického modelu a klíčových západních politických procesů.

Ekonomická nejistota podkopává důvěru a pocit, že máme ve společnosti férové zastoupení. Modernizace přichází s individuálními a sdílenými zkušenostmi odcizení a nerovnoměrnou distribucí zátěže. Náš vzdělávací systém a pracovní trh nejsou připraveny na to, aby posilovaly odolnost mladé generace. Tento úkol je otázkou mezigenerační odpovědnosti.

Neměli bychom podceňovat roli silného politického vedení. I otevřené, liberální společnosti potřebují silné lídry s vizí – možná dokonce i víc než jiné typy uspořádání. Nemůžeme ani dojít k závěru, že bychom měli ukončit emancipační proces. Při tvorbě politiky a její implementace však bude nutné zaujmout více propracovaný přístup, který bude prosazovat rovnost bez ohledu na pohlaví a věkové rozdíly.

Doporučení

- Řešit ekonomické problémy mladší generace – zhoršující se ekonomická situace řady západních zemí způsobuje pokles důvěry mladé generace, hlavně mladých mužů. Je potřeba zlepšit podmínky pro ekonomickou obnovu a posílit podnikatelského ducha, ale zároveň bude třeba zaměřit se na

problémy, se kterými se potýkají mladé ženy a muži, což vyžaduje více propracovaný přístup, který bude prosazovat rovnost bez ohledu na pohlaví.

- Překlenout rozdíly ve vzdělávání – problémy s nástupem na pracovní trh a setrvání na něm mohou způsobovat strukturální problémy ve vzdělávacím systému. Míra vzdělanosti a rozdíly mezi vysoce kvalifikovanými a méně kvalifikovanými pracujícími je tak druhý klíčový faktor, který určuje politické názory a to, jak lidé podléhají populistickým narativům. Zejména mladí muži potřebují, aby jim vzdělávání bylo lépe šito na míru.
- Zapojit mladou generaci a pochopit její pohnutky – mladá generace velmi často pociťuje, že nepatří do této společnosti, že se v ní neorientuje a že s ní nesdílí společnou vizi. Demokratické politické strany tak nesou odpovědnost za to, aby tyto výzvy pochopily a motivovaly mladé lidi, čímž zabrání jejich příklonu k radikálnějším politickým „alternativám“.
- Podpora genderové a mezigenerační rovnosti – ačkoli vážně zohledňujeme problémy mladé generace, přetrvávající ekonomická nerovnost, ovlivněná pohlavím i věkem, se stále nedaří vyřešit. Abychom obnovili pozitivní vztah k budoucnosti, musí být generační rozdíly překonány jak politikou, tak celou společností – jen společným úsilím lze tyto problémy efektivně řešit.
- Upevnit otevřenost a rovnost – i když se část mladých lidí obrací k pravicovému populismu, naši politickou odpověď by neměl být návrat ke konvenčním, ba dokonce i reakčním modelům minulosti. Mějme na paměti, že společnost může být otevřená a soudržná pouze tehdy, když mladým lidem poskytneme ekonomické a finanční příležitosti.

Použité zdroje:

Baget, Jesús Palomar I. 2024. “2024 European Elections: Who Are Young Europeans Voting For?” *Conversation*, 2024. <https://theconversation.com/2024-european-elections-who-are-young-europeans-voting-for-232058>.

Bale, T., a C. Kaltwasser. 2021. *Riding the Populist Wave. Europe's Mainstream in Crisis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Eatwell, Roger, a Matthew Goodwin. 2018. *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Pelican.

Emanuele, Vincenzo, a Bruno Marino. 2024. “Party System Ideological Polarization in Western Europe: Data, Trends, Drivers, and Links with Other Key Party System Properties (1945–2021).” *Political Research Exchange* 6 (1). <https://doi.org/10.1080/2474736X.2024.2399095>.

Griera, Max. 2024. "How Did Europeans Vote in EU Elections? Estimations per Age and Gender." *Euractiv*, 1. října 2024. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/how-did-europeans-vote-in-eu-elections-results-per-age-and-gender/>.

Hefe, Peter. 2023. "Learning Loss and Educational Inequalities in Europe: How Is Europe Overcoming the Impact of the Pandemic." *KAS Panorama*, no. 1 (January). https://www.kas.de/documents/288143/21897256/Panorama_2022_02_ESD_v5e_Hefe.pdf/f505bf19-57af-dc15-907e-5c38fb10cec4?t=1671430414501.

Hefe, Peter, a Martijn Lampert. 2025. "Gaining Insights into the Gender Gap and Orientations of Young European Citizens: An Analysis of Longitudinal Glocalities Survey Data From Eight European Countries." https://www.kas.de/documents/288143/21897256/Panorama_2022_02_ESD_v5e_Hefe.pdf/f505bf19-57af-dc15-907e-5c38fb10cec4?t=1671430414501.

Karaca, Melis. 2024. "Trend Report Polarization." Trend Report Polarization. 2024. <https://glocalities.com/reports/trend-report-polarization>.

Marsh, Sarah, a Thomas Escritt. 2024. "German Far-Right Makes Strong Gains in EU Vote, Ruling Parties Suffer." *Reuters*, 9. června 2024. . <https://www.reuters.com/world/europe/germanys-far-right-makes-strong-gains-eu-vote-despite-scandals-2024-06-09/>.

Reeves, Richard V. 2024. *Of Boys and Men Why the Modern Male Is Struggling, Why It Matters, and What to Do about It*. Brookings Institution Press.

Sinus Institut. 2024. "Wie Ticken Jugendliche 2024?" 5. SINUS-Jugendstudie. 6. prosince 2024. <https://www.sinus-institut.de/media-center/studien/wie-ticken-jugendliche-2024>.

UNESCO. 2022. "Boys' Disengagement from Education." 2022. <https://www.unesco.org/en/gender-equality/education/boys>.

Yerushalmy, Jonathan. 2024. "What's Behind the Global Political Divide Between Young Men and Women?" *Guardian*, 24. listopadu 2024. <https://www.theguardian.com/us-news/2024/nov/14/us-election-donald-trump-voters-gender-race-data>.

Zimbardo, Philip, a Nikita D. Coulombe. 2016. *Man Disconnected: How the Digital Age Is Changing Young Men Forever*. Random House.

Vždyť je to tak prosté, jde o svobodu konat. Aneb jak přelstít populisty.

Garvan Walshe

Shrnutí: Běžnou reakcí na úspěch populistů byla v posledních desetiletích snaha napodobit jejich strategii, což nakonec vyústilo ve zmenšování prostoru pro pravicové, středové i levicové strany. Co kdyby se ale odpůrci populismu místo toho zaměřili na změnu svého politického stylu? Následující řádky tuto otázkou zkoumají na čtyřech úrovních: charismatická versus programová legitimizace; role politické funkce; sociální konstrukce vědění a poznatků; a aktivita občanské společnosti. Text přináší doporučení, jak by odpůrci populismu měli upravit svou taktiku tím, že se více zaměří na charismatické vedení, budou hájit institucionální strukturu coby produkt dřívějších demokratických rozhodnutí, rozvinou inkluzivnější komunikaci vědeckých důkazů a občanská společnost bude asertivněji bránit základní demokratické instituce.

Klíčová slova: populismus, charismatické vedení, politická komunikace, občanská společnost, polyarchie

Úvod

Vůdce, který se prezentuje jako ochránce lidu před elitami, přestože sám vystudoval nejprestižnější školu v zemi;⁷ který rozděluje voliče na své příznivce a zrádce; který brojí proti vnějšímu vměšování a zároveň přijímá podporu od spřátelených zahraničních velmocí;⁸ který trvá na tom, že jeho vlastní bohatství ho chrání před korupcí a přitom přiděluje svým nebo rodinným firmám státní zakázky;⁹ který vede nákladnou kampaň a přitom deklaruje nulové volební výdaje – to vše a mnohé další aspekty jsou označovány jako typické rysy populisty. Aniž bychom se pouštěli do debaty o tom, co konkrétně populismus je či není, je jasné, že minulé desetiletí populistickým vůdcům přálo. Vedou se debaty o tom, zda šlo primárně o reakci na finanční (Galston 2020) a migrační krizi (Eatwell a Goodwin 2018), nebo o důsledek působení sociálních sítí a vměšování Kremlu (Applebaum 2020). Jedná se o fenomén tak rozšířený, že zasahuje téměř každou oblast odborné expertízy. V této kapitole se proto budu věnovat nikoli příčinám populismu, ale jeho stylu.

⁷ Boris Johnson, ministerský předseda Spojeného království, studoval na Etonu.

⁸ Peter Pellegrini poskytl rozhovor maďarské státní televizi, ovládané Viktorom Orbánem, a byl přijat maďarsky mluvícími Slováci v době, kdy již byla zakázána volební agitace před prezidentskými volbami v roce 2024. <https://x.com/MartonTompos/status/1775912910381867094?mx=2%5D>

⁹ Donald Trump je asi nejznámějším příkladem, ale dalším může být Ricardo Martinelli z Panamy, jehož děti byly ve Spojených státech obviněny z praní špinavých peněz.

Pochopit styl populismu je zvláště důležité pro ty z nás, kteří podporujeme pravicové a středopravé strany a chceme bojovat proti populismu, který označujeme za pravicový. Na rozdíl od levicových odpůrců pravicových populistů můžeme souznít s některými aspekty jejich programu a například podpořit omezení migrace. Můžeme souhlasit s tím, že ekologické regulace příliš zatěžují podniky nebo že postkoloniální vina ovlivňuje západní zahraniční politiku mnohem více, než by měla, a to zejména v těch zemích, které si živě pamatují, jak ještě před necelými šedesáti lety koloniální armády potlačovaly jejich svobodu.

I z perspektivy liberálně orientovaného středo-pravicového přístupu je zřejmé, že ponechání příliš velkého prostoru pravicovým populistickým silám nebylo strategicky ani politicky prozíravé. Zastánci přísnější kontroly hranic by měli mít možnost podpořit politické subjekty, které zároveň respektují ústavní pořádek a nešíří dezinformace. Klíčovým úkolem je rozhodnout, kdy s populisty vést ideologický boj a kdy se zaměřit na taktiku, metody, kompetence a boj proti korupci.

A právě reakce na taktiku spíše, než na samotné otázky podstaty je pro nepopulisty obtížná. Zaměříme se na čtyři oblasti: legitimizaci vedení, roli politické funkce, sociální konstrukci vědění a povahu občanské společnosti. Ve volební politice jsme podceňovali emocionální a charismatické prvky politického vůdcovství a dávali přednost technokratickým argumentům pro vládnutí; snažili jsme se obhájit institucionální uspořádání jako výsledek demokratických procesů a nedokázali zpochybnit populistické rozlišování mezi volenými zmocněnci a slabými nevolenými úředníky; reagovali jsme liknavě na pokusy populistů změnit politický jazyk ve vlastní prospěch; a sami jsme přitom třítili práci občanské společnosti způsobem, který bránil opozičním stranám, nevládním organizacím a médiím demokratické instituce společně bránit.

Charisma versus program

Pokud chápeme populismus primárně jako politický styl spíše než jako ideologii, jeho klíčovou charakteristikou je důraz na přímý vztah mezi charismatickým vůdcem a masou obyvatelstva, a to často na úkor institucionálního rámce. Populismus je zároveň vnímán jak jeho zastánci, tak odpůrci jako protipól technokratické správy – zatímco pro populisty představují technokratické elity odtržené od reality, jejich kritici je naopak vnímají jako odborníky znalé reálných problémů a imunní vůči emocionálně založené politice. Přesto charismatické vedení vždy tvořilo součást legitimizace demokratické politiky, jak dokládají historické záznamy o demokratické praxi.

Charismatický koncept legitimizace obsahuje volby, při nichž se legitimita přenáší z lidu na osobu vůdce, který má prostor sám uvážit, jak ji využije. Vůdce s takovou legitimitou může měnit politiku, dosazovat podřízené, měnit spojení, a dokonce i zcela změnit své postoje, aniž by za to musel

zaplatit vysokou politickou cenu. Takto se Viktor Orbán přeměnil z antikomunistického disidenta v nejsilnějšího stoupence Kremlu v Evropské unii; nebo Nixon přerušil diplomatické vztahy z Tchajwanem a začal jednat s Čínskou lidovou republikou.

Tento model kontrastuje s programově orientovaným přístupem k legitimizaci politické moci, v němž voliči legitimizují politiky buď jako zástupce politických stran, nebo – v prezidentských systémech – jako jednotlivce zavázané k plnění konkrétních politických programů. Politici, jejichž autorita je odvozena tímto způsobem, čelí omezené manévrovací schopnosti, neboť se od nich očekává striktní dodržování programových linií, které reprezentují. Jeden z nejznámějších historických příkladů představuje případ Edmunda Burka, jenž byl bristolskými voliči odmítnut poté, co argumentoval, že jeho úkolem není plnit přání voličů, nýbrž činit rozhodnutí v jejich zastoupení na základě vlastního úsudku. Podobný problém lze nalézt i v moderní politice – například když španělská centristická strana *Ciudadanos* odmítla vstoupit do koalice se středolevicovou Španělskou socialistickou dělnickou stranou (*Partido Socialista Obrero Española*, PSOE) místo toho se rozhodla usilovat o pozici dominantní pravostředové síly, čímž se pokusila nahradit Lidová strana (*Partido Popular*, PP). Tato strategie se však ukázala jako neúspěšná, neboť přibližně polovina voličů, kteří očekávali, že *Ciudadanos* naruší tradiční struktury španělské politiky, stranu záhy opustila poté, co vyšlo najevo, že reprodukuje politické vzorce etablovaných stran.

Způsob, jakým voliči udělují politickým vůdcům mandát, je nutné odlišovat od způsobu, jakým tito vůdci následně vykonávají svou funkci. Barack Obama vedl kampaň jako charismatický vůdce, ale nevládl jako populist. Tuniský Kais Saíd vládne jako populist, přestože nemá žádné osobní charisma. V britských volbách v roce 2017 voliči rozhodovali mezi dvěma necharismatickými vůdci, které lze považovat za populisty: program Jeremy Corbyna z Labour party nesl rysy populismu, když apeloval na simplicítní pocity a bylo nepravděpodobně, že by ho mohl naplnit. Jeho protikandidátka Theresa May postrádala osobní charisma, ale předváděla poměrně populistický styl vládnutí (její první projev na stranické konferenci v roce 2017 označil „občany světa“ za „občany odnikud“).

Stejně jako se necharismatictí lídři mohou uchýlit k populistickému politickému stylu, měli by i nepopulističtí politici chápat, jakou roli hraje charismatický vůdce při budování vztahu s voliči. Emocionálně inteligentní způsob komunikace je pro budování vztahu s lidmi zásadní a nepopulističtí politici by se ho neměli bát používat. Rozdíl mezi populistickou a demokratickou vládou je ve skutečnosti jinde: ve výkonu politické funkce zvoleného politika a jeho vztahu k institucím, v jeho přístupu k poznání a faktům.

Zákony a politický úřad

Viceprezident USA JD Vance na sociální síti X uvedl: „Když je prezident zvolen lidem a následně plní své volební sliby, jedná se o demokracii. Když je prezident blokován nevolenými byrokraty, jedná se o oligarchii“ (@JDVance Account, 2/2/2025). Tento výrok reprezentuje klasický populistický postoj, podle něhož by pravomoci demokraticky zvoleného představitele měly být omezeny primárně jeho odpovědností vůči voličům, případně jeho vlastním úsudkem, nikoliv právním rámcem dané země. Takové pojetí demokratické legitimacy staví do protikladu vůli lidu a institucionální omezení, čímž zpochybňuje význam právního státu a systému brzd a protivah.

To se poněkud liší od toho, co obvykle nazýváme „republikánskou“ tradicí, jež sahá až k raně novověkému pojetí úřední moci¹⁰ a kterou snad nejvýstižněji vystihl James Harrington v knize *The Commonwealth of Oceana*: „Hlavní otázkou se zdá být, jak se stát řídí zákonů a nikoli lidí“ (Harrington 1992). Tuto zásadu následně přenesl do amerického ústavního systému John Adams (Adams 1776). V rámci této tradice jsou pravomoci veřejných úřadů – bez ohledu na to, zda jsou obsazovány volbou či jmenováním – jasně vymezeny zákonem. Pokud tyto zákony vznikají v rámci demokratického legislativního či ústavodárného procesu, disponují demokratickou legitimitou. Z tohoto pohledu nelze nevolené úředníky považovat za součást oligarchického uspořádání, neboť jejich pravomoci jsou kodifikací předchozích demokratických rozhodnutí a byly jim delegovány prostřednictvím legitimního legislativního procesu. Dokonce i v parlamentních systémech, kde může jedna osoba zastávat více funkcí, nemůže jednat mimo rámec pravomocí daného úřadu. Například ministr vlády je vázán právním rámcem a jakékoli rozšíření jeho pravomocí by vyžadovalo předchozí legislativní změnu.

Tento rozdíl se snaží systematicky stírat Viktor Orbán v Maďarsku. Poté, co v roce 2010 získal dvoutřetinovou parlamentní většinu, která mu umožnila změnit ústavu, přetvořil stát tak, že zlikvidoval nezávislost veřejnoprávních médií, usnadnil propouštění státních zaměstnanců (jejich ústavou stanovené odstupné bylo zdaněno 99 %) a zaútočil na občanskou společnost zpolitizováním témat, za která bojovala. Jelikož se cílené instituce a aktéři zprvu neorientovali v takto agresivním politickém prostředí, mnozí se stáhli. Postupem času se média i občanská společnost staly odolnějšími, avšak počáteční destabilizace oslabil opozici a vytvořila značný prostor pro korupci.

Postupem času se média i občanská společnost staly odolnějšími, ale efekt počátečního útoku oslabil opozici a ponechal velký prostor pro korupci.¹¹ Orbán své úmysly nikdy neskrýval. Deklarace o národní spolupráci, kterou jeho vláda představila krátce po nástupu k moci, předjímala argumentaci

10 Kalvín podává zajímavý výklad v kapitole XX knihy *Instituce křesťanského náboženství* (John Calvin 1989).

11 Paradoxně maďarskou politikou nyní zmitá nové hnutí, strana Tisza vedená bývalým manželem bývalé ministryně spravedlnosti za Fidesz Judit Vargové, který dokázal nadchnout ty, kteří zůstali mimo „systém národní spolupráce“ Fideszu, ale zároveň se odcizili tradičním alternativním stranám, které si mnozí lidé stále spojují se starou nomenklaturou z dob komunismu.

JD Vancea. Tvrdila, že „v ústavních demokraciích vykonávají moc zástupci zvolení lidem“ a že posláním vlády bude prosazovat novou „společenskou smlouvu“ nazvanou Systém národní spolupráce (Office of the National Assembly 2010). Tento koncept staví na představě, že po volbách přechází moc plně do rukou vlády, která disponuje širokými pravomocemi k řízení společnosti, včetně změny pravidel tak, aby bylo její budoucí vítězství snazší. Dřívější demokratická rozhodnutí se v tomto pojetí stávají pouze dočasnými a mohou být kdykoli přehlasována novou parlamentní většinou – jako by každé volby představovaly revoluci, jež zcela redefinuje politický řád.

Jazyk a legitimita

Populisté vlastně přejali postmodernistickou kritiku moderní liberální společnosti (viz například Lyotard 1987), která tvrdí, že poznání nevzniká na základě objektivních vnějších zdrojů. Význam slov se stává nástrojem politické moci. Redefinují politické pojmy a přijetí jejich definice je testem loajality vůči jejich hnutí. Typickým příkladem je Viktor Orbán, který si osvojil pojem „neliberální demokracie“, ačkoliv jeho původním autorem je Fareed Zakaria, Použil ve svém článku „Vzestup neliberální demokracie“, který vyšel v časopise *Foreign Affairs* již v roce 1997 (Zakaria 1997). Orbán se přitom na Zakariu vůbec neodkazuje, přestože ten ve svém textu jako příklad neliberální demokracie uváděl Slovensko pod vedením Vladimíra Mečiara. Podobně první administrativa Donalda Trumpa začala používat výraz „alternativní fakta“, čímž vědomě zpochybňovala představu objektivní pravdy. Populisté, stejně jako postmodernisté, rozpoznali, že vědění není neutrální, ale je formováno politickou mocí. Na rozdíl od postmodernistů, kteří tímto způsobem kritizovali pozitivistické představy o objektivitě poznání, však populisté tuto myšlenku využívají jako nástroj k uzavírání strategických spojení a k šíření vlastní propagandy.

Snaha obhajovat tradiční normy prostřednictvím ověřování faktů má pouze omezený účinek, protože fakta jsou prezentována jako objektivní a následně předkládána vlivnými autoritami. Během pandemie COVID-19 byla veřejná zdravotní opatření často komunikována s odkazem na vědecký konsenzus, například formulacemi typu „vědci říkají“. Tento přístup však implicitně sugeroval, že daná opatření vycházejí z neměnných objektivních faktů, namísto aby byla prezentována jako nejlepší dostupná vědecká interpretace rychle se vyvíjející situace.

Tento způsob komunikace měl zásadní důsledky pro veřejné vnímání pandemických opatření. Namísto posílení důvěry ve vědecké poznatky vedl u části populace k pocitu, že jsou jim autoritativně vnucovány závěry, jejichž proměnlivost nebyla dostatečně vysvětlena. To nakonec oslabilo společenskou podporu pro klíčová opatření na ochranu veřejného zdraví, jako bylo dodržování rozestupů, nošení roušek a nakonec i očkování.

Populistický výklad vědění jako sociálně podmíněného procesu není mylný – naopak, v mnohém odpovídá realitě. Reagovat na něj pouhým odvoláváním se na vědeckou autoritu se však míjí účinkem; populisté tuto strategii často označují za formu cenzury. Místo toho je nezbytná hlubší osvěta o tom, jak vědecký proces tvorby poznání skutečně funguje – včetně jeho nejistot, otevřenosti ke kritice a neustálého vývoje.

Politici by se přitom měli vyvarovat mechanického odvolávání na expertní autority. Namísto toho je třeba promyšleně kultivovat vztah mezi státem, politikou a občanskou společností. Současný model, který spoléhá na depolitizované veřejné instituce, média a trh, není dostatečný. Depolitizace má své místo – zejména v přechodných obdobích od autoritářství k demokracii – ale pokud se stát a společnost příliš úhledně oddělí, vzniká vakuum. Právě do něj mohou populisté snadno vstoupit a postupně ovládnout veřejné instituce pod záminkou „obnovy demokracie“.

Profesionalita a polyarchie

Jednou z podob rafinovaně organizované společnosti je tzv. polyarchie. Tento termín politologa Roberta Dahla popisuje demokratickou společnost, ve které je moc rozptýlena mezi formální zákonné instituce a další subjekty, jako jsou trhy, zájmové skupiny, mediální organizace, byrokracii, církve a nejrůznější další společenská sdružení. Všechny tyto skupiny se v jistém smyslu podílejí na vládnutí, a přitom se snaží ve společnosti prosazovat vlastní zájmy. Toto můžeme dát do protikladu k takzvanému profesionálně segmentovanému pojetí demokracie. Jedná se o jakési rozšíření pojmu nezávislosti, který lze vysledovat až ke Kantovu spisu „Co je osvícenství“ (Kant 1996). Kant rozlišuje mezi veřejným a soukromým užíváním vlastního rozumu způsobem zcela odlišným od dnešního běžného užívání: „veřejným užíváním vlastního rozumu však rozumím takové, při kterém někdo užívá svého rozumu jako učenec před celou veřejností čtenářského světa“, zatímco „soukromým užíváním nazývám, když smí užít svého rozumu v nějaké svěřené mu občanské funkci či úřadu.“

Když člověk jedná v této „soukromé“ nebo pro moderního čtenáře srozumitelnější „odborné“ funkci, je ve svém projevu a jednání omezen povinnostmi vyplývajícími z jeho postavení. V Kantově době, za vlády Bedřicha Velikého, tuto roli určoval král, ale i ve svobodnějších státech mohou být kompetence přiděleny nebo se jich lidé sami ujímají: státní úředníci jsou chápáni především jako vykonavatelé politiky, kterou stanovuje demokraticky zvolená vláda, univerzity se mohou izolovat od politiky tím, že se věnují akademickému bádání; organizace občanské společnosti se soustřeďují na poskytování pomoci občanům spíše než na prosazování politických změn; novináři o politice informují, ale neúčastní se jí.

Můžeme si představit přehledný, ale přiměřeně pluralitní systém, v němž zvolení politici instruuji úředníky, jak implementovat politiku; politická debata je vedena prostřednictvím veřejnoprávních médií politicky nestrannými novináři; organizace občanské společnosti se drží mimo rámec přímé politiky a předkládají své podněty skrze politické strany, oficiální konzultační mechanismy a přes univerzity a výzkumné ústavy, které jsou zdrojem informací, na jejichž základě je veřejná politika hodnocena. Média, univerzity a občanská společnost dostávají od státu značný objem finančních prostředků. Takový profesionalizovaný systém měla zřejmě na mysli Evropská komise, když tvrdila, že dotace pro environmentální organizace by měly být využívány k realizaci práce v oblasti životního prostředí, a nikoli k prosazování změn ve prospěch zelené politiky (Gros and Guillot 2024). V praxi je však hranice mezi těmito sférami mnohem méně jednoznačná. Yascha Mounck například kritizoval novináře za to, že nechávají průchod svým politickým sympatiím a chrání Joea Bidena a Kamalu Harrisovou před kritikou (Mounck 2024); britský seriál *Ano, pane ministře* využívá nejasnosti ve vztazích mezi politickou a státní správou k brilantním komickým pointám.

Největší slabinou tohoto modelu však není jeho potenciální nepřesnost způsobená přílišnou systematičností či idealizací. Jeho zásadním nedostatkem je, že představuje vysoce hierarchickou, shora řízenou vizi demokracie, v níž rozhodující pravomoc náleží politické elitě, která stanovuje pravidla hry, zatímco ostatní aktéři jsou de facto redukováni na roli poradních orgánů. Tento centralizovaný model je náchylný ke dvěma formám možného zneužití moci (*capture*).

První z těchto forem představuje technokratické vládnutí, v němž se konzultace o veřejných politikách soustředí do rukou úzké skupiny odborníků. Diskuze se pak odvíjí výhradně na základě již přijatých důkazů, přičemž prostor pro širší politickou debatu se zužuje. Tento systém se stává čím dál více uzavřeným, což vede k riziku *groupthinku*, tedy skupinového myšlení, v němž se kritická reflexe a alternativní perspektivy postupně vytrácejí.

Druhou možností je politické uchvácení systému populistickým hnutím, které se zmocní institucí, jako se to stalo v Maďarsku, kde Orbán argumentoval, že se „musíme rozejít s liberálními principy a metody společenské regulace a obecně s liberálním chápáním společnosti“ (Hungarian government 2014), kde společenské instituce zvyklé využívat formálních postupů ztratily svůj vliv a jakoukoli možnost dosáhnout změny nebo hájit své vlastní zájmy.

Závěr

Populisté dokázali využít rozkladu politické debaty, která se zaměřuje více na technokratické aspekty vládnutí než na přímou komunikaci mezi volenými zástupci a občany, absenci morální obhajoby vládních institucí, příliš apolitickou představu o roli občanské společnosti a nepromyšlenou

konceptu pravdy jako argumentu vědecké autority. Reakce na populismus proto vyžaduje poučení se z některých jeho úspěchů – nikoli přejímáním jeho obsahu, ale pochopením, že jeho taktika je v mnoha ohledech lépe přizpůsobena současnému politickému prostředí než ta, kterou zastávají jeho odpůrci.

Je nezbytné zakotvit politiku v předpokladu, že občané v demokratických systémech chtějí být aktivními účastníky vládnutí, a nikoli pouze objekty řízenými technokratickými odborníky. Lidé disponují schopností konat, což znamená, že je třeba vynaložit úsilí na hledání a školení schopných politických komunikátorů, rozvíjet emocionálně i historicky ukotvenou obhajobu liberální demokracie a právního státu, vnímat politiku jako součást občanské společnosti a občanskou společnost jako oprávněného aktéra v obraně základních politických institucí.

Je rovněž nutné přijmout fakt, že poznání ve společnosti je sociálně konstruované: argumentace vědeckou autoritou sama o sobě nestačí, pokud lidé nejsou zapojeni do procesu tvorby a interpretace poznání, a to i v oblastech, kde je realita složitá a technicistní. Předávání informací o moderním vládnutí způsobem, který je široce srozumitelný, může být obtížné, ale je to úkol, který je nutné zvládnout, pokud má liberálně demokratická politika přežít útoky populistů.

Populisté dosáhli v nedávných volbách řady významných úspěchů, protože využili politickou taktiku a styl, které dlouhodobě patří k základním prvkům demokratické politické rozpravy. Pokud chtějí nepopulističtí politici a občanská společnost populisty překonat, neměli by se inspirovat jejich programem – který se v praxi často ukazuje jako nefunkční – ale spíše osvojit některé jejich taktické postupy.

Doporučení

- Návrat k charismatickému stylu vládnutí, samozřejmě s ohledem na konkrétní politické a kulturní podmínky. Charismatické budování důvěry v jednotlivce je nedílnou součástí zastupitelské demokracie, neboť volení politici nejen reprezentují své voliče, ale zároveň ztělesňují politické ideje. Politické strany a občanská hnutí by proto měly věnovat systematickou pozornost školení svých lídrů v technikách charismatického vedení a aktivně vyhledávat charismatické osobnosti.
- Respekt k pluralitě politického projevu mimo veřejné funkce. Omezení politické angažovanosti by se mělo týkat pouze osob vykonávajících veřejné funkce, nikoli společnosti jako celku. Mimo sféru veřejné správy by lidé měli mít možnost svobodně definovat svou roli a uplatňovat svůj politický hlas. Politické strany, názorově vyhraněná média a organizace občanské společnosti, které zastávají politické postoje, jsou nedílnou součástí občanské společnosti, nikoli jejím protikladem.

Použité zdroje:

Adams, John. 1776. "Thoughts on Government." Founders Archives. 1776. <https://founders.archives.gov/documents/Adams/06-04-02-0026-0004>.

Applebaum, Anne. 2020. *Twilight of Democracy*. New York: Doubleday.

Eatwell, Roger, a Matthew Goodwin. 2018. *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Pelican.

Galston, William A. 2020. *Anti-Pluralism: The Populist Threat to Liberal Democracy*. New Haven: Yale University Press.

Gros, Marianne, a Louise Guillot. 2024. "Commission Tells NGOs EU Money Is Not for Lobbying." *Politico*, 28. listopadu 2024. <https://www.politico.eu/article/european-commission-ngos-lobbying-environmental-advocacy-green-funds-life-program/>.

Harrington, James. 1992. *Harrington: "The Commonwealth of Oceana" and "A System of Politics"*. Edited by J. G. A. Pocock. Cambridge: Cambridge University Press.

Hungarian government. 2014. "Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp." 30. července, 2014. <https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-25th-balvanyos-summer-free-university-and-student-camp>.

John Calvin. 1989. *Institutes of the Christian Religion*. Grand Rapids: Eerdmans.

Kant, Immanuel. 1996. *Practical Philosophy*. Ed. Mary J. Gregor. Cambridge University Press.

Liotard, Jean-François. 1987. *La Condición Postmodern: Informe Sobre El Saber*. Madrid: Cátedra.

Mounk, Yascha. 2024. "Dear Journalists: Stop Trying to Save Democracy." *Persuasion*, 28. listopadu 2024. <https://www.persuasion.community/p/dear-journalists-stop-trying-to-save>.

Office of the National Assembly. 2010. "Declaration of National Cooperation." 22. května 2010. https://www.parlament.hu/irom39/00047/00047_e.pdf.

Zakaria, Fareed. 1997. "The Rise of Illiberal Democracy." *Foreign Affairs*, 1. listopadu 1997. <https://www.foreignaffairs.com/world/rise-illiberal-democracy>.

Sociální média a budoucnost evropské demokracie

Dalibor Roháč

Shrnutí: Tato kapitola se zabývá výzvami, kterým čelí evropské demokracie v souvislosti s rozmachem sociálních sítí a obsahových algoritmů. Obchodní model sociálních médií, zaměřený na maximalizaci „zapojení“ a času stráveného na platformách, nejenže neotevívá veřejný prostor novým výrazným hlasům a nedemokratizuje veřejnou debatu, ale naopak podporuje vznik nové, destruktivní formy politiky. Problém nevyřeší lepší „moderování“ obsahu nebo „ověřování faktů“, ale konfrontace s vestavěnými funkcemi online platform, především s jejich algoritmy. Evropští politici mají k dispozici řadu politických možností nad rámec současného regulačního režimu, včetně úplného zákazu bezplatného algoritmicky doporučeného obsahu.

Klíčová slova: sociální média, populismus, demokracie, algoritmický obsah, moderace, Evropské nařízení o digitálních službách

Úvod

Těsně před inaugurací Donalda Trumpa napsal pro Financial Times podnikatel a investor rizikového kapitálu Peter Thiel pozoruhodný komentář. Volal v něm po „odhalení“, neboli *apokálypsis*, „tajemství starého režimu.“ Ve svém zřetelně konspiračním tónu se Thiel odvolává na tajnou dohodu mezi vládou USA a „mediálními organizacemi, úředníky, univerzitami a vládou financovanými nevládními organizacemi“, jejichž cílem je cenzura a utajování pravdy - od sebevraždy Jeffreyho Epsteinova až po původ COVID-19. „Můžeme věřit tomu, že by brazilský soudce zakázal X bez americké podpory?“ ptá se Thiel v dalším odstavci a pokračuje „podíleli jsme se na nedávné australské legislativě vyžadující ověřování věku uživatelů sociálních médií, což je začátek konce internetové anonymity?“ (Thiel 2025).

60 let poté, co Richard Hofstadter vydal stejnojmennou esej o paranoidním stylu americké politiky (Hofstadter 2021), se tento problém jen prohloubil a rozšířil přes politické strany, ideologie a kontinenty. V prvním kole prezidentských voleb v Rumunsku, které bylo nakonec zrušeno kvůli ruskému vměšování a porušování pravidel financování kampaně,¹² zaznamenal fenomenální úspěch Călin Georgescu, jehož kampaň byla plná konspirací. Georgescu před volbami popřel přistání na Měsíci, kritizoval porody císařským řezem jako „přerušování božského vlákna“ a naznačil, že sycené nápoje obsahují nano čipy (Dumitru 2024). Mezitím se v průzkumu, který provedl institut Globsec,

¹² Více viz kapitola 7 v této publikaci. Pozn. ed.

ukázalo že 60 % Slováků věří, že útok 11. září naplánovala a provedla americká vláda, ne Al-Qaida (Lipka 2024).

Demokracie na obou stranách Atlantiku čelí řadě výzev, ale žádná z nich není tak důležitá, jako pokračující rozpad našeho sdíleného smyslu pro realitu. Ochrana politických norem, na kterých stojí naše demokratická společnost, a politický pluralismus obecně mohou jen těžko fungovat bez sdíleného chápání základních faktů. Pro současné dění existuje celá řada vysvětlení, včetně zaslouženého úpadku důvěry v experty, nerovnosti, pomalého ekonomického růstu a stoupajících životních nákladů, imigrace, a mnoho dalších. Domnívám se však, že nic z toho není tak důležité jako radikální přeměna informačních ekosystémů, která prostupuje napříč celým světem a který přinesl nástup sociálních médií. Místo sdílených zdrojů důvěryhodných informací - televizní stanice nebo noviny - nabízí internet a sociální média informační bufet uspokojící všechny chutě. Důsledkem je fragmentace, ze které těží naši nepřátelé - Rusko, Čína, či dokonce i Írán - a provádí informační operace s cílem destabilizovat naši politiku.

Současné snahy tomuto vývoji čelit zejména formou ověřování faktů, má jen omezený úspěch, a především ve Spojených státech dokonce vyvolaly politický odpor. Regulace sociálních sítí může způsobit značné napětí v transatlantických vztazích a pro Evropskou unii by bylo nemoudré následovat americký příklad. Naš problém vyžaduje odvážnější přístup včetně zákazu, aby sociální síte využívaly algoritmické doporučování obsahu.

Co víme a co nevíme

Ekonomické, sociální a psychologické důsledky nového informačního prostředí jsou z velké části neprobádáné. Na straně jedné, sociální média s jejich algoritmicky cílenou reklamou jsou důležitým motorem inovací a vzniku start-upů. Zdá se, že zvláště facebooková reklama byla zdrojem nárůstu nových firem, včetně mnoha *unicorns*, které nabízí své zboží nebo služby úzce specializované klientele. V minulosti by takové obchodní modely nebyly možné, nebo by vyžadovaly vysoké zprostředkovatelské náklady. Online reklama také nabízí nový způsob hodnocení efektivity reklamy - včetně využití poněkud kontroverzních cookies a jiných tipů sledovačů - tímto způsobem mohou firmy efektivněji využívat rozpočet na reklamu, což vede celkově lepší alokaci kapitálu (Gilbert 2024). Zdarma poskytované online služby, které jsou dostupné kdekoli na světě, generují uživatelskou hodnotu, ačkoliv ta je jen obtížně měřitelná. Jeden obecně respektovaný pokus odhadnout agregátní přebytek spotřebitele na Facebooku, který se opíral o experimentální výběr, dospěl k hodnotám mezi 0,05 a 0,11% z celkového příjmu Spojených států (Brynjolfsson a kol. 2019).

Přesto nemůžeme tvrdit, že služby poskytované sociálními sítěmi jsou pro nás jen dobré, zvláště

ve světle symptomů prohlubující se krize duševního zdraví, která postihla mladou generaci (Haidt 2014). Pokud připustíme možnost, že jednotlivci mohou pociťovat negativní užitek z toho, že nejsou součástí určité populární sociální platformy, je možné - a skutečně to odpovídá některým průzkumům - že takové platformy se stávají „pastí“, přičemž velká část naměřených přínosů je vlastně jen pouhým bočním produktem jejich širokého používání, které jednotlivcům brání ze sítí odejít, i když oni sami mají ze své přítomnosti na sociálních platformách negativní užitek (Bursztyn a kol. 2023). Toto tvrzení je v souladu s nově se s novými poznatky v psychologii, že „nadměrné užívání internetu vykazuje stejná měřítka, jakými se vyznačují závislosti na návykových látkách a chování“, což potvrzuje aktivace stejných oblastí mozku, které se vyskytují u jiných závislostí, a také využití stejných molekulárních (dopaminergních) drah (Bhargava a Velasquez 2021).

Navíc je obtížné sledovat, jaký vliv mají sociální sítě na to, jak lidé získávají informace. Pro jednu známou hypotézu - a sice o informačních bublinách - jsou pouze omezené důkazy. Konzumace sociálních médií totiž může v některých případech způsobit, že je uživatelům poskytován pestřejší informační jídelníček, než by tomu bylo v opačném případě (Eady a kol. 2019). Během americké prezidentské kampaně v roce 2016 se Ruskem placená reklama na Facebooku soustředila primárně na uživatele, kteří se už stejně identifikovali jako republikáni a byli už tak příjemci výrazně jednostranného zdroje informací. Zvolení Donalda Trumpa tak nebyl důsledek ruského vměšování (Eady a kol. 2023). Jiná studie, která analyzovala efektivitu ruské válečné propagandy, došla k závěru že zatímco „získávání zpráv YouTube, Facebooku, nebo TikToku je spojeno s větší podporou ruských narativů“, je jejich efekt slabší než dopad již dříve přítomného prokonspiračního smýšlení daného jedince (Zilinsky a kol. 2024).

Tak jako tak, zkušenosti se zvolením Trumpem a s Brexitem a zdání úspěchu ruské propagandy napomohly tomu, že debata o nápravě sklouzla k boji proti dezinformacím. V souvislosti s tím některé platformy sociálních médií více začaly více ověřovat fakta a moderovat obsah, což se stalo patrnějším ve chvíli, kdy Evropská unie přijala Nařízení o digitálních službách (DSA), jenž na sociální sítě uvalilo řadu nových povinností.

Jedná se o pochopitelný vývoj. Sociální média využívají ke svým informačním operacím i pro nás nebezpeční aktéři včetně Ruska. Ověřování faktů a explicitní moderace však mají své limity. Tím hlavním je, že šíření vyslovených lží je jen jedna z mnoha technik, které mají nám nepřátelské síly v našem informačním prostoru k dispozici. Ruská propaganda o Ukrajině například pracuje s celou řadou tvrzení, která jsou pravdivá nebo diskutabilní, ačkoli z velké části irelevantní - třeba argument, že ruská státnost a ruská ortodoxní církev mají své kořeny v Kyjevské Rusi, že na východní Ukrajině nebo na Krymu žije početná skupina rusky mluvících obyvatel, nebo že kontrolu nad Krymem předal Ukrajinské sovětské socialistické republiky Nikita Chruščov. Moderování nebo jiná forma regulace

sociálních médií, která se vysloveně zaměřuje na fakta a pravdivost informací riskuje, že jí ze zřetele uniknou širší souvislosti.

A to není vše. Zkušenost Spojených států ukazuje, že ověřování faktů může samo o sobě vyvolat vlnu odporu. Každá politika moderace obsahu bude nevyhnutelně zahrnovat falešně pozitivní výsledky. Dá se očekávat, že lidé ověřující fakta budou nebudou ideologicky objektivní, stejně jako algoritmy, které se pro moderaci používají. Od COVID-19 po diskuzi o klimatické změně se objevují nesouhlasné hlasy, které ať oprávněně či neoprávněně tvrdí, že je online platformy „cenzurovaly“ nebo „umlčovaly“, přestože na sociálních sítích v dobré víře předkládaly argumenty, které byly přinejmenším diskutabilní (Pielke 2025). Kulturní význam Prvního dodatku Ústavy Spojených států umožnil, že se tato kontroverzní otázka transformovala ve spor o domnělou otázku svobody projevu, přestože svoboda projevu v žádném případě neznamená nárok na využívání výhod rozsáhlé, soukromě vlastněné, masové komunikační platformy.

Nedostatečnost stávajících regulačních rámců

Ve Spojených státech je klíčovým sporným bodem aplikace článku 230 zákona Communications Act z roku 1934 na platformy sociálních médií prostřednictvím takzvaného Communications Decency Act z roku 1996. Tento zákon poskytuje poskytovatelům online počítačových služeb imunitu, pokud jde o uživatelský obsah vytvářený třetími stranami, a dává jim široký prostor pro odstraňování obsahu, který považují za nevhodný. Je pochopitelné, že novější právní předpisy a judikatura online platformám tuto ochranu odepřely, pokud byly vědomě vytvořeny za účelem usnadnění trestného jednání, zejména nezákonného sexuálního vykořisťování a dalších forem organizovaného zločinu. Kromě otázek prosté trestní odpovědnosti je však článek 230 vnímán jako kontroverzní jak levicí, tak pravíci (Lecher 2019). Obhájci současného stavu poukazují na to, že uvalení plné odpovědnosti za obsah na platformy, a nikoli na jednotlivé tvůrce obsahu, může znemožnit další jejich fungování.

Přesto se o to EU skrz DSA v podstatě pokusila: zatížila velké technologické společnosti požadavky na odstraňování nezákonného obsahu a na dodržování pravidel pro nenávistné projevy, dezinformace, politickou reklamu atd. Vzhledem k velikosti trhu EU je „bruselský efekt“ reálný: tváří v tvář hrozbě vysokých pokut (až 6 % celosvětového obrátu) měly velké platformy dobré důvody se požadavkům podřídít. Existují však i negativní rizika - především regulační divergence transatlantického prostoru a z toho pro podniky vyplývající náklady na dodržování předpisů. Těžko může EU regulovat platformy, když pochází především ze Spojených států, a ona sama není pro inovace a rozvoj online podnikání zrovna živnou půdou. Jednotný evropský trh je v porovnání s americkým trhem stále mnohem roztržštěnější a celé situaci nepomáhá ani přehršel evropských předpisů regulujících

online platformy. Dokonce i dříve přijaté a mnohem méně ambiciózní Nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR), které má chránit soukromí uživatelů, stojí podniky od 20 tisíc do 1 milionu eur (v závislosti na jejich velikosti a expozici) (Irwin 2023). Obavy z budoucí evropské regulace již některé technologické giganty od poskytování služeb v EU odradila, zatímco zákazníci v USA k nim přístup mají (Weatherbed 2024).

DSA má celou řadu nedostatků jako nástroj, který má předcházet politicky destabilizujícímu využití sociálních médií. Za prvé, jeho klasifikace „velmi velkých online platforem“ je aplikovatelná na obrovské množství zcela odlišných typů firem – od PornHubu po Booking.com – a pro některé z nich nemusí být obsah třetích stran ani tak důležitý (např. Amazon). Na druhou stranu podceňuje dopad menších platforem, které mezitím vznikají - nebo těch, které navzdory své velikosti mohou pro formování politicky kontroverzních témat hrát mnohem zásadnější roli. Ještě důležitější je to, že definice „nelegálního obsahu“ se stejně jako přehnaný zájem o dezinformace a ověřování faktů mívá účinkem, ať už ho EU a její členské státy definují jakkoliv.

Sociální média představují pro demokracii informační výzvu, která se netýká jen samotné legality konkrétních forem projevu nebo jejich faktické správnosti, ale spíše výchozích mechanismů fungování sociálních sítí, jejichž cílem je maximalizovat „engagement“ a množství času, který na sítích trávíme. Kromě jejich silné návykovosti, se zdá, že upřednostňují politické informace, výroky a rámování problémů, které jsou svou povahou bombastické a emocionálně působivé, a tím pádem nám přinášejí dopaminový efekt. Konspirační teorie, rasistické komentáře, lži nebo „nelegální obsah“ vznikly dávno před sociálními sítě – princip *if it bleeds, it leads*, překládaný někdy jako „když to krvácí, tak to vede“ je principem zpravodajského obsahu od nepaměti.¹³ Znepokojivé je spíše to, že online platformy dokáží jedince zaháčkovat i na obsah, který je pro ně osobně škodlivý - proto se mezi mladými lidmi množí úzkostné stavy a další duševní problémy - a který pravděpodobně pokrývá politickou konverzaci směrem k často až hysterickým „clickbaitům“.¹⁴

Jaké jsou alternativy k regulaci?

Tato esej neposkytuje žádné jasné odpovědi, které by řešily transformativní efekt sociálních sítí na politickou komunikaci v rozvinutých demografiích. Naše dřívější zkušenosti s převratnými změnami v komunikačních technologiích - od knihtisku po rádio a televizní vysílání – naznačují, že dopady těchto změn na kulturu, společnost a politiku mohou být velmi hluboké a transformativní. Je nepravděpodobné, že by nástup sociálních sítí a z toho vycházející „demokratizace“ obsahu a

¹³ Označuje tendenci médií dávat přednost zprávám, které jsou dramatické, násilné, šokující nebo emočně silné – typicky neštěstím, tragédií nebo konfliktem – protože přitahují větší pozornost publika. Pozn. ed.

¹⁴ Clickbait je forma online obsahu, obvykle titulků nebo náhledových obrázků, která je záměrně přehnaná, zavádějící nebo emočně vypjatá, aby přiměla uživatele kliknout na odkaz. Pozn. ed.

zánik tradičních redakčních pravidel neměl na politický diskurz v západních zemích podobně zásadní dopad.¹⁵ Když vidíme, jak i ve značně odlišných společnostech roste vliv rozvratné a současně polarizující politiky, je obtížné ignorovat to, co mají všechny společné: totiž nástup sociálních sítí s jejich algoritmicky doporučeným obsahem.

Člověk nemusí být ludita, aby si uvědomil, že i když velké online platformy přinášejí užitek, existují dobré důvody pro omezení základního mechanismu, na němž stojí jejich obchodní model: snaha upoutat a udržet naši pozornost. Konkrétně mohou zákonodárci po platformách požadovat, aby algoritmické zobrazování doporučeného obsahu v kanálech uživatelů nahradily prostým chronologickým zobrazováním. Údaje uživatelů by se samozřejmě mohly i nadále využívat k zacílení reklamy - a platformy by tak i nadále dosahovaly většiny svých reálných ekonomických příjmů. Naproti tomu kanály „pro vás“ („for you“) podle všeho slouží výhradně k tomu, aby přiměly uživatele na sítích trávit dlouhé hodiny a aby je vtáhly do tzv. králíčích nor¹⁶ stále více polarizujícího či konspiračního obsahu (Paz 2024). Ačkoli jsou všechny algoritmy netransparentní, nezdá se, že by byly všechny stejně problematické - doporučený obsah na LinkedIn se jeví výrazně méně problematický než to, co nabízí TikTok a síť X. Evropské DSA zřídilo za účelem zkoumání povahy a rizik algoritmů jednotlivých platform speciální úřad s názvem Evropské středisko pro algoritmickou transparentnost (European Centre for Algorithmic Transparency, ECAT), které ukládá velmi velkým platformám povinnost sdílet úřady jejich data.¹⁷

Nejspíše již nastala vhodná chvíle, aby EU šla ještě o něco dále a v případě potřeby začala sama jednat. Nezdá se, že by sociální sítě měly z algoritmického doporučování obsahu ekonomický či jiný přínos zásadního významu. Pokud nás však neklame intuice, ze které vychází i tato esej, tak jsou ústředním zdrojem rizik a zároveň výrazně napomáhají jejich obchodním modelům. Sociální sítě nejsou jen službou nebo produktem, který vytváří spotřebitelské výhody, ale představují i širší společenská rizika. Každá země nějak reguluje přístup k návykovým a omamným látkám - buď je zcela zakazují, nebo je podřizují přísné regulaci a zdanění. Obsah na sociálních sítích nám sice nemusí přivodit brzkou smrt, ale je stále těžší ignorovat, že s sebou nesou širší společenská rizika a tedy i nutnost právní úpravy.

Když se zaměříme na algoritmy místo samotného obsahu, zmírníme tak tvrzení o údajné „cenzuře“. Svoboda projevu neznamena, že všichni budeme mít právo na to, aby naše slova byla otištěná v novinách, stejně jako neobsahuje právo na megafon, aby se zvuk našich slov donesl k více lidem. Většina z nás by nechtěla žít ve světě, kde každý dostane do rukou obrovský megafon, a tím

15 Jeden z prvních vlivných příkladů tohoto argumentu se objevil v Gurri (2018).

16 Králíčí nora (z anglického *rabbit hole*) je pojem z oblasti mediálních studií, který popisuje fenomén selektivního výběru informací uživateli internetu. Pozn. ed.

17 Evropské úřady nyní prověřují algoritmy používané ve společnosti X a změny provedené za vlastnictví Elona Muska (European Commission 2025).

obsáhl širší publikum. Algoritmy fungují podobně jako takové megafony, jen mají mnohem větší dosah a svou pravděpodobně návykové. Pro zákonodárce by bylo naprosto správné a demokraticky legitimní, aby rozhodli, že *nikdo* nebude mít v rukou algoritmičtý „megafon“ - nebo že použití takového „megafonu“ a jeho technických náležitostí bude podřízeno přísným pravidlům, která by minimalizovala škody.

Spektrum možností, jak toho dosáhnout, je velmi široké. Buď, jak doporučuje Francis Fukuyama a jeho spoluautoři, mohou regulační orgány vyžadovat, aby velké platformy nainstalovaly „middlewaru“ třetích stran, který by představoval konkurenční alternativu k vestavěným netransparentním algoritmům poskytovaných samotnými platformami (Fukuyama a kol. 2020). Není však jasné, zda by tento tržní, konkurenční přístup řešil dopaminergní a případně návykovou povahu algoritmů vytvořených za účelem maximalizace „engagementu“. Pokud se tak nestane, bude nutné zaujmout tvrdší přístup, včetně případného zákazu bezplatného algoritmičtého obsahu.

Závěr

Myšlenka zakázat algoritmičtější doporučení obsahu se někomu může zdát jako příliš radikální a také jako velmi náročný požadavek. Nutno říci, že se jedná o předběžný návrh, který spíše než hotové řešení naznačuje směr, kterým by se měli odborníci a zákonodárci ubírat. V každém případě je zřejmé, že pouhé ověřování faktů a přísnější politika moderování obsahu nezmírní destruktivní vliv sociálních médií na politickou komunikaci. To platí dvojnásob v době, kdy se přední platformy pravděpodobně chystají uzavřít s Trumpovou administrativou tajnou dohodu, která se pokusí do budoucna destabilizovat evropskou politiku.

Doporučení:

- Bezodkladně zvážit omezení algoritmičtějšího doporučení obsahu na malých i velkých sociálních sítích.
- Přestat vnímat ověřování faktů a boj proti faktickým dezinformacím jako hlavní nástroje, které mají vyřešit současnou krizi způsobenou sociálními sítěmi.
- Být připraven jednat i v chvíli, kdy americká administrativa bude vůči Evropě nepřátelsky naladěna.

Použité zdroje:

Bhargava, Vikram R., a Manuel Velasquez. 2021. “Ethics of the Attention Economy: The Problem of Social Media Addiction.” *Business Ethics Quarterly* 31 (3): 321–59. <https://doi.org/10.1017/beq.2020.32>.

Brynjolfsson, Erik, Avinash Collis, W. Erwin Diewert, Felix Eggers a Kevin Fox. 2019. “GDP-B: Accounting for the Value of New and Free Goods in the Digital Economy.” Cambridge, MA. <https://doi.org/10.3386/w25695>.

Bursztyn, Leonardo, Rafael Jimenez-Duran, Christopher Roth a Benjamin R Handel. 2023. “Product Market Traps: The Case of Social Media.” <https://cepr.org/voxeu/columns/product-market-traps-case-social-media>.

Dumitru, Adrian. 2024. “Călin Georgescu, Hallucinating. How He Met Another Species ‘Not Human at All’ and What He Thinks about the Pyramids and the First Step on the Moon.” *Antena 2 CNN*, 26. listopadu 2024. <https://www.antena3.ro/politica/alegeri-prezidentiale-2024/calin-georgescu-halucinant-cum-s-a-intalnit-cu-o-alta-specie-in-niciun-caz-umana-si-ce-crede-despre-piramide-si-primul-pas-pe-luna-728764.html>.

Eady, Gregory, Jonathan Nagler, Andy Guess, Jan Zilinsky a Joshua A. Tucker. 2019. “How Many People Live in Political Bubbles on Social Media? Evidence From Linked Survey and Twitter Data.” *Sage Open* 9 (1). <https://doi.org/10.1177/2158244019832705>.

Eady, Gregory, Tom Paskhalis, Jan Zilinsky, Richard Bonneau, Jonathan Nagler a Joshua A. Tucker. 2023. “Exposure to the Russian Internet Research Agency Foreign Influence Campaign on Twitter in the 2016 US Election and Its Relationship to Attitudes and Voting Behavior.” *Nature Communications* 14 (1): 62. <https://doi.org/10.1038/s41467-022-35576-9>.

European Commission. 2025. “Commission Addresses Additional Investigatory Measures to X in the Ongoing Proceedings under the Digital Services Act.” 17. ledna 2025. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-addresses-additional-investigatory-measures-x-ongoing-proceedings-under-digital-services>.

Fukuyama, Francis, Barak Richman, Ashish Goel, Roberta R. Katz, A. Douglas Melamed a Marietje Schaake. 2020. *Middleware for Dominant Digital Platforms: A Technological Solution to a Threat to Democracy*. Stanford: Cyber Policy Centre. https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/cpc-middleware_ff_v2.pdf.

Gilbert, Sam. 2024. "Twenty Years of Facebook: How Has It Shaped Economies Around the World?" *Economics Observatory*, 16. prosince 2024. <https://www.economicsobservatory.com/twenty-years-of-facebook-how-has-it-shaped-economies-around-the-world>.

Gurri, Martin. 2018. *The Revolt of the Public and the Crisis of Authority in the New Millennium*. San Francisco, CA: Stripe Press.

Haidt, Jonathan. 2014. *The Anxious Generation: How the Great Rewiring of Childhood Is Causing an Epidemic of Mental Illness*. New York: Penguin: Random House.

Hofstadter, Richard. 2021. "The Paranoid Style in American Politics." *Harper's Magazine*, 23. března 2021. <https://harpers.org/archive/1964/11/the-paranoid-style-in-american-politics/>.

Irwin, Luke. 2023. "How Much Does GDPR Compliance Cost in 2023?" 10. května 2023. <https://www.itgovernance.eu/blog/en/how-much-does-gdpr-compliance-cost-in-2020>.

Lecher, Colin. 2019. "Both Parties Are Mad about a Proposal for Federal Anti-Bias Certification." *Verge*, 10. června 2019. <https://www.theverge.com/2019/6/20/18692829/section-230-hawley-bill-response-anti-bias-certification>.

Lipka, Roman. 2024. "Slováci Veria Hoaxom Viac Ako Iné Národy. Prečo Je to Tak?" *VEDA NA DOSAH*, 6. února 2024. <https://vedanadosah.cvtisr.sk/ludia/sociologia/slovaci-veria-hoaxom-viac-ako-ine-narody-preco-je-to-tak>.

Paz, Christian. 2024. "Is Tiktok Breaking Young Voters' Brains?" *VOX*, 5. června 2024. <https://www.vox.com/353689/is-tiktok-breaking-young-voters-brains>.

Pielke, Roger. 2025. "Goodbye and Good Riddance to Meta Fact-Checking," 15. ledna 2025. <https://www.bostonglobe.com/2025/01/15/opinion/meta-fact-checking/>.

Thiel, Peter. 2025. "A Time for Truth and Reconciliation." *Financial Times*, 10. ledna 2025. <https://www.ft.com/content/a46cb128-1f74-4621-ab0b-242a76583105>.

Weatherbed, Jess. 2024. "Meta Won't Release Its Multimodal Llama AI Model in the EU." *Verge*, 18. července 2024. <https://www.theverge.com/2024/7/18/24201041/meta-multimodal-llama-ai-model-launch-eu-regulations>.

Zilinsky, Jan, Yannis Theocharis, Franziska Pradel, Marina Tulin, Claes de Vreese, Toril Aalberg, Ana Sofia Cardenal a kol. 2024. "Justifying an Invasion: When Is Disinformation Successful?" *Political Communication* 41 (6): 965–86. <https://doi.org/10.1080/10584609.2024.2352483>.

Digitální kolbiště: Jak ruské dezinformace ovlivňují chování voličů ve střední a východní Evropě?

Sebastian Schaffer a Malwina Talik

Shrnutí: Ruské dezinformace představují závažnou hrozbu, jejímž cílem je ovlivňovat voličské chování a podkopávat důvěru v demokracii. Ruské vměšování sahá daleko před invazi na Ukrajinu. Byli jsme toho svědky například během americké volební kampaně v roce 2016, ale od roku 2022 takové vměšování nabralo na síle. O země střední a východní Evropy (SVE) má Kreml vzhledem k jejich blízkosti k Rusku mimořádný zájem, což se projevuje v četných dezinformačních kampaních zaměřených na destabilizaci a polarizaci společnosti. Mezi dobře zdokumentované případy patří vměšování do voleb do Evropského parlamentu v roce 2024, stejně jako do voleb v Rumunsku, Moldavsku a Chorvatsku. Náš text tyto konkrétní případy analyzuje, předvídá další potenciální cíle ve střední a východní Evropě a upozorňuje na nové výzvy vyplývající z rychlého rozvoje technologií a vlivu vlastníků platform na algoritmy sociálních médií.

Klíčová slova: FIMI, volby, dezinformace, SVE, Rusko

Úvod

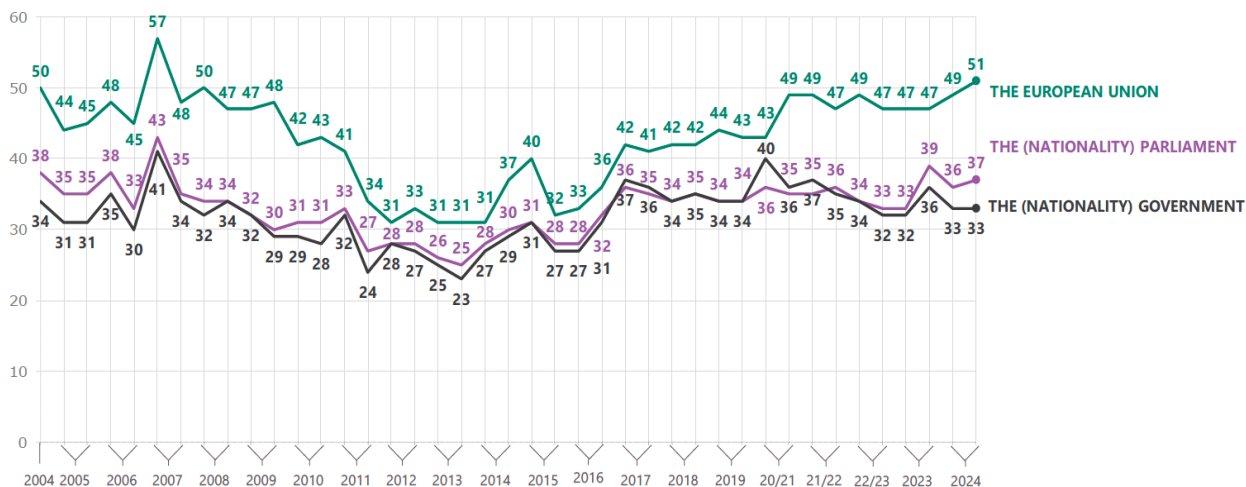
Prudký rozvoj digitálních technologií proměňuje globální politickou scénu. Nabízí nové nástroje pro mobilizaci občanů a pro přímou komunikaci s voliči. Tato digitální revoluce však přinesla i nebyvalé výzvy, jako je rozšíření dezinformačních kampaní (*foreign information manipulation and interference*, FIMI) a zahraniční vměšování. Pro země střední a východní Evropy (SVE) jsou velkou výzvou ruské dezinformace, které ovlivňují chování voličů a narušují nebo dokonce podkopávají demokratické procesy. Toto ruské vměšování však v regionu SVE není žádnou novinkou.

Například snaha ovlivňovat, kdo stojí v čele státu nebo vlády, má dlouhou a nechvalně známou tradici sahající až do dob studené války. Součástí těchto aktivit byly nejen propagandistické strategie, které se v současnosti přeměnily v sofistikované strategie využívající moderní technologie, ale dokonce i vydírání a úplatkářství. Příznačným příkladem bylo hlasování o nedůvěře německému kancléři Willymu Brandtovi v roce 1972. Východoněmecká Státní bezpečnost (která dostávala příkazy z Moskvy) považovala sociálnědemokratického kancléře za vhodnějšího kandidáta než jeho soupeře Rainera Barzela z řad křesťanských demokratů. Barzelovi v důsledku toho chyběly dva hlasy; po znovusjednocení Německa spisy Ministerstva státní bezpečnosti odhalily, že nejméně dva poslanci byli podplaceni (Bundesbeauftragter für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes 2013, 265).

Dnes je taktika stejná, ale využívá nové prostředky. V zemích střední a východní Evropy je hlavním cílem Ruska destabilizovat jejich vlády, zasít nedůvěru v demokratické instituce a oslabit vazby SVE na západní organizace, jako je Evropská unie (EU) a NATO. Ruské dezinformace se snaží společnost rozdělit tím, že vyostřují politické neshody na témata, jako je migrace, práva menšin a historické spory. Využívají společenských rozporů, kulturních narativů a historických pocitů bezpráví, aby odrazovaly od volební účasti a zvyšovaly podporu populistických nebo euroskeptických kandidátů, kteří jdou na ruku ruským strategickým zájmům. Ruské dezinformační kampaně se zaměřují nejen na politické preference, ale také na důvěru širší veřejnosti v demokratické systémy. Přinejmenším v rámci EU se jim ještě nepodařilo podkopat důvěru v národní parlamenty, národní vlády ani samotnou EU. Během posledních 20 let sice docházelo k výkyvům důvěry, nicméně v konečném důsledku zůstávala víceméně stejná (viz obr. 1)

Obrázek 1: Nakolik důvěřujete dané instituci? U každé uvedené instituci uveďte, zda jí spíše důvěřujete, nebo nedůvěřujete? (% - EU- spíše věřím)

QA6 How much trust do you have in certain institutions? For each of the following institutions, do you tend to trust it or tend not to trust it?
(% - EU - TEND TO TRUST)

Zdroj: Standard Eurobarometer 2024.

Pochopit povahu ruských dezinformací a jejich dopad na chování voličů je zásadní pro zachování demokratické integrity střední a východní Evropy. Tato kapitola přináší celkový přehled mechanismů online dezinformací ve střední a východní Evropě a jejich psychologických a sociálních dopadů. Osvětlením tohoto digitálního kolbiště chceme přispět k posílení odolnosti demokratických institucí, které se potýkají s nárůstem vnějších hrozeb.

Zabýváme se třemi příklady prezidentských voleb, které se ve střední a východní Evropě konaly v rozmezí několika týdnů na konci roku 2024: v Moldavsku, Rumunsku a Chorvatsku. Ve všech třech případech byla patrná určitá míra ruského vměšování a ovlivňování. Kromě těchto tří voleb se navíc v Moldavsku konalo referendum o ústavním zakotvení vstupu do EU a v Rumunsku se mezi dvěma koly prezidentských voleb konaly ještě parlamentní volby. Všechny tyto případy jsou zajímavé nejen tím, že se konaly v rychlém sledu během „supervolebního roku“ 2024, ale také svou povahou a mírou vnější manipulace. Závěrem taktéž analyzujeme, jaké budoucí výzvy čekají na země SVE, včetně nadcházející prezidentské volby v Polsku.

Jak jsou online dostupné osobní údaje voličů využívány k ovlivnění jejich volebního chování?

V demokratických zemích používají k ovlivňování chování voličů politické strany různé metody, ale nástup sociálních sítí jim otevřel zcela nové cesty a možnosti. Za sociální sítě se neplatí a jsou tak snadno dostupné, ale výměnou za to o nás shromažďují nejcennější zdroje naší doby: naše osobní data. Tyto údaje jsou pak využívány - ale také zneužívány - k lepšímu zacílení placené reklamy a k sestavování obsahu, který uživatele pravděpodobně zaujme, a tím je motivuje k tomu, aby na sítích trávili více času. Každému uživateli se na základě jeho online chování a zájmů zobrazuje jiný obsah. Tato funkce proměnila platformy sociálních médií ve výnosné nástroje nejen pro soukromé společnosti usilující o maximalizaci zisku, ale také pro nejruznější zainteresované strany, jejichž cílem je využívat získaná data k ovlivňování výsledků demokratických voleb a referend. To, co se před deseti lety mohlo zdát jako zápleтка sci-fi románu, se zhmotnilo do jedné z nejnaléhavějších výzev demokracie - a to nikde jinde než v jedné z nejstarších moderních demokracií na světě.

Jak Rusko využilo platformy sociálních sítí k ovlivnění výsledku amerických prezidentských voleb v roce 2016 demonstrovala Muellerova zpráva, kterou v roce 2019 zveřejnilo americké Ministerstvo spravedlnosti. Cílem operace známé jako „Projekt Lakhta“ bylo dopomoci vítězství Donalda Trumpa a zdiskreditovat Hillary Clinton, které měla podle průzkumů před Trumpem náskok. To však neznamená, že Trump vědomě spolupracoval s Ruskem. Cílem Ruska byla destabilizace USA, která by vydláždila cestu k vítězství politicky nezkušeného a notoricky známého podnikatele, a tím nahrála ruským zájmům. Ruské zpravodajské služby začaly svůj plán realizovat již před mnoha

lety, když založily trollí farmy s tisíci falešnými účty reprezentujícími polarizující postoje. Následně pak zakládaly skupiny cílící na různá voličská uskupení a pod rouškou běžných uživatelů sdílely vymyšlené a falešné informace a vyvolávaly před volbami neshody. V době, kdy už byla známa jména kandidátů na amerického prezidenta, byly jejich struktury a sítě plně etablovány. Touto formou vedenou kampaň na sociálních sítích řídila v Rusku sídlící společnost „Internet Research Agency“. Co bylo dál, už všichni dobře víme. Tento konkrétní případ amerických voleb nám však ukazuje, že Rusko používalo metodu vměšování do voleb jako součást hybridní války dávno před invazí na Ukrajinu a datuje se tak už do doby, kdy vztahy se Západem nebyly oficiálně tolik napjaté.

Podobný vývoj jsme mohli pozorovat i před referendem o brexitu ve Spojeném království. Soukromá společnost Cambridge Analytica, kterou si najala kampaň LeaveEU, získala bez vědomí jejich majitelů údaje 2,7 milionu Evropanů (Monteleone 2019, 1). Zatímco vměšování do amerických voleb v roce 2016 představuje jasný případ takzvané zahraniční informační manipulace a vměšování (FIMI), britský případ ukazuje, že vměšování může přicházet i zevnitř, kdy si domácí politici najmou k šíření dezinformací soukromé společnosti (domácí informační manipulace a vměšování, DIMI).

Doppelgänger a polarizace před volbami do Evropského parlamentu

Ruské vměšování do průběhu voleb začalo ještě před plnou invazí na Ukrajinu a po eskalaci války ještě zesílilo. Od roku 2022 se několik evropských zemí, včetně Francie, Německa, Polska a Ukrajiny, stalo terčem ruské dezinformační kampaně později nazvané *Doppelgänger* (Chawryło 2024), kterou odhalila laboratoř EUDisinfoLab. Načasování nebylo náhodné; cílem kampaně bylo oslabit podporu Ukrajiny vnitřní destabilizací evropských zemí a polarizací jejich společností. Uživatelé se setkávali s polarizujícím obsahem šířícím nepravdivé informace, které se tvářily, že byly zveřejněné na platformách renomovaných médií. Ve skutečnosti se jednalo o „dvojníky“ legitimních webových stránek, jejichž adresy URL se jen nepatrně lišily. Kampaň akcelerovala v době voleb do Evropského parlamentu, což vyvolalo podezření, že se mohlo jednat o testovací pole pro ovlivňování budoucích volebních kontextů: „Od 4. do 28. června 2024 bylo na X (dříve Twitter) zveřejněno 1 366 účtů s 1 366 proruskými příspěvky, které byly následně šířeny mnoha dalšími účty jako odpovědi na obsah třetích stran. Tento vzorec byl odhalen v němčině, francouzštině, angličtině, italštině, polštině a ukrajinštině. Podle údajů z X dosáhl celkový počet zobrazení těchto příspěvků do konce června více než 4,66 milionu“ (Counter Disinformation Network 2024, 3)

V každé zemi se snažily využít témata, která mohla rozdělovat společnost, a jejich společným cílem bylo kritizovat vlády zemí EU a Ukrajiny. Například v Polsku se kampaň zaměřila na diskreditaci polských politiků a prezentovala je jako loutky cizích mocností, které jednají proti zájmům vlastní

země a ekonomiky, přičemž narativ kladl důraz na to, že EU zanedbává polské zájmy. Tato sdělení podporovala narativy populistů. Příspěvky nebyly otevřeně proruské, což svědčí o tom, že trollové si uvědomovali omezený dopad takové taktiky v zemi, která je vůči Rusku skeptická a snadno by ji voliči identifikovali jako propagandu. Místo toho se snažili podněcovat podezíravost vůči Ukrajincům.

Nedávné volby ve střední a východní Evropě: Moldavsko, Rumunsko a Chorvatsko

Moldavsko

Moldavská prezidentka Maia Sandu a její Strana akce a solidarity (PAS) toho pro evropskou integraci této východoevropské země udělala rozhodně více než kterákoli předchozí moldavská vláda, včetně těch, které se za proevropské prohlašovaly. Přestože některé problémy, jako korupce či nedostatečná nezávislost soudnictví, v Moldavsku přetrvávají, Kišiněv dosáhl významného pokroku na cestě

k evropské integraci. V červnu 2022 získala Moldavská republika status kandidátské země – rozhodnutí Evropské komise, které bylo do značné míry ovlivněno ruskou plnohodnotnou invazí na Ukrajinu.

O rok a půl později, v prosinci 2023, Evropská unie dokonce oficiálně otevřela přístupová jednání.

Tento posun směrem k Evropské unii Kreml rozhodně nepřivítal. Moldavsko, ležící mezi Rumunskem a Ukrajinou, bylo kdysi součástí Sovětského svazu a po získání nezávislosti v roce 1991 rychle spadlo do ruské sféry vlivu. Občanská válka, která následovala, byla po roce zmrazena, ale její řešení zůstává i po třech dekadách otevřená. V mezinárodně neuznávaném Podněstří je dodnes přítomna ruská armáda, což Moskvě umožňuje udržovat silný vliv na moldavskou společnost i politiku.

Předchozí pokusy o sblížení s Evropskou unií – například v rámci Východního partnerství, liberalizace vízového režimu či podpis asociační dohody v roce 2014 – vyvolaly ostrou reakci Kremlu. Rusko reagovalo uvalením sankcí na moldavský zemědělský sektor a aktivním politickým vměšováním, které v roce 2016 přispělo k vítězství proruského kandidáta v prezidentských volbách. Igor Dodon ve druhém kole porazil Maiu Sandu a jeho Strana socialistů (PSRM) zvítězila i v parlamentních volbách v roce 2019, přestože nezískala většinu. Ironií osudu učinil Sandu premiérkou, tu sice po pouhých několika měsících svrhlo hlasování o nedůvěře, ale o rok později zvítězila v prezidentských volbách.

Aby se zabránilo podobným situacím, kdy země udělá jeden krok vpřed a pak zase jeden krok vzad, jednou směrem k evropské integraci a podruhé zpět do kremelské sféry vlivu, chtěla Sandu uspořádat referendum, které by zakotвило cíl vstupu do EU do moldavské ústavy, a usnadnilo by tak budoucím vládám ratifikaci přístupové smlouvy. Referendum chtěla uspořádat zároveň s prvním kolem prezidentských voleb, čemuž parlament vyhověl, neboť její strana PAS drží od předčasných voleb

v roce 2021 absolutní většinu. Dne 20. října 2024 zamířili Moldavané k volebním urnám, aby si zvolili svého příštího prezidenta a hlasovali v referendu o budoucím vstupu země do EU. Konání referenda o tak složité a mnohostranné otázce však přináší svá rizika. Historie nabízí řadu varovných ponaučení: jak neúspěšná Smlouva o Ústavě pro Evropu, tak brexit názorně předvedly, jak může prosté hlasování „ano“ či „ne“ jinak velmi složitou otázku nebezpečně zploštit.

I v případě Moldavska referendum politickou debatu značně zúžilo. Vzhledem k tomu, že mezi ostatními prezidentskými kandidáty nebyla žádná životaschopná proevropská alternativa, byla tato volba fakticky binární: podpořit referendum a Sandu, nebo se přidat k opozičním stranám, jako je PSRM, která ve skutečnosti vyzývala k bojkotu voleb. Debata o integraci Moldavska do EU se v závislosti na úhel pohledu zredukovala na volbu mezi dobrem a zlem.

Tento vývoj také otevřel dveře dezinformačním kampaním. Podle dostupných informací bylo na kampaně na sociálních sítích, propagandistická videa a snahy o destabilizaci země vynaloženo až 150 milionů eur (European Pravda a Martyniuk 2024). Vyšetřování (Ziarul de Gardă 2024) odhalila, že Ilan Shor, proruský oligarcha žijící v exilu, poskytl na nákup hlasů přibližně 15 milionů eur. Toto vměšování odráželo dřívější kremelské taktiky, které jsme mohli vidět například v brexitové kampani ve Spojeném království.

V zemi s pouhými 2,5 miliony obyvateli bylo znatelné znepokojení Moskvy nad možnou evropskou trajektorií Moldavska. Ve dnech předcházejícím hlasování byla mezi proevropskými Moldavany, zejména v Kišiněvě, cítit nervozita. Těsné vítězství v referendu jejich obavy potvrdilo. Negativní výsledek by sice nezastavil proces přistoupení k EU, ale další postup by se tím mohl zkomplikovat. Evropskou budoucnost Moldavska zachránila moldavská diaspora, která pro Sandu zajistila druhý prezidentský mandát (i když bojkot ze strany PSRM mohl převážit mísky vah v její prospěch), ale v prezidentských volbách v Rumunsku, sousední zemi se společným jazykem, se situace vyvíjí zcela jinak.

Rumunsko

V prvním kole prezidentských voleb, které se konaly 24. listopadu, získal krajně pravicový kandidát Călin Georgescu přibližně 23 % hlasů a dostal se do vedení. Ve druhém kole, které bylo naplánováno na 8. prosince, se měl utkat s centristickou liberálkou Elenou Lasconi, která v prvním kole získala 19,18 % hlasů. Rumunský ústavní soud však 6. prosince zrušil (McGrath 2024) výsledky prvního kola kvůli obvinění z ruského vměšování, jehož cílem měla být podpora kampaně Georgescu, zejména na TikToku. Po zamítavém odvolání u Evropského soudu pro lidská práva byly volby přeloženy na květen 2025 (Ilie 2025).

Průzkumy ukazovaly, že Georgescu by mohl získat až 38 % hlasů.¹⁸ Georgescu byl hlasitým kritikem NATO a velebil Vladimira Putina, i když 87,5 % Rumunů považuje členství v NATO a EU za správnou politickou a vojenskou orientaci země a k Rusku vzhlíží jen necelých 5 % obyvatel. To jasně naznačuje, že nárůst podpory pro Georgescu nemuselo nutně souviset s jeho politikou, ale spíše s frustrací ze současné vlády a stavem justice, což naznačovalo přechod od FIMI k DIMI, byť nezamýšlený.

Chorvatsko

Dalším kuriózním případem byly prezidentské volby v Chorvatsku. I když se potvrdilo vměšování proruských, protiunijních a protinacistických botů (Centre for Information Resilience 2025), zůstává otázkou, proč se tak stalo, protože Ruskem favorizovaný kandidát a dosavadní prezident Zoran Milanović se 75 % drtivě vyhrál druhé kolo a již v prvním kole se blížil absolutní většině. Chorvatský případ tak ukazuje, že v současném geopolitickém klimatu Rusko neváhá a útočí dezinformačními kampaněmi i v zemích, kde je vítězství proruského kandidáta jisté.

A co dál?

Země střední a východní Evropy pečlivě monitorují ruské vměšování do volebního procesu, protože nepochybně budou i nadále digitálním kolbištěm. To platí i pro prezidentské volby v Polsku, které jsou naplánovány na 18. května a 1. června 2025. Polsko stejně jako Rumunsko stojí v první linii NATO a zároveň má zásadní význam pro poskytování logistické a politické podpory Ukrajině. To z něj činí atraktivní terč: „Polsko není ve studené válce s Ruskem. Jsme ve stavu aktivní kybernetické války s Putinovým režimem,“ zdůraznil Krzysztof Gawkowski, náměstek polského ministra pro digitalizaci (Polska Agencja Prasowa 2024). Podle Gawkovského má ruská vojenská rozvědka k dispozici jednotku specializující se na destabilizaci evropského kyberprostoru (tamtéž).

V těchto volbách půjde o hodně a opět se rozhodne, zda se Polsku podaří budovat odolné demokratické struktury, nebo zda bude pokračovat přetahovaná mezi prezidentem a vládou. Polsko je zemí, která překonává „neliberální“ vlnu. Po osmi letech demokratického úpadku a protiunijního narativu vlády Práva a spravedlnosti je nyní země na cestě ke zrušení neliberálních reforem. Klíčovou roli v tom hraje postava prezidenta, neboť současný prezident Andrzej Duda, loajální k předchozí vládě, může svým vetem zabránit realizaci důležitých změn. Slabší stát sousedící s Ukrajinou by Rusku prospěl a posílil by jeho vliv a možnosti psychologické války. V posledních prezidentských

¹⁸ Călin Georgescu byl v březnu 2025 rumunskou volební komisí diskvalifikován z účasti v prezidentských volbách, toto rozhodnutí následně potvrdil rumunský Ústavní soud. Georgescu neuspěl ani u Evropského soudu pro lidská práva. Pozn. ed.

volbách rozhodlo o výsledku méně než půl milionu voličů z celkového počtu více než 20 milionů, kteří k volbám přišli (Państwowa Komisja Wyborcza 2020). Demobilizace voličů může být jedním z cílů ruských dezinformačních kampaní. Operace *Doppelgänger* byla zkouškou před polskými prezidentskými volbami, a to můžeme říct proto, že většina příspěvků byla zveřejněna až po skončení kampaně do Evropského parlamentu, a testovala tak emoce voličů v době, kdy už pozornost věnovaná volebním dezinformacím klesala.

Další výzvou je v Polsku vysoký počet uživatelů, pro které sociální média představují primární zdroj informací (Kuśmierczyk 2024): zatímco celosvětový průměr je pouze 34,2 %, v Polsku dosahuje 52,9 %. Díky tomu jsou Poláci náchylnější k FIMI i DIMI. Tyto kampaně nebudou cílit na propagaci proruského postoje, protože polská společnost je tradičně velmi protiruská. Místo toho se bude zaměřovat na rozdmýchávání sporů v otázkách jako je migrace, nespokojenost se současnou vládou a spory mezi Polskem a Ukrajinou, ať už se jedná o historické křivdy nebo zemědělství.

Ve většině případů je ruský vliv nejúspěšnější při hlasování typu „ano-ne“, jako je hlasování o důvěře či (ne)důvěře, referendum nebo přímá volba, a také ve většinových volebních systémech, ale v poslední době je využíván i na poměrné volební systémy. Zde je výsledek navenek méně problematický, ale Rusko zde reálně rozehrává dlouhodobější hru, neboť destabilizuje politický systém a podkopává důvěru v instituce, například když se mu podaří dosáhnout blokační menšiny nebo když proruští spojenci obsadí posty předsedů či místopředsedů parlamentů a sněmovních výborů. Příkladem budiž volby do Evropského parlamentu, kde se frakce Patriotů pro Evropu stala třetí největší frakcí a kdyby nedošlo k rozkolu mezi euroskeptickými a krajně pravicovými stranami, které jsou roztrženy do tří frakcí, mohla být druhá největší a předstihnout tak sociální demokraty.

Dalším příkladem mohou být volby do německého Bundestagu. Zde se krajně pravicová Alternativa pro Německo (AfD) nestala nejsilnější stranou, jako to dokázali jejich rakouští přátelé z FPÖ v roce 2024, ale díky podpoře známých osobností, jako je Elon Musk, mohla mít druhý největší počet poslanců v německém Bundestagu. Tím by nejen získala přístup k více pozicím, ale mohla by také ovlivnit jmenování soudců Ústavního soudu. Mohlo by to zajít ještě dál: aktuální průzkumy naznačují většinovou koalici s křesťanskými demokraty. Friedrich Merz, hlavní kandidát Křesťanskodemokratické unie Německa (CDU na post německého kancléře, sice vždy spolupráci s AfD vylučoval, ale před volbami se zdálo, že svůj postoj zmírnil, zejména v souvislosti s kauzou, kdy žadatel o azyl trpící psychickými problémy ubodal nožem dva lidi (včetně dvouletého dítěte) (Reuters 2025). Dopad těchto případů, jakkoli jsou tragické, nabývá nebývalého rozměru jak v rámci politického diskurzu, tak i na sociálních sítích.¹⁹

¹⁹ Ve únorových volbách nakonec zvítězila CDU/CSU, nejúspěšnější stranou se stala právě AfD. Většinová koalice dvou subjektů mohla vzniknout jedině spojením CDU/CSU a SPD (328 z 630 poslanců) nebo CDU/CSU a AfD (360 z 630 poslanců). Vítěz voleb Friedrich Merz (CDU/CSU) spolupráci s AfD odmítl. Pozn. ed.

Vrchol ledovce?

Přestože o některých případech dezinformací a vnějšího vměšování víme a mnohé byly podrobeny důkladnému rozboru, mnoho takových případů naší pozornosti uniká. A i v případě, že si jich všimneme, se zdá, že boj s dezinformacemi je často neúčinný. Hlubší analýzu si například zaslouží rozsah a taktika genderových dezinformačních kampaní, které diskreditují političky, neboť jsou v politice mnohem snazším terčem a čelí řadě překážek, a to zejména v konzervativních a tradicionalistických společnostech. Jedním takovým případem je bývalá slovenská prezidentka Zuzana Čaputová, která se rozhodla znovu nekandidovat, přestože ji průzkumy favorizovaly, protože čelila pomlouvačným kampaním namířených proti ní a její rodině.

EU a většina členských států z regionu SVE podnikají proti dezinformacím příslušná opatření. Zatímco zvyšování informovanosti je prvním takovým krokem, vlády a státní aparát čelí značným výzvám, jak udržet krok s rychle se vyvíjejícími technologiemi, zájmy technologických gigantů a zdánlivě dobře organizovanými a vysoce cílenými dezinformačními kampaněmi. EU od doby, kdy byly odhaleny první závažné případy zasahování do soukromí uživatelů sociálních sítí, přijala řadu opatření, jako je vznik Evropského střediska pro sledování digitálních médií (ESSDM), které má za úkol bojovat proti dezinformacím. EU se rovněž snaží regulovat online platformy a přimět je ke konkrétním krokům v boji proti dezinformacím nebo nezákonnému obsahu, příkladem může být Nařízení o digitálních službách (DSA) přijaté v roce 2022 nebo Nařízení o umělé inteligenci z roku 2024.

Boj proti online hrozbám čelí novým problémům, které jsou méně digitální povahy. Příkladem může být případ sítě X, dříve Twitter - online platformu, která primárně sloužila novinářům a politikům, její nový majitel Elon Musk zpolitizoval, rezignoval na ověřování faktů a využil její algoritmus k tomu, aby propagoval svou vlastní politickou agendu. Je otázkou, zda by Donald Trump vyhrál i bez ruského vměšování v roce 2016, a bez Muska a X v roce 2024. Ať už vědomě, nebo ne, Muskovo chování Kremlu prospívá a oslabuje jeho současného největšího politického a ekonomického soupeře. Musk se nezastaví; neskrývá svou dychtivost zasahovat do politického dění v jiných zemích a podporovat jejich krajně pravicové strany, jak ukazuje kauza „Německo může zachránit jen AfD“. Muskovo chování a Trumpovo vítězství uvedly do pohybu nebezpečný trend: majitel společnosti Meta Mark Zuckerberg oznámil, že kvůli „zaujatosti“ ověřovatelů faktů od kontroly informací také upustí. Otázkou zůstává, proč není lepší fact-checkery lépe proškolit a zvýšit jejich kompetence, než ověřování informací (*fact-checking*) prostě zrušit. Ocitáme se tak na šikmé ploše, která předznamenává další šíření falešných zpráv a šíření FIMI i DIMI.

Závěr

Jednotlivé případy dezinformací a ovlivňování směřují k jediné otázce: co je třeba udělat pro zachování demokratické integrity? Na demokraciích je frustrující to, že jsou ze své podstaty pomalé. Tím se ostatně liší od autokracií, kde není třeba pracovat na kompromisu, protože rozhodnutí přijímá jedna osoba nebo jeden uzavřený okruh mocných. Od roku 2016 jsme se v boji proti dezinformacím a zasahování do voleb příliš neposunuli, za to technologie se zdokonalily a geopolitická situace nepřeje zavedení přísnějšího dohledu nad sociálními sítěmi. A ano, i metody jsou jiné: namísto zneužívání dat získaných ze sociálních sítí si jedinec koupil za účelem ovlivňování voleb celou jednu platformu.

Ačkoli je možné se poučit z neúspěchů a vyhnout se jejich opakování v budoucnu – německá ústava byla přímou reakcí na slabiny Výmarské republiky (Deutsche Welle 2019) - je nutné předjímat budoucí problémy, kterým bude náš demokratický systém a naše společnost v souvislosti s technologiemi a jejich dalším vývojem čelit. Jednotlivé resorty a státní orgány musí stále více využívat strategické prognózy (*foresight*). Ať se nám situace zdá jakkoli bezútěšná, nesmíme si zoufat. Vyvolání pocitů bezmoci, beznaděje nebo dokonce marnosti je totiž tím, co si autoritářské režimy přejí. Neusnadňujme jim tedy práci, ale soustředme se na to, co je k boji proti polarizaci nezbytné: na empatii vůči slabším vrstvám společnosti, na odvahu postavit se snahám nás proti sobě poštvat a na osobní vazby, které nám mohou pomoci se na digitálním kolbišti lépe orientovat.

Doporučení

- Zvyšovat digitální a mediální gramotnost ve všech věkových kategoriích. Mediální gramotnost není jednorázovou záležitostí, ale nepřetržitým procesem, protože technologie se neustále a rychle vyvíjejí. Je nezbytné ji dát důležité místo ve školních osnovách a ve vzdělávání důchodců a celý předmět uchopit hodně prakticky, ale také hledat cesty, jak ji zařadit do povinného školení zaměstnanců. Přestože jsou občané střední a východní Evropy a EU vzdělanější, než byly předchozí generace, nová mediální gramotnost mnohdy není vnímaná jako důležitá a je jí věnována příliš malá pozornost - což má tragické důsledky. Důležitým dalším faktorem je také zvyšování povědomí o vnějším vměšování a cílech Ruska.
- Finančně a politicky podporovat kvalitní žurnalistiku a platformy ověřující fakta. V reakci na dezinformační kampaně se ve střední a východní Evropě znásobil počet platforem a nevládních organizací zaměřených na ověřování faktů. Problémem však zůstává nedostatečné financování, které jejich možnosti značně omezuje (některá média si mohou dovolit platit vyškolené fact-checkery, ale ve většině ostatních případů zůstává odpovědnost na samotných novinářích, kteří jsou již tak často pod časovým tlakem) a činí je zranitelným vůči represí. Následně hrozí, že se

fact-checkingu zcela zřeknou. Místo toho bychom měli usilovat o to, abychom kvalitním zdrojům informací přiznali takovou váhu, jakou si zaslouží.

- Trestat šíření falešných zpráv a dezinformací; nenormalizovat falešné zprávy v politickém a veřejném diskurzu. Šíření falešných zpráv nezačalo se sociálními médii, nýbrž sahá až do hluboké historie. Online platformy pouze odrážejí a zesilují dopad dezinformací objevujících se ve veřejném prostoru. Problémem je, když lidé disponující určitou mocí a veřejně činné osoby, včetně volených politiků, záměrně využívají dezinformace k dosažení politických zisků. Takové případy nejčastěji zůstávají nepotrestány a soudní procesy proti nim vedené jsou označovány za „cenzuru“.
- Podpořit Digitální akt EU a vznik evropských platforem. EU je často obviňována z toho, že jen reguluje, zatímco ostatní světoví hráči inovují. Potenciál k překlenutí této propasti se skrývá v oblasti digitálních technologií. Naším cílem by měla být rovnováha mezi bezpečnými a inovativními (sociálními) mediálními platformami, které by nabízely výhody digitálních služeb a zároveň by nenarušovaly demokratické hodnoty.

Použité zdroje:

Bundesbeauftragter für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der Ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik. 2013. “Der Deutsche Bundestag Bis 1989 in Den Akten Des Ministeriums Für Staatssicherheit MfS Der DDR: Gutachten Für Den Deutschen Bundestag Gemäß Paragraph 37(3) Des Stasi-Unterlagen-Gesetzes.” Berlin. <https://www.bundestag.de/resource/blob/194612/908293f3091b29b9f8de716238348cc1/gutachten-data.pdf>.

Chawryło, Katarzyna. 2024. “Doppelgänger” – Schemat Rosyjskiej Operacji Wpływu Przeciwno Zachodowi.” <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-09-13/doppelganger-schemat-rosyjskiej-operacji-wplywu-przeciwno-zachodowi>.

Deutsche Welle. 2019. “The German Constitution: Putting People First,” 22. května 2019. <https://www.dw.com/en/the-german-constitution-putting-people-first/a-48824174>.

European Pravda, a Yevheniia Martyniuk. 2024. “Inside Russia’s €150 Million Propaganda Blitz to Undermine Moldova’s EU Path.” *Euromaidan Press*, 2024. <https://euromaidanpress.com/2024/10/09/inside-russias-e-150-million-propaganda-blitz-to-undermine-moldovas-eu-path/>.

Ilie, Luiza. 2025. “European Court Rejects Romanian Far-Right Presidential Candidate’s Election Appeal.” *Reuters*, 21. ledna 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/romanian-far-right-presidential-candidate-leads-polls-ahead-may-vote-2025-01-21/>.

Kuśmierek, Malwina. 2024. “Skąd Polacy Czerpią Wiedzę o Świecie?” <https://spidersweb.pl/2024/02/raport-meltwater-polska-swiat-internet.html>.

McGrath, Stephen. 2024. “Romania’s Top Court Annuls First Round of Presidential Vote Won by Far-Right Candidate.” *Associated Press*, 6. prosince 2024. <https://apnews.com/article/romania-election-president-georgescu-court-585e8f8f3ce7013951f5c7cf4054179b>.

Monteleone, Shara. 2019. “Artificial Intelligence, Data Protection and Elections.” [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637952/EPRS_ATA\(2019\)637952_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637952/EPRS_ATA(2019)637952_EN.pdf).

Państwowa Komisja Wyborcza. 2020. “Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2020 r.” 2020. <https://prezydent20200628.pkw.gov.pl/prezydent20200628/>.

Polska Agencja Prasowa. 2024. “Polska Jest w Stanie Zimnej Wojny Cybernetycznej z Rosją.” 15. května 2024. <https://www.pap.pl/aktualnosci/krzysztof-gawkowski-polska-jest-w-stanie-zimnej-wojny-cybernetycznej-z-rosja>.

Reuters. 2025. “Two Killed in German Park in Stabbing Attack; Afghan Suspect Arrested,” 23. ledna 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/suspect-arrested-after-two-killed-knife-attack-german-park-2025-01-22/>.

Ziarul de Gardă. 2024. “Serving Moscow: Three Months among Shor’s ‘Slaves’. ZdG Undercover Investigation.” *Ziarul de Gardă*, 15. října 2024. <https://www.zdg.md/en/serving-moscow-three-months-among-shors-slaves-zdg-undercover-investigation/>.

Biotechnologie: boj o DNA a světovou dominanci

Jack Herndon

Shrnutí: Biotechnologie představují novou oblast technologického soupeření. Mají široké uplatnění, včetně duálního a vojenského využití. Nesou s sebou také hluboké morální a etické důsledky. Země, která ovládne trh s biotechnologiemi, určí, jaká pravidla a normy budeme pro tyto technologie používat. Čínská lidová republika (ČLR) se od roku 2016 na biotechnologie zaměřuje a chce se stát biotechnologickou supervelmocí. K rozšíření kapacit v oblasti genomického sekvenování hojně využívá státní podporu. Zároveň shromažďuje genomická data z celého světa. Čínská strategie vojenské a civilní fúze a její využití biotechnologií pro národní zpravodajské služby přináší riziko, že data a kapitál z demokratických zemí pomohou Číně vyvíjet biotechnologie s vojenským využitím. Demokratické státy musí urychleně jednat a řešit čínské netržní praktiky, posílit ochranu genomických dat a zabránit tomu, aby jejich veřejné prostředky napomáhaly růstu biotechnologických společností v ČLR.

Klíčová slova: biotechnologie; BGI; genomika; technologická soutěž; USA-Čína

Úvod

Ve svém úvodním projevu na zasedání Výboru pro Čínu pozvedl člen výboru Raja Krishnamoorti velký plakát Kapitána Ameriky a řekl, že Čína vyvíjí „supervojáky“ (Select Committee on the Chinese Communist Party 2024). Je snadné kritizovat politiku USA vůči Číně a označit ji za alarmistickou. Umělá inteligence se ale vyvíjí tak rychle, že v kombinaci s hlubším pochopením lidského genomu se vývoj biotechnologií pro vojenské účely (říkejme tomu z nedostatku vhodnějšího výrazu „supervojáci“) nezdá nemožný.

Biotechnologie se v současnosti nacházejí na prahu zásadního zlomu, kdy nejnovější pokroky v oblasti umělé inteligence vytvářejí podmínky pro jejich rychlý rozvoj a zároveň rozšiřují možnosti jejich ekonomického i vojenského využití. Stávají se tak novým bojištěm technologické rivality mezi Spojenými státy a Čínou, ústředním bodem eskalující obchodní války (MOFCOM 2025) a klíčovým předmětem zájmu v oblasti národní bezpečnosti (National Counterintelligence and Security Center 2021).

Nejde však pouze o hospodářské a mocenské soupeření. Biotechnologie zasahují do samotných základů života a jejich využívání s sebou nese zásadní etické a morální otázky. Stát či státy, které

v tomto technologickém závodě získají převahu, budou mít zásadní vliv na formování pravidel a norem, jimiž se budoucí používání těchto technologií bude řídit.

Čína usiluje o to stát se „biotechnologickou velmocí“ (生物技术强国) (Ministry of Science and Technology of the People's Republic of China 2017) přičemž některé z používaných metod vyvolávají značné znepokojení. Mezi ně patří například vynucený sběr genetických dat od příslušníků utlačovaných etnických menšin v Číně (Hawkins 2023) či shromažďování genetických informací od nic netušících těhotných žen po celém světě (Needham a Baldwin 2021). Zvláště alarmující je, že někteří čínští vojenští stratégové zvažují potenciál tzv. „etnicky specifických genetických útoků“ (Kania a VornDick 2019).

Čína na poli biotechnologií usiluje o to, aby prohloubila strategickou závislost konkurentů a získala nové možnosti ekonomického nátlaku. Již dnes dominuje výrobě farmaceutických přísad (U.S.-China Economic and Security Review Commission 2019) a zajistila si celosvětové dodávky primátů, kteří jsou nezbytní pro schválení jakéhokoli nového léku ke komerčnímu použití (National Association for Biomedical Research 2021; Boggan 2021). Peking učinil z genomiky národní prioritu a považuje genetická data za hnací sílu pro vývoj nových biotechnologických aplikací, podobně jako jsou data hnací silou pro vývoj systémů umělé inteligence. Vybudoval největší úložiště genetických dat na světě a posílil mezinárodní zapojení svých předním obchodních společností s cílem shromažďovat nebo získávat zahraniční data (Puglisi a Rask 2024).

Demokratické státy si nemohou dovolit tuto technologickou soutěž prohrát. Vzhledem k tomu, že čínská vláda se neřídí hodnotami osobní svobody, individuálních práv ani lidské důstojnosti, nelze očekávat, že se při využívání biotechnologií bude omezovat liberálními normami. Demokratické země proto musí výrazně urychlit rozvoj vlastního biotechnologického sektoru a zároveň aktivně čelit snahám ČLR o globální dominanci v této oblasti.

Zvláštní pozornost by měla být věnována genomice, která představuje klíčový vstupní bod a zároveň potenciální úzké hrdlo biotechnologického pokroku. Je nezbytné soustředit úsilí právě na tuto oblast ještě dříve, než si čínské společnosti upevní své postavení na globálním trhu do té míry, že jej již nebude možné efektivně zpochybnit (Puglisi a Rask 2024).

Vláda Spojených států již podnikla zásadní kroky na podporu domácího biotechnologického sektoru (Office of Science and Technology Policy 2024) a současně omezila přístup k americkým technologiím společnostem se sídlem v ČLR, případně v čínském vlastnictví (Bureau of Industry and Security 2023). Navrhla další opatření, která by měla omezit působení čínských firem na území Spojených států, včetně jejich přístupu k veřejným finančním zdrojům (H.R. 8333 2024) a genetickým údajům amerických občanů (U.S. Congress. Senate, 2023). Spojené státy navíc výslovně identifikovaly

vývoj biotechnologií v Číně jako potenciální hrozbu pro americkou národní bezpečnost a podnikají konkrétní kroky k urychlení vývoje a integrace biotechnologií do systému národní obrany (National Security Commission on Emerging Biotechnology 2024; National Counterintelligence and Security Center 2021).

Navzdory zdokumentovaným případům shromažďování genetických údajů od těhotných žen (Needham a Baldwin 2021), sekvenování genomu obyvatelstva Maďarska (BGI Genomics 2022) či rozsáhlého poskytování evropských genetických dat společností, u nichž je doložena spolupráce s čínskou Lidovou osvobozenou armádou (LOA) (Cheung, Hope, a Mattis 2024), zůstává evropská diskuse primárně zaměřena na ekonomické otázky (European Commission 2024a). Řešení bezpečnostních hrozeb často naráží na administrativní bariéry a nedostatek politické koordinace.

Evropská unie musí urychlit svou průmyslovou politiku a aktivněji reagovat na čínské netržní praktiky, zejména pokud jde o sběr genetických dat občanů EU. K tomu bude zapotřebí koordinované úsilí na úrovni EU i jednotlivých členských států.

Co jsou biotechnologie

Ačkoli jsou biotechnologie často vnímány jako vysoce moderní obor, jejich základy sahají tisíce let do minulosti – příkladem může být tradiční výroba piva. Co je však nového, je míra, v jaké dnes dokážeme biologické procesy nejen ovlivňovat, ale také je navrhovat a vytvářet, a to v široké škále aplikací od zdravotnictví až po oblast obrany. Středobodem současného výzkumu je genomika – studium struktury, funkce a exprese genů. Podobně jako vývoj umělé inteligence je i genomický výzkum silně závislý na přístupu k rozsáhlým datovým souborům. Sběr a analýza genetických informací umožňují průlomové objevy v oblasti personalizované medicíny i biologické bezpečnosti. Právě propojení umělé inteligence a biotechnologií (tzv. AIx BIO) významně urychluje vývoj v těchto oblastech a činí z genomiky strategickou doménu mezinárodní konkurence s významnými dopady na ekonomiku, zdravotnictví i národní bezpečnost.

Genomika představuje klíčovou oblast biotechnologií, protože vědcům umožňuje dešifrovat základní stavební kameny života. Tato schopnost otevírá prostor pro inovace v medicíně, zemědělství i syntetické biologii. Středobodem genomiky je genetické sekvenování – proces, jehož cílem je přečíst strukturu DNA nebo RNA a získat tak poznatky o fungování, vývoji a interakci genů s prostředím. Genetické sekvenování slouží jako vstupní brána k zásadním vědeckým objevům – od identifikace genetických markerů pro včasnou diagnostiku onemocnění až po inženýrské úpravy mikroorganismů pro účely produkce biopaliv. Díky těmto aplikacím má genomika zásadní význam pro vývoj technologií, které mohou transformovat celé průmyslové sektory i systémy zdravotní péče.

Čínské biotechnologické ambice a strategie

Někteří představitelé Čínské komunistické strany se domnívají, že dominance biotechnologického průmyslu vydláždí ČLR cestu k převaze ve 21. století: „Tak jako Evropa získala v 19. století převahu díky průmyslu a Spojené státy ve 20. století díky informačním technologiím, tak Čína ve 21. století zvítězí díky biologii“ (Carlson a Wehbring 2020). Čína se této příležitosti chopila v roce 2016, kdy zařadila rozvoj biotechnologií do své 13. pětiletky (State Council of the People's Republic of China 2016). Peking se zaměřil na oblast genomiky, konkrétně na studium způsobu kódování a exprese genů. Stát, který v oblasti genomiky získá dominantní postavení, bude schopen „řídít vývoj lékařských technologií nové generace, určovat standardy a normy výzkumu a budoucí využití genomiky“ (Puglisi a Rask 2024).

S cílem uspokojit potřeby svých datově náročných projektů ČLR výrazně rozšířila národní kapacity v oblasti technologií a služeb genetického sekvenování (Schuerger a Puglisi 2024). Významnou roli v tomto úsilí sehrál rozvoj Pekingského genomického institutu (*Beijing Genomics Institute*, BGI), jehož mezinárodní expanze v posledních letech výrazně akcelerovala (Puglisi a Rask 2024; BGI Genomics 2024a). Podle dostupných údajů je BGI „předním světovým poskytovatelem integrovaných řešení v oblasti precizní medicíny“, který aktuálně nabízí své služby ve více než 100 zemích a spolupracuje s více než 2 300 zdravotnickými zařízeními (BGI Genomics 2025a). Trajektorie růstu skupiny BGI vykazuje podobnosti s vývojem společnosti Huawei – v obou případech sehrála klíčovou roli masivní státní podpora, jež umožnila nejprve konsolidaci domácího trhu a následně expanzi na globální úroveň (Puglisi a Rask 2024).

Zatímco příjmy z mezinárodních operací BGI stále tvoří pouze malou část celkového obrátu a na trhu nadále působí konkurenceschopné americké a evropské společnosti, vysoká míra státní podpory představuje riziko. Existuje obava, že BGI může prostřednictvím netržních či nekalých praktik ohrozit férovou hospodářskou soutěž, znevýhodnit své konkurenty a ztížit vstup novým subjektům na globální trh.

Obavy z netržních praktik a ekonomického nátlaku

Čínská lidová republika v řadě strategických odvětví rozvíjí hospodářské závislosti prostřednictvím rozsáhlé státní podpory, čímž oslabuje mezinárodní konkurenci a vytváří podmínky pro vznik strukturální závislosti ostatních států (IRI 2024). Tato strategie umožňuje Číně nejen prohlubovat svůj globální ekonomický vliv, ale také se chránit před případnými hospodářskými sankcemi – takový krok by totiž mohl vážně narušit fungování celosvětových dodavatelských řetězců. Příkladem může být čínská dominance ve zpracování vzácných nerostů nezbytných pro výrobu solárních panelů,

baterií či polovodičových komponent, jako jsou germanium a galium. Podobná závislost se ukázala během pandemie COVID-19, kdy ČLR zaujímala vedoucí postavení v produkci farmaceutických složek (U.S.-China Economic and Security Review Commission 2019) a zdravotnického materiálu. Na mezinárodní kritiku tehdy reagovala hrozbou přerušení dodávek (Buncombe 2020).

Kromě těchto známých oblastí ČLR ovládá i méně viditelné, ale klíčové segmenty vědecko-výzkumné infrastruktury – například trh s laboratorními primáty nezbytnými pro preklinické testování nových léčiv. Rozhodnutí o zákazu vývozu volně žijících zvířat, oficiálně přijaté jako opatření proti šíření COVID-19 (Xinhua News Agency 2020), přimělo řadu mezinárodních firem k relokaci experimentálního výzkumu přímo na území Číny (Boggan 2021; National Association for Biomedical Research 2021). Tento krok může otevřít prostor pro vynucený přenos duševního vlastnictví nebo cílenou průmyslovou špionáž. Obdobná strategie se může uplatnit i v oblasti genetického sekvenování. Získá-li Čína dominantní postavení v tomto klíčovém segmentu bioekonomiky, může se stát globálním arbitrem přístupu k biologickým datům, a tím i rozhodujícím aktérem při formování pravidel budoucího vývoje v oblasti biotechnologií. Jak upozorňují Puglisi a Rask (2024), „pokud se světové výzkumné instituce spoléhají při sekvenování na čínské společnosti, poskytují čínským subjektům – a potažmo i čínské vládě – přístup nejen k celosvětovým genomickým datům, ale také ke globálnímu biotechnologickému výzkumu“. Tento vývoj podle autorů ohrožuje samotné základy biotechnologického pokroku, neboť vytváří reálné riziko zcizení, zneužití a manipulace s duševním vlastnictvím.

Normotvorná síla

Konkurence v oblasti biotechnologií má významné morální a etické důsledky. Řečeno slovy Dr. Jasona Kellyho ze společnosti Gingko Bioworks:

technologie nejsou neutrální. Naše hodnoty a předsudky jsou přeneseny do technologií, které vytváříme, do programů, které používáme, a do způsobů, jakými řešíme problémy. Naše přesvědčení se odráží v rozhodnutích, jak řešit nejdůležitější problémy a jak pečlivě přistupovat k našim současným i budoucím projektům a partnerům. (Kelly 2024)

Je nutné se ptát, jaké důsledky by mělo, kdyby prvenství v oblasti biotechnologií, jež potenciálně umožňují přepisování a přeprogramování genetického kódu lidstva, získala země s autoritářským režimem, deklarovaně ateistická a dlouhodobě kritizovaná za porušování lidských práv. ČLR má ve své novodobé historii doložené případy nucených potratů (Chai 2011), sterilizací (Zenz 2020) a rétoriky zaměřené na „zvyšování kvality populace“ (NDRC 2021),²⁰ což vyvolává legitimní obavy

20 Chapter 45 Implementation of the National Strategy for Actively Addressing Population Ageing.

z možného zneužití biotechnologií k eugenickým nebo represivním účelům. Komunistická strana Číny sice oficiálně prohlašuje, že „demokracie“, „svoboda“, „rovnost“ a „spravedlnost“ tvoří základ tzv. dvanácti socialistických hodnot (China Daily 2012), v praxi jsou tyto principy podřízeny politickému cíli stranického vedení – „národní obrodě“. V tomto kontextu je třeba kriticky zvažovat, zda a jak může takový režim zajistit mezinárodně přijatelný rámec pro etické využívání biotechnologií a zda jeho předpokládané hodnotové zakotvení skutečně nabízí záruky proti jejich zneužití.

Porušování lidských práv

Určité náznaky toho, jakými hodnotami se ČLR může při používání biotechnologií řídit, jsou patrné z jejího zájmu o shromažďování dat. Vláda sbírá genetické údaje od etnických menšin, které jsou vystaveny režimu celoplošného sledování a hromadné internace (Human Rights Watch 2017). BGI shromáždila v oblasti Sin-ťiang u až 18 milionů vzorků genetických dat.²¹ Sběr genetických údajů byl údajně prováděn kvůli boji proti terorismu, protože v určitých případech pomohl identifikovat podezřelé osoby. Boj proti terorismu byl pro vládu ČLR ospravedlněním rozsáhlé „převýchovné“ kampaně, při níž byl uvězněn více než milion etnických Ujgurů, kteří byli podrobeni nuceným pracím a nuceným potratům (Mendick 2019). Vláda zosnovala pokles porodnosti ujgurského etnika (Zenz 2020).

Shromažďování dat a obcházení předpisů

Čínské genomické společnosti shromažďují genetická data z celého světa. Společnost BGI koupila v roce 2012 společnost Complete Genomics (prodej prošel přezkumem CFIUS²²), čímž získala obrovské množství amerických genomických dat (U.S. Securities and Exchange Commission 2012). Wuxi NextCODE, pobočka společnosti Wuxi Apptec, která dlouhodobě spolupracuje s čínskou armádou (Cheung, Hope a Mattis 2024), koupila v roce 2018 společnost Genomics Medicine Ireland (GMI) a získala data „stovek tisíc“ irských vzorků DNA (Keenan 2018). Během pandemie COVID-19 společnost BGI získala v mnoha zemích zázemí tím, že vybudovala přenosné laboratoře zvané *fire-eye labs* (火眼), které měly doplnit místní testovací kapacity (Dou a Cadell 2023). V roce 2023 byly provozovány laboratoře *Fire-Eye* ve více než 20 zemích na čtyřech kontinentech (BGI Genomics 2024b). Technologie používané v těchto laboratořích jsou schopny sekvenovat i genetický kód člověka.

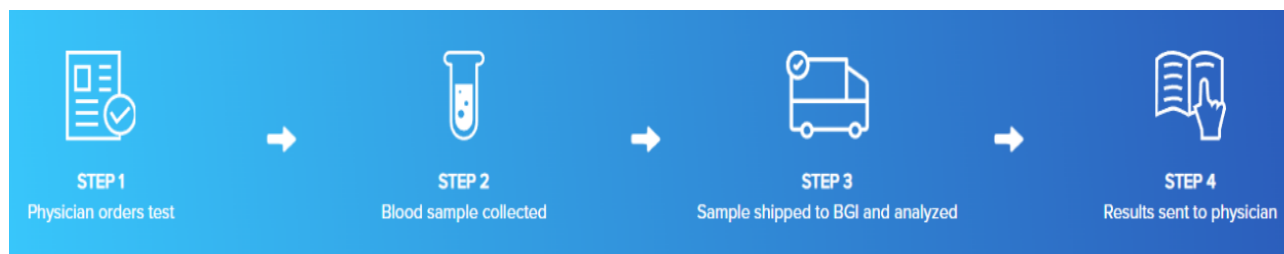
21 Přestože účast na sběru dat má být dobrovolná, jeden odborný časopis stáhl článek, v němž byly použity genetické údaje shromážděné v Sin-ťiang, protože nesplňoval etické normy pro sběr dat (Davidson 2023).

22 Výbor pro zahraniční investice ve Spojených státech (CFIUS) je meziresortní výbor, který je oprávněn přezkoumávat některé transakce zahrnující zahraniční investice ve Spojených státech a transakce s nemovitostmi prováděné zahraničními osobami s cílem zjistit vliv těchto transakcí na národní bezpečnost Spojených států. Pozn. ed.

Více než osm milionů žen po celém světě si nechalo udělat levný prenatalní test BGI (*Non-Invasive Fetal Trisomy*, NIFTY), který se nyní prodává ve více než 100 zemích světa včetně EU (Needham a Baldwin 2021; BGI Genomics 2025c). Na místě odebrané vzorky krve jsou zaslány do zařízení BGI, kde jsou zpracovány (BGI Genomics 2025b). Přebytky vzorky krve se skladují a znovu analyzují (Needham a Baldwin 2021). Podle agentury Reuters jsou z odebraných vzorků získávány také genetické informace o matce. Její osobní údaje a údaje takto získané z prenatalních testů jsou uloženy v genové databázi, kterou financuje vláda ČLR. Navzdory prohlášením, že databanka neschraňuje informace o ženách ze zemí mimo pevninskou Čínu, agentura Reuters zjistila, že genetické údaje žen, které podstoupily test NIFTY ze zemí mimo ČLR, byly také archivovány ve vládou financované Čínské národní genové bance.

I v případech, kdy se nejedná o přímou spolupráci s BGI, jsou při užívání jejích zařízení a služeb poskytována citlivá data třetím stranám v ČLR. V rámci projektu Genomická mapa bylo v Polsku sekvenování DNA zadáno společnosti Central Europe Genomics Center se sídlem v Białymostku, která použila technologii společnosti BGI. Polská akademie věd odhaduje, že „v laboratořích na Dálném východě se může nacházet až 100 000 kompletních polských genomů.“ Společnost BGI tvrdí, že osobní údaje jsou klientem odstraněny před odesláním vzorků do společnosti BGI a tyto vzorky jsou sekvenovány lokálně (BGI Group 2024).

Obrázek 1 Průběh testování metodou NIFTY

Zdroj: BGI Genomics 2025c

Výzkum a vojenské aplikace s dvojím využitím

Sběr genetických vzorků za účelem odhalení patogenů nebo vrozených vad se sám o sobě zdá být neškodný. Na druhou stranu čínská strategie vojenské a civilní fúze (U.S. Department of State 2020) a čínský zákon o národních zpravodajských službách (中华人民共和国国家情报法) (China Law Translate 2017) otevírá dveře velmi nekalým způsobům využití shromážděných

dat. Strategie vojensko-civilní fúze propojuje veřejný a soukromý sektor, aby umožnila vojenskou modernizaci Lidové osvobozené armády (LOA), která má ovládnout nadcházející vojenskou revoluci (*Revolution in Military Affairs*, RMA) (International Security Advisory Board 2024). To komplikuje všechny mezinárodní transakce s čínským soukromým sektorem, zejména pak ty, které nakládají s genomickými údaji, neboť všechny čínské subjekty jsou nuceny spolupracovat s čínskými zpravodajskými službami nebo přispívat k technologickému rozvoji čínské armády.

Pacienti sice podepisují souhlas se zpracováním genetických údajů a se zpracováním osobních údajů, avšak to nebrání tomu, aby se BGI řídila výše uvedenými čínskými vládními předpisy. Zásady ochrany osobních údajů na webových stránkách testu NIFTY uvádějí, že shromážděné údaje mohou být sdíleny, pokud jsou „bezprostředně důležité pro národní bezpečnost nebo bezpečnost národní obrany“ v Číně (Needham a Baldwin 2021). Společnost BGI tvrdí, že vláda ČLR nikdy nepožadovala přístup k jejím údajům, ale v konečném důsledku je BG povinná dodržovat zákon o státní zpravodajské službě. V případě fúze vojenských a civilních dat navíc neexistuje žádná překážka, která by zabránila tomu, aby se pokrok dosažený využitím legálně shromážděných genomických dat nepřenesl do vývoje technologií s vojenským využitím. Společnost BGI s čínskou armádou běžně spolupracuje. Ve spolupráci s armádou provedla desítky studií a pomohla vyvinout léčbu ztráty sluchu a výškové nemoci u čínských vojáků (Needham a Baldwin 2021). Podle agentury Reuters společnost BGI použila v jedné studii k opětovné analýze údajů NIFTY vojenský superpočítač.

Pokud toto není dostatečný důvod k obavám, čínští vojenští stratégové otevřeně uvažují o „biologii jako doméně vojenského soupeření“, zatímco učebnice vydané Národní obrannou univerzitou ČLR se zabývají možnostmi a důsledky „konkrétních etnických genetických útoků“ (Kania a VornDick 2019). Podle zprávy vlády USA se ČLR nepřestává angažovat v aktivitách spojených s potenciálním využitím biologických zbraní (U.S. Department of State 2020). Kromě toho „Spojené státy nemohou s jistotou říci, že ČLR plní své závazky vyplývající z Úmluvy o zákazu chemických zbraní, a to kvůli obavám souvisejícím s výzkumem látek na bázi léčiv (*pharmaceutical-based agents*, PBA) a toxinů, které mohou být použity pro dvojí účely“ (U.S. Department of Defense 2023).

Reakce USA: Zrychlení tempa a omezení čínského vlivu

Spojené státy považují rostoucí čínský vliv v oblasti biotechnologií za stupňující se hrozbu. Úřad ředitele národních zpravodajských služeb uvádí, že „Čína nyní konkuruje Spojeným státům ve vybavení pro sekvenování DNA a v některých oblastech základního výzkumu. Velký objem genetických dat potenciálně předurčuje Peking k tomu, aby zaujal vedoucí postavení v oblasti precizní medicíny a aplikace zemědělských biotechnologií“ (Office of the Director of National Intelligence 2024).

Americká strategie reaguje na tuto výzvu podobným způsobem, jaký byl uplatněn v oblasti polovodičů – kombinací akcelerace domácího technologického rozvoje a cíleného omezení čínského vlivu. Tento přístup, stručně charakterizovaný jako „zrychlit a současně oslabit protivníka“, zahrnuje stimulační opatření podporující americkou bioekonomiku a zároveň kroky, které brání růstu čínských biotechnologických společností tím, že omezují jejich přístup ke kapitálu, klíčovým technologiím a datovým zdrojům. Tento přístup není výsledkem jediné politické linie, ale tvoří jej soubor provázaných iniciativ federální vlády, Kongresu i státních zákonodárných sborů, které společně tvoří základ komplexní strategie k zajištění americké konkurenceschopnosti a bezpečnosti v oblasti biotechnologií.

Zrychlení tempa

Americká exekutiva přijala opatření, která mají zvýšit povědomí veřejnosti o čínských snahách shromažďovat genetické údaje občanů USA a stimulovat růst bioekonomiky Spojených států (National Counterintelligence and Security Center 2021). Záměr zvýšit americkou konkurenceschopnost v oblasti biotechnologií, a to zejména ve vztahu k Číně, Bidenova administrativa deklarovala výnosem 14081 (Executive Order 14081 2022). Tento výnos klade důraz na zabezpečení dodavatelských řetězců, zavedení mezinárodních biotechnologických standardů a snížení závislosti na zahraniční výrobě bioproduktů. Kromě toho výnos ukládá federálním agenturám povinnost investovat do výzkumu a vývoje, zlepšit regulační procesy a posílit dodavatelské řetězce s cílem snížit závislost na zahraniční biotechnologické výrobě. V návaznosti na tento výnos federální agentury vyčlenily více než 2 miliardy dolarů na výzkum a vývoj v oblasti biotechnologií, výrobní infrastrukturu a programy pro pracovní trh (The White House 2022).

V roce 2022 zřídil americký Senát Národní bezpečnostní komisi pro nové biotechnologie (*National Security Commission on Emerging Biotechnology*, NSCEB), jejímž cílem bylo analyzovat dopady rozvoje nových biotechnologií na národní bezpečnost Spojených států a formulovat doporučení pro posílení amerických kapacit v této oblasti (National Security Commission on Emerging Biotechnology 2024). Jednou ze slabin tohoto přístupu je skutečnost, že biotechnologie nejsou dosud formálně vymezeny jako samostatné hospodářské odvětví v rámci americké ekonomiky, což znemožňuje přesnější měření a srovnávání domácích kapacit s mezinárodní konkurencí (Highfill a Chambers 2023). NSCEB se podařilo do Zákona o národní obraně na fiskální rok 2025 zapracovat několik souvisejících ustanovení, například požadavek, aby exekutiva posoudila vývoj v ČLR a jeho dopady na bezpečnost Spojených států, a přidala nástroje pro využití biotechnologií a umělé inteligence (AIxBio) v oblasti obrany (National Security Commission on Emerging Biotechnology 2024).

Kongres a exekutiva Spojených států se v posledních letech intenzivně snaží zabránit tomu, aby se čínské subjekty dostaly k genomickým údajům amerických občanů, a zároveň omezit možnost, aby americký kapitál financoval růst čínských biotechnologických konkurentů. Ještě v předchozím desetiletí měly společnosti se sídlem v Čínské lidové republice přístup k rozsáhlému množství genetických dat amerických občanů (U.S. Securities and Exchange Commission 2012). Výbor pro zahraniční investice ve Spojených státech (*Committee on Foreign Investment in the United States*, CFIUS) získal v roce 2019 rozšířenou působnost, která se nově vztahovala i na „transakce, které mohou přímo či nepřímo zpřístupnit osobní identifikační údaje, genetické informace nebo jiné citlivé údaje občanů Spojených států cizím vládám nebo cizím osobám, které by tyto informace mohly zneužít způsobem, který by ohrožoval národní bezpečnost“ (National Security Commission on Emerging Biotechnology 2024). V roce 2022 Bidenova administrativa exekutivním výnosem dále posílila kontroly CFIUS. Zdá se, že tak učinila, aby se zaměřila na subjekty se sídlem v ČLR kvůli jejich „vazbám na třetí strany“ v souvislosti s vojensko-civilní fúzí. CFIUS také rozšířila kritéria hrozeb národní bezpečnosti (Executive Order 14083 2022). Následovaly další kroky, které měly zajistit, že ochrana genomických dat občanů USA bude dlouhodobá a zcela robustní (U.S. Congress, Senate 2023).

Výbor pro zahraniční investice ve Spojených státech (CFIUS) je oprávněn zvažovat, zda zahraniční investice do amerických společností, které zpracovávají citlivé údaje o amerických občanech – včetně zdravotních a biologických dat – nepochází od subjektu, jenž by mohl v důsledku takové transakce podniknout kroky ohrožující národní bezpečnost. Součástí posouzení je rovněž zohlednění případných vazeb zahraničního investora na třetí strany, které by mohly přispět ke vzniku bezpečnostního rizika. (Executive Order 14083 2022).

Skupina BGI a její dceřiné společnosti byly poprvé zařazeny na černou listinu²³ Ministerstva obchodu v březnu 2023 (Bureau of Industry and Security 2023) na základě „informací, které naznačují, že existuje vysoké riziko, že jimi prováděný sběr a analýza genetických údajů napomáhají monitorování a sledování ze strany čínské vlády, které bylo využíváno při represích etnických menšin v Číně. Tyto informace rovněž naznačují, že činnost těchto subjektů spojená se shromažďováním a analýzou genetických údajů představuje významné riziko zneužití pro čínské vojenské programy“ (Bureau of Industry and Security 2023). Zařazení na tento seznam výrazně omezuje přístup BGI a jejích dceřiných společností k americkým technologiím jako jsou sekvenátory, či software a jiné nástroje pro genomickou analýzu. Současná administrativa zvažuje, že zavede nová nebo rozšíří

23 Tzv. *entity list* je černá listina zahraničních osob, subjektů nebo vlád, kterou vydává od roku 1997 Úřad průmyslu a bezpečnosti Ministerstva obchodu USA. Na subjekty v seznamu se vztahují licenční požadavky USA pro export nebo převod specifikovaných položek. Pozn. ed.

existující omezení pro americké investice do biotechnologií na území Číny, aby bylo zabráněno tomu, že americký kapitál usnadní rozvoj biotechnologických kapacit ČLR (The White House 2025).

Návrh zákona známý jako BIOSECURE Act, jehož poslední novelizace proběhla v květnu 2024, byl schválen Sněmovnou reprezentantů, avšak dosud neprošel Senátem (House of Representatives 2024). Tento legislativní návrh výslovně označil společnosti BGI Group a Wuxi Apttec za „subjekty vzbuzující obavy“ a omezil možnost použít státní prostředky k nákupu jejich zboží a služeb, a to jak přímo vládou, tak jakýmkoli subjektem, který v rámci vládní zakázky obdrží americké veřejné prostředky. Vzhledem k tomu, že vláda Spojených států představuje největšího plátce za zdravotnické služby v zemi – její podíl činí přibližně 32 % (Centers for Medicare & Medicaid Services 2024) – by měl návrh zákona dalekosáhlé důsledky pro celý zdravotnický sektor. Subjekty, které mají uzavřenou smlouvu se státem, by nemohly využívat zařízení ani služby poskytované firmami označenými za bezpečnostní hrozbu. Tímto způsobem by se zabránilo tomu, aby americký veřejný kapitál nepřímou podporou rostl a expanzi těchto společností na americkém trhu.

Ačkoli návrh zákona nebyl schválen Senátem před ukončením 118. zasedání Kongresu, vyvolal na trzích reakci vedoucí k odklonu kapitálu od problematických subjektů z Čínské lidové republiky. V prosinci 2024 společnost WuXi AppTec oznámila, že plánuje prodat část svých obchodních aktivit ve Spojených státech. Ve svém prohlášení uvedla, že „došlo ke zpoždění některých projektů nebo k jejich zrušení kvůli obavám klientů“ a že „návrh zákona způsobil, že společnost nezískala dostatek obchodních zakázek“ (Taylor 2024; WuXi AppTec Co. 2024).

Peking nenechal zařazení na černou listinu a dopad tohoto legislativního návrhu bez povšimnutí - na čínský „seznam nespolehlivých subjektů“ zařadil americkou společnost Illumina. Jako oficiální důvod uvedl „porušení běžných tržních obchodních postupů“ a „přijetí diskriminačních opatření vůči čínským společnostem“. Shodou okolností tento krok Peking oznámil ve stejný den jako odvetná cla vůči Spojeným státům (MOFCOM 2025; State Council Tariff Commission 2025).

Jednotlivé státy USA mají široké pravomoci, jak tuto problematiku řešit. Zatímco za zahraniční politiku je primárně odpovědná federální vláda (podle doložky o nadřazenosti, tzv. *Supremacy Clause*), jednotlivé státy si v rámci svých výsadních pravomocí zachovávají značnou autonomii při regulaci zdravotní, bezpečnostní a sociální politiky. Vzhledem k absenci federální preempce - obzvláště když zákon BIOSECURE neprošel Senátem - mohou státy v zájmu ochrany veřejné bezpečnosti jednat rychleji než Kongres nebo federální vláda a v rámci své jurisdikce mohou omezit zadávání veřejných zakázek nebo používání genetických sekvenátorů od BGI (nebo jakéhokoli subjektu se sídlem v nepřátelské zemi nebo vlastněného cizím nepřátelským subjektem). Příkladem takového opatření je zákon přijatý ve státě Idaho, jehož cílem je zabránit praktikám nuceného odběru orgánů v Číně. Tento zákon zakazuje hrazení pojištění za zákroky, u nichž existuje podezření, že souvisejí

s nedobrovolným odběrem orgánů, a zároveň zakazuje používání technologií a služeb sekvenování DNA poskytovaných „zahraničními nepřátelskými subjekty“ (Idaho Legislature 2024). Podobnou legislativu zavedla i Arizona (Arizona Legislature 2024).

Evropská unie a její členské země

Evropské unii není cizí politika, která má pomoci stimulovat růst kritických odvětví průmyslu. Biotechnologie jsou primárně vnímány jako příležitost, jak snížit závislost EU na fosilních palivech, a jako cesta k produkci obnovitelných zdrojů (European Commission 2024e). EU ví, že pro ČRL jsou biotechnologie prioritou, ale zatím nepřijala žádná přímá opatření, která by bránila čínské vládě v tom, aby si uzurpovala rozvoj biotechnologií tím, že podkope mezinárodní konkurenci v oblasti genetického sekvenování. Stejně tak zůstává omezená i evropská reakce na rizika spojená se shromažďováním genomických dat občanů EU. Evropská unie nicméně nezaostává ve snaze propagovat biotechnologie jako hnací motor ekonomického růstu. V rámci své strategie technologické suverenity označila biotechnologie za jednu z deseti kritických technologií nezbytných pro zajištění ekonomické bezpečnosti EU (European Commission 2023b; 2023a). Tyto požadavky tvoří základ pro vznik potenciálního evropského biotechnologického zákona v budoucnosti (European Commission 2024d).

Evropská unie a její členské země mají k dispozici několik ekonomických nástrojů, ale ani jeden z nich nebyl použit k tomu, aby zabránil Číně v nadvládě nad kritickými oblastmi biotechnologií. Abychom EU nekřivdili, musíme zmínit, že zahájila vyšetřování hned několika netržních praktik a následně uplatnila protiopatření. To jsme mohli zaznamenat v oblasti elektrických vozidel (European Commission 2024b), elektrokol (European Commission 2025c), lékařského zařízení (European Commission 2025b), biodieselu (European Commission 2025a) a několika dalších. Evropská strategie hospodářské bezpečnosti vyzdvihuje význam takzvaného protinátlačového nástroje (*Anti-Coercion Instrument*), který by měl být aplikován v boji proti ekonomickému nátlaku, jenž by mohl vzniknout v důsledku strategické závislosti na čínských biotechnologiích (European Council 2023).

Mechanismus kontroly zahraničních investic (*Foreign Investment Screening*), který prozatím chrání jen osobní údaje (Official Journal of the European Union L 79/1 2019), bude v rámci probíhající revize pravděpodobně rozšířen i na biotechnologie (European Parliament 2025). Kontrola přímých zahraničních investic se dotýká i otázek, které vyvstávají v souvislosti s aktivitami subjektů se sídlem v Číně, neboť posuzuje, „zda je daný zahraniční investor přímo či nepřímo ovládán vládou třetí země, včetně státních subjektů nebo ozbrojených sil, a to i prostřednictvím vlastnické struktury nebo významného financování“ (Official Journal of the European Union L 79/1 2019).

Vymáhání kontroly zahraničních investic je ale ponecháno členským zemím a v řadě případů byla prováděna nesystematicky (White & Case LLP 2024; European Commission 2025d). Současný návrh Evropské komise by rozšířil arzenál obchodních nástrojů EU, aby zabránil toku zboží a kapitálu do Číny tím, že by zlepšil kontrolu přímých zahraničních investic, harmonizoval kontroly vývozu zboží s duálním využitím, identifikoval rizika u odchozích investic a posílil bezpečnost výzkumu (European Commission 2024c).

Evropská unie zavedla řadu regulačních nástrojů zaměřených na ochranu genetických údajů svých občanů a na prevenci jejich zneužití. Mezi nejvýznamnější patří systém kontroly vývozu zboží s dvojím užitím (Official Journal of the European Union L 206/1 2021) a Obecné nařízení o ochraně osobních údajů - GDPR (European Union 2016). Tyto rámce společně vytvářejí přísný režim regulující vývoz genetických informací mimo EU, zejména pokud existuje riziko jejich využití pro vojenské účely, porušování lidských práv nebo narušení biologické bezpečnosti. Režim zboží dvojího užití ukládá povinnost získat vývozní licenci v případech, kdy existuje podezření, že by genetická data nebo s nimi spojené technologie mohly být využity k rozvoji biologických zbraní, špionáži nebo jiným neetickým činnostem. Zároveň uplatňuje široce pojatý princip předběžné opatrnosti při vývozu do tzv. vysoce rizikových destinací. Nařízení GDPR klasifikuje genetická data jako zvláštní kategorii osobních údajů, která podléhá zvláštní ochraně. Před jejich vývozem je vyžadován explicitní souhlas subjektu údajů, zajištění odpovídající úrovně ochrany v cílové zemi a přísné dodržení zásad evropského práva na ochranu osobních údajů. Tato opatření mají zabránit zneužití genetických informací k diskriminaci, neetickému nakládání nebo bezpečnostně rizikovým účelům.

Ani tato opatření však nejsou bez slabin. I legálně získaná data mohou být po jejich vývozu do Číny zneužita – neboť i soukromé subjekty v ČLR jsou podřízeny státním autoritám a mohou být donuceny spolupracovat s čínskou vládou, včetně vojensko-civilních struktur.

Závěr

Budoucnost biotechnologií – a tím i pravidla a standardy, které budou tuto oblast rámovat – by měly být formovány společnostmi a státy, jež sdílejí demokratické hodnoty a respekt k individuálním právům. Aby bylo tohoto cíle dosaženo, musí být hlavní pozornost věnována genomickému sekvenování, které představuje jak vstupní bránu, tak potenciální úzké hrdlo pro další biotechnologický rozvoj. Evropská unie a její členské státy si musí uvědomit, že pouhá snaha „běžet rychleji“ nebude dostačující, pokud se má předejít opakování scénáře známého z oblasti 5G technologií, kdy byla nutnost hledání alternativních dodavatelů vyvolána bezpečnostními obavami ohledně čínského vlivu. Biotechnologie a především služby spojené se sekvenováním DNA mají strategický význam, a jejich

kontrola by neměla být ponechána aktérům, kteří nejsou ochotni dodržovat liberálně-demokratické normy.

K tomu, aby EU mohla hrát aktivní roli v této oblasti, je zapotřebí tří kroků. Za prvé, je nutné si plně uvědomit rizika spojená s dynamikou biotechnologického rozvoje v Číně, včetně netransparentních a netržních praktik. Za druhé, musí být přijata opatření omezující konsolidaci čínské dominance na globálním trhu s genetickým sekvenováním. Za třetí, je nezbytné omezit přístup strategických soupeřů k citlivým datům, která jsou klíčová pro vývoj nových technologií. Tímto způsobem lze současně chránit osobní údaje evropských občanů a zabránit využívání těchto dat společnostmi napojenými na čínský vojensko-průmyslový komplex a strategii vojensko-civilní fúze.

Doporučení

- Systematicky vyhodnocovat rizika - některé členské země EU si uvědomují, že se Čína pokouší shromažďovat data legálními i nelegálními prostředky. Proces hodnocení rizik by měl explicitněji identifikovat problémy, které vyplývají z nedostatečného rozlišení mezi civilním a vojenským technologickým rozvojem, jež vyplývá z čínské strategie vojensko-civilní fúze, snah čínských firem jako je BGI sbírat po celém světě genetická data, číst úvahy čínských vojenských stratégů, pro které je „biologie doménou válečného úsilí.“ Občané by si měli uvědomovat rizika, která umožňují čínským firmám sekvenovat a analyzovat jejich genetické údaje. Dále by se do vyhodnocování rizik mělo včlenit hodnocení, zda můžeme čínským firmám věřit při zpracování citlivých osobních údajů v případě, že v konečném důsledku podléhají čínskému zákonu o národních zpravodajských službách.
- Zaměřit se na čínské dotace – čínská ekonomická politika je založená na masivní síle, která brání vstupu nových subjektů na trh, podkopává pozici konkurentů a z čínských firem dělá jedinou možnou volbu. Když EU vyšetřuje dotační politiku, měla by se cíleně zaměřit na čínskou snahu urychlit růst čínských kapacit genomického sekvenování. Musí se tak stát dříve, než dosáhneme bodu zlomu a Čína pohltí nastupující trhy. Pokud by se nepodařilo zacílit na čínskou státní pomoc biotechnologickému průmyslu, vedlo by to k podobné situaci, jaká nastala u Huawei a 5G, kdy evropské a americké firmy nebyly schopné na světovém trhu konkurovat uměle nízkým cenám čínských společností. Čína by tak získala kontrolu nad vědeckými objevy sektoru biotechnologií.
- Zavést přísnější omezení přístupu – z důvodu vysokého rizika zneužití genetických dat by měla být přijata politika nulové tolerance k nedůvěryhodným třetím stranám. Podobně jako se tomu děje ve státech USA, kde je to otázka zdraví a veřejné bezpečnosti, by měly mít jednotlivé členské státy EU kompetenci a kapacitu ovlivňovat konečnou podobu této politiky. Vlády jednotlivých

členských států jsou největšími plátcí výdajů na zdravotnictví a mohou ovlivnit chování trhu tím, že omezí využívání vládních prostředků na nákup nebo využívání technologií a služeb od čínských společností, které 1) nemohou kvůli čínským zákonům a politikám garantovat ochranu dat občanů a 2) mohou využívat údaje přímo nebo v sekundárním výzkumu pro projekty, na kterých se podílí čínská armáda.

- Rozvíjet národní strategie – národní parlamenty by měly zřídit úřady podobné NSCEB, nebo poradní výbory vlády, které by vyhodnotily národní kapacity, navrhly politiku podpory rozvoje biotechnologií, a vyhodnotily rizika přicházející ze zahraničí. Pokud národní vlády tuto oblast opomíjejí, vznik parlamentních výborů by umožnil národním parlamentům, aby nastartovaly veřejnou diskusi, zlepšily celkové povědomí o této problematice a posunuly debatu o biotechnologie na přední místa veřejného zájmu.

Použité zdroje:

Arizona Legislature. 2024. *House Bill 2504: Forced Organ Harvesting; Insurance; Prohibition*. Arizona State Legislature. <https://legiscan.com/AZ/text/HB2504/2024>.

BGI Genomics. 2022. “BGI Genomics and the University of Pécs Launch Joint Laboratory to Accelerate Access to Genetic Testing Applications.” *BGI News*, 2. prosince 2022. <https://www.bgi.com/global/news/bgi-genomics-partners-with-university-of-pecs-to-accelerate-genetic-testing-applications-access>.

———. 2024a. “BGI Genomics Unveils First Cutting-Edge Clinical Lab in Uruguay.” *BGI News*, 21. dubna 2024. <https://www.bgi.com/global/news/bgi-genomics-unveils-first-cutting-edge-clinical-lab-in-uruguay>.

———. 2024b. “Seeds of Hope in Latin America: Precision Medicine in Action.” *BGI News*, 1. července 2024. <https://www.bgi.com/global/news/planting-seeds-of-hope-in-latam>.

———. 2025a. “About BGI.” 2025. <https://www.bgi.com/global/company/about-bgi>.

———. 2025b. “‘Introduction to NIFTY®.’ The NIFTY Test: Non-Invasive Prenatal Testing (NIPT).” 2025. <https://www.niftytest.com/introduction-to-nifty>.

———. 2025c. “The NIFTY® Test: Non-Invasive Prenatal Testing (NIPT).” 2025. <https://www.niftytest.com/>.

BGI Group. 2024. “BGI Group Statement Regarding the So-Called ‘BIOSECURE Act.’” *BGI News*, 31. ledna 2024. <https://en.genomics.cn/news-6880.html>.

Boggan, Steve. 2021. “China’s Plan for Medical Domination.” *UnHerd*, 8. února 2021. <https://unherd.com/2021/02/chinas-plan-for-medical-domination/>.

Buncombe, Andrew. 2020. “The US and China in War of Words as Beijing Threatens to Halt Supply of Medicine Amid Coronavirus Crisis.” *The Independent*, 12. března 2020. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/coronavirus-china-us-drugs-trump-rubio-china-virus-xinhua-hell-epidemic-a9400811.html>.

Bureau of Industry and Security, U.S. Department of Commerce (BIS). 2023. “Additions and Revisions of Entities to the Entity List.” 6. března 2023. <https://www.federalregister.gov/d/2023-04558/p-7>.

Carlson, Rob, a Rik Wehbring. 2020. “Two Worlds, Two Bioeconomies: The Impacts of Decoupling US–China Trade and Technology Transfer.” Johns Hopkins University Applied Physics Laboratory. 2020. <https://www.jhuapl.edu/assessing-us-china-technology-connections/dist/708755b762440d5a46b9bb5cbce356d9.pdf>.

Centers for Medicare & Medicaid Services. 2024. “National Health Expenditure Fact Sheet.” 2024. <https://www.cms.gov/data-research/statistics-trends-and-reports/national-health-expenditure-data/nhe-fact-sheet>.

Chai, Ling. 2011. “Testimony of Chai Ling, Founder, All Girls Allowed.” 22. září 2011. https://chrissmith.house.gov/uploadedfiles/testimony_of_chai_ling.pdf.

Cheung, Sunny, Arran Hope, a Peter Mattis. 2024. “Red Genes: Assessing WuXi AppTec’s Ties to the Party-Army-State in China.” *China Brief* 24 (5).

China Daily. 2012. “Full Text of Hu’s Report at 18th Party Congress,” 18. listopadu 2012. https://www.chinadaily.com.cn/china/19thpcnationalcongress/2012-11/18/content_29578562.htm.

China Law Translate. 2017. *National Intelligence Law of the People’s Republic of China*. <https://www.chinalawtranslate.com/en/national-intelligence-law-of-the-p-r-c-2017/>.

Davidson, Helen. 2023. “Academic Paper Based on Uyghur Genetic Data Retracted Over Ethical Concerns,” 29. prosince 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/29/academic-paper-uyghur-genetic-data-retracted-ethical-concerns>.

Dou, Eva, a Cate Cadell. 2023. “China’s Gene Giant Harvests Data from Millions of Women.” *The Washington Post*, 28. února 2023. <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2023/china-dna-sequencing-bgi-covid/>.

European Commission. 2023a. “Commission Recommendation (EU) 2023/2113 of 3 October 2023 on Critical Technology Areas for the EU’s Economic Security for Further Risk Assessment with

Member States.” Official Journal of the European Union L 2023/2113. 11. října 2023. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302113.

———. 2023b. “Commission Recommends Risk Assessments in Four Critical Technology Areas.” 3. října 2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4735.

———. 2024a. “Building the Future with Nature: Boosting Biotechnology and Sustainable Solutions.” Press Corner. 15. června 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_24_1610.

———. 2024b. “Commission Imposes Provisional Duties on Battery Electric Vehicles from China.” 15. září 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_3630.

———. 2024c. “Commission Proposes New Initiatives to Strengthen Economic Security.” 24. ledna 2024. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363.

———. 2024d. “Political Guidelines for the Next European Commission 2024–2029.” 2024. https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_en?filename=Political%20Guidelines%202024-2029_EN.pdf.

———. 2025a. “Commission Protects EU Biodiesel Industry from Dumped Chinese Imports.” 11. února 2025. https://policy.trade.ec.europa.eu/news/commission-protects-eu-biodiesel-industry-dumped-chinese-imports-2025-02-11_en.

———. 2025b. “Discrimination in China’s Medical Devices Procurement Market.” 15. února 2025. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_252.

———. 2025c. “EU Extends Duties on Electric Bicycles from China.” 24. ledna 2025. https://policy.trade.ec.europa.eu/news/eu-extends-duties-electric-bicycles-china-2025-01-24_en.

———. 2025d. “List of Screening Mechanisms Notified by Member States.” 10. ledna 2025. <https://circabc.europa.eu/ui/group/be8b568f-73f3-409c-b4a4-30acfcec5283/library/7e72cdb4-65d4-4eb1-910b-bed119c45d47/details?download=true>.

European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. 2024e. “Building the Future with Nature: Boosting Biotechnology and Biomanufacturing in the EU.” 3. března 2024. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/47554adc-dffc-411b-8cd6-b52417514cb3_en.

European Council. 2023. “ST-10919-2023-INIT.” <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10919-2023-INIT/en/pdf>.

European Parliament. 2025. “Revision of the Foreign Direct Investment (FDI) Screening Regulation.” European Parliament Legislative Train. Leden 2025. <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-an-economy-that-works-for-people/file-revision-of-the-fdi-screening-regulation>.

European Union. 2016. “Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the Protection of Natural Persons with Regard to the Processing of Personal Data and on the Free Movement of Such Data (General Data Protection Regulation).” 2016. <https://gdpr-info.eu/art-9-gdpr/>.

Executive Order 14081. 2022. *Advancing Biotechnology and Biomanufacturing Innovation for a Sustainable, Safe, and Secure American Bioeconomy*. Federal Register 87. <https://www.federalregister.gov/documents/2022/09/15/2022-20167/advancing-biotechnology-and-biomanufacturing-innovation-for-a-sustainable-safe-and-secure-american>.

Executive Order 14083. 2022. *Ensuring Robust Consideration of Evolving National Security Risks by the Committee on Foreign Investment in the United States*. <https://www.federalregister.gov/documents/2022/09/20/2022-20450/ensuring-robust-consideration-of-evolving-national-security-risks-by-the-committee-on-foreign>.

Hawkins, Amy. 2023. “Academic Paper Based on Uyghur Genetic Data Retracted over Ethical Concerns.” *Guardian*, 29. prosince 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/29/academic-paper-uyghur-genetic-data-retracted-ethical-concerns>.

Highfill, Tina, a Matthew Chambers. 2023. “Developing a National Measure of the Economic Contributions of the Bioeconomy.” <https://www.bea.gov/system/files/papers/bea-bioeconomy-report.pdf>.

House of Representatives. 2024. *BIOSECURE Act*. House of Representatives, U.S. Congress. <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/8333>.

Human Rights Watch. 2017. “China: Minority Region Collects DNA from Millions,” [prosinec. https://www.hrw.org/news/2017/12/13/china-minority-region-collects-dna-millions](https://www.hrw.org/news/2017/12/13/china-minority-region-collects-dna-millions).

Idaho Legislature. 2024. *House Bill 670: Adds to Existing Law to Establish the End Organ Harvesting Act and to Prohibit Certain Genetic Technologies*. Idaho Legislature. <https://legislature.idaho.gov/sessioninfo/2024/legislation/h0670/>.

International Security Advisory Board. 2024. “Report on Biotechnology in the People’s Republic of China’s Military-Civil Fusion Strategy.” https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/12/ISAB-Report-on-Biotechnology-in-the-PRC-MCF-Strategy_Final_Accessible.pdf.

IRI. 2024. “Bolstering Democratic Resilience to PRC Foreign Authoritarian Influence.” <https://www.iri.org/resources/bolstering-democratic-resilience-to-prc-foreign-authoritarian-influence/>.

Kania, Elsa B., a Wilson VornDick. 2019. “Weaponizing Biotech: How China’s Military Is Preparing for a ‘New Domain of Warfare.’” *Defense One*. 14. srpna 2019. <https://www.defenseone.com/ideas/2019/08/chinas-military-pursuing-biotech/159167/.en.wikipedia.org+2defenseone.com+2en.wikipedia.org>.

Keenan, Joseph. 2018. “WuXi NextCODE Acquires GMI as Part of \$400M Genomics Research Push in Ireland.” *Fierce Biotech*. 29. listopadu 2018. <https://www.fiercebiotech.com/cro/wuxinextcode-acquires-gmi-as-part-400m-genomics-research-push-ireland>.

Kelly, Jason. 2024. “Written Testimony of Jason Kelly, Co-Founder and CEO, Ginkgo Bioworks.” 7. března. <https://selectcommitteeontheccp.house.gov/sites/evo-subsites/selectcommitteeontheccp.house.gov/files/evo-media-document/Testimony%20-%20Jason%20Kelly%20-%20Ginkgo%20Bioworks%20-%20Hearing%20-%20March%207%202024%20%281%29.pdf>.

Mendick, Robert. 2019. “China’s ‘Prison City’ Shows the Extent of Its Repression of Uighur Muslims.” *Telegraph*, 5. října 2019. <https://apnews.com/article/china-prisons-uyghurs-religion-0dd1a31f9be29d32c584543af4698955>.

Ministry of Science and Technology of the People’s Republic of China. 2017. “Notice on Strengthening the Management of Human Genetic Resources.” 24. května 2017. https://www.most.gov.cn/kjbgz/201705/t20170524_132924.html.

MOFCOM. 2025. “Announcement by the Unreliable Entity List Working Mechanism on Including U.S. PVH Group and Illumina, Inc. in the Unreliable Entity List.” Ministry of Commerce of the People’s Republic of China (MOFCOM). 4. února 2025. Ministry of Commerce of the People’s Republic of China (MOFCOM).

National Association for Biomedical Research. 2021. “The Implications of NHP Shortages for US Biomedical Research.” 9. února 2021. <https://www.nabr.org/about-nabr/news/implications-nhp-shortages-us-biomedical-research>.

National Counterintelligence and Security Center. 2021. “China’s Collection of Genomic and Other Healthcare Data from America: Risks to Privacy and U.S. Economic and National Security.” 2021. https://www.dni.gov/files/NCSC/documents/SafeguardingOurFuture/NCSC_China_Genomics_Fact_Sheet_2021revision20210203.pdf.

National Security Commission on Emerging Biotechnology. 2024. “National Security Commission on Emerging Biotechnology Announces FY25 NDAA Biotechnology Provisions.” 18. prosince 2024. <https://www.biotech.senate.gov/press-releases/national-security-commission-on-emerging-biotechnology-announces-fy25-ndaa-biotechnology-provisions/>.

Needham, Kirsty, a Clare Baldwin. 2021. “China’s Gene Giant Harvests Data from Millions of Women.” *Reuters*, 7. července 2021. <https://www.reuters.com/investigates/special-report/health-china-bgi-dna/>.

Office of Science and Technology Policy. 2024. “Fact Sheet: Biden-Harris Administration’s Actions to Advance American Biotechnology and Biomanufacturing.” <https://bidenwhitehouse.archives.gov/ostp/news-updates/2024/06/25/fact-sheet-biden-harris-administrations-actions-to-advance-american-biotechnology-and-biomanufacturing/>.

Office of the Director of National Intelligence. 2024. “Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community.” 5. února 2024. <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2024-Unclassified-Report.pdf>.

Official Journal of the European Union L 79/1. 2019. “Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 Establishing a Framework for the Screening of Foreign Direct Investments into the European Union.” European Union. 2019. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/452/oj>.

Official Journal of the European Union L 206/1. 2021. “Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 Setting Up a Union Regime for the Control of Exports, Brokering, Technical Assistance, Transit and Transfer of Dual-Use Items (Recast).” European Union. 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:206:FULL&from=EN>.

Plucinska, Joanna. 2021. “Exclusive: Polish Gene Project Moves to Drop Chinese Tech on Data Concerns.” *Reuters*, 22. září 2021. <https://www.reuters.com/world/europe/exclusive-polish-gene-project-moves-drop-chinese-tech-data-concerns-2021-09-22/>.

Puglisi, Anna, a Chryssa Rask. 2024. “China, Biotechnology, and BGI: How China’s Hybrid Economy Skews Competition.” Center for Security and Emerging Technology. Květen 2024. <https://cset.georgetown.edu/publication/china-biotechnology-and-bgi/>.

Schuerger, Caroline, a Anna Puglisi. 2024. “The Importance of Genomic Data for China’s Global Health Ambitions.” In *Under the Microscope: China’s Evolving Biotechnology Ecosystem*, edited by Rolland Nadège. Seattle: The National Bureau of Asian Research. https://www.nbr.org/wp-content/uploads/pdfs/publications/sr114_underthemicroscope_dec2024.pdf.

Select Committee on the Chinese Communist Party. 2024. “Hearing on the Growing Stakes of the Bioeconomy and American National Security.” Březen 7. <https://selectcommitteeontheccp.house.gov/committee-activity/hearings/hearing-growing-stakes-bioeconomy-and-american-national-security>.

State Council of the People’s Republic of China. 2016. “Outline of the 13th Five-Year Plan for the National Economic and Social Development of the People’s Republic of China.” 17. března 2016.

State Council Tariff Commission. 2025. “Announcement by the State Council Tariff Commission Regarding Additional Tariffs on Certain U.S. Imports.” 4. února 2025.

Taylor, Phil. 2024. “Amid Biosecure Act Speculation, WuXi AppTec Sells Unit.” *Pharmaphorum*, 27. prosince 2024. <https://pharmaphorum.com/news/amid-biosecure-act-speculation-wuxi-apptec-sells-unit>.

The White House. 2022. “FACT SHEET: The United States Announces New Investments and Resources to Advance President Biden’s National Biotechnology and Biomanufacturing Initiative.” Statements and Releases. 14. září 2022. <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2022/09/14/fact-sheet-the-united-states-announces-new-investments-and-resources-to-advance-president-bidens-national-biotechnology-and-biomanufacturing-initiative>.

———. 2025. “Fact Sheet: President Donald J. Trump Encourages Foreign Investment While Protecting National Security.” 21. února 2025. <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/02/fact-sheet-president-donald-j-trump-encourages-foreign-investment-while-protecting-national-security/>.

U.S. Congress. Senate. 2023. “Genomics Expenditures and National Security Enhancement Act of 2023.” 2023. <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/1827>.

U.S. Department of Defense. 2023. “Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China: Annual Report to Congress.” <https://media.defense.gov/2023/Oct/19/2003323409/-1/-1/1/2023-MILITARY-AND-SECURITY-DEVELOPMENTS-INVOLVING-THE-PEOPLES-REPUBLIC-OF-CHINA.PDF>.

U.S. Department of State. 2020. “What Is MCF One Pager.” Červen 2020. <https://2017-2021.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/What-is-MCF-One-Pager.pdf>.

U.S. Securities and Exchange Commission. 2012. “Exhibit 99.A5Q: BGI-Shenzhen and Complete Genomics, Inc. Receive CFIUS Clearance for BGI-Shenzhen’s Proposed Acquisition of Complete Genomics, Inc.” EDGAR Database. 28. prosince 2012. <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1361103/000119312512518663/d459462dex99a5q.htm>.

U.S.-China Economic and Security Review Commission. 2019. “Growing U.S. Reliance on China’s Biotech and Pharmaceutical Products.” November 2019.

White & Case LLP. 2024. “Foreign Direct Investment Reviews 2024: Poland.” 2024. <https://www.whitecase.com/insight-our-thinking/foreign-direct-investment-reviews-2024-poland>.

WuXi AppTec Co., Ltd. 2024. “2024 Third Quarterly Report.” 28. října 2024. https://officialsite-static.wuxiapptec.com/upload/2024_THIRD_QUARTERLY_REPORT_e66a02b345.pdf.

Xinhua News Agency. 2020. “China Suspends Wildlife Trade to Curb Novel Coronavirus.” 26. ledna 2020. http://www.xinhuanet.com/english/2020-01/26/c_138735496.htm.

Zenz, Adrian. 2020. “China Cuts Uighur Births with IUDs, Abortion, Sterilization.” *Associated Press*, 28. června 2020. <https://apnews.com/article/ap-top-news-international-news-weekend-reads-china-health-269b3de1af34e17c1941a514f78d764c>.

Od slibů k rizikům: Jak se Čína vměšuje do dění v zemích Visegrádské skupiny

Zdeněk Rod

Shrnutí: Tato kapitola se věnuje různým aspektům vnějšího vměšování Číny do dění v zemích visegrádské čtyřky (Česko, Maďarsko, Polsko a Slovensko), a to jak v politické a ekonomické, tak v kulturní a akademické oblasti. Zkoumá, jak Čína využívá nejrůznější strategie včetně iniciativ 14+1 a Nové hedvábné stezky (*Belt and Road Initiative*, BRI) k rozšíření svého vlivu a jak na to země V4 reagují. Zatímco Maďarsko s Čínou úzce spolupracuje a zajistilo si tak významný objem investic, ostatní země V4 zůstávají vzhledem k nesplněným hospodářským slibům, obchodní nerovnováze a geopolitickým obavám vůči Číně skeptičtější. Dále se věnuje čínské měkké síle v podobě Konfuciových institutů a univerzitních partnerství. Závěrem kapitola tvrdí, že země V4 vyvažují čínské ekonomické příležitosti strategickou obezřetností, kterou spoluformuje postoj EU, nálady veřejnosti a rivalita mezi USA a Čínou.

Klíčová slova: Visegrádská skupina, V4, střední Evropa, Čína, vměšování.

Úvod

Od pádu komunistických režimů na počátku 90. let minulého století udržuje Visegrádská skupina (Polsko, Česko, Slovensko a Maďarsko, V4) v rámci širšího středoevropského a východoevropského prostoru s Čínou nepřetržitý kontakt. Hlavní strategie Pekingu, jejímž cílem je začlenit V4 do svého geopolitického prostoru, se soustředí na hospodářskou spolupráci, zejména za využití iniciativy Čína-SVE 14+1 (původně v letech 2019–2021 17+1, v letech 2022–2023 pak 14+1). Cílem této iniciativy, kterou v roce 2012 spustilo čínské ministerstvo zahraničních věcí, je podpořit podnikání a investice. Jak však z této kapitoly vyplývá, řada ekonomických slibů, které Čína V4 dala, nenaplnila původní očekávání (Rod 2023). Navzdory ambiciózním prohlášením a potenciálu, který tyto iniciativy slibovaly, jsou hmatatelné přínosy pro V4 omezené, přičemž jedinou významnou výjimkou je Maďarsko. Tento nepoměr časem vedl země V4 k opatrnému přehodnocení hospodářské a strategické spolupráce s Čínou.

Čínská aktivita se v zemích V4 soustředí především na hospodářskou spolupráci, zejména přímých zahraničních investic a infrastrukturních projektů. Čínský vliv však sahá i daleko za hospodářskou oblast. V průběhu let se Čína snažila prohloubit politické vazby na země V4 navazováním vztahů s předními politiky, rozšiřovala svůj kulturní vliv prostřednictvím Konfuciových institutů a

partnerstvím s univerzitami a s akademickými pracovníky budovala spolupráci v oblasti vzdělávání. Je také příznačné, že Čína při jednání s jednotlivými zeměmi V4 upřednostňuje před komplexní regionální strategií bilaterální přístup.

Tato kapitola upozorňuje na to, že cílem čínského angažmá ve V4 je především rozšiřování čínského vlivu prostřednictvím ekonomické spolupráce, politických vazeb a kulturních kontaktů. Iniciativy jako iniciativa 14+1 a Nová hedvábná stezka (*Belt and Road Initiative*, BRI) mají země Visegrádské skupiny - Polsko, Česko, Slovensko a Maďarsko - včlenit do čínské geopolitické strategie. Zatímco Maďarsko čínskou nabídku přijalo a využívá čínské investice a infrastrukturní projekty, ostatní země V4 jsou kvůli nesplněným ekonomickým slibům, obchodní nerovnováze a bezpečnostním obavám opatrnější. Nástroje jako Konfuciovy instituty a akademická partnerství sice čínskou měkkou sílu posilují, ale geopolitické faktory, mezi jinými vliv Evropské unie (EU) a USA, úspěch Číny limitují. Schopnost Číny získat v regionu větší vliv dále omezuje negativně naladěné veřejné mínění a důraz představitelů těchto zemí kladený na demokratické hodnoty a euroatlantické vazby.

Polsko a Čína: od optimismu ke strategickému skepticismu

Vztahy Polska s Čínou, sahající do roku 1949, prošly v průběhu času významnými změnami, a to především po vstupu Polska do Evropské unie v roce 2004. Zatímco historické vazby byly marginální, členství v EU otevřelo nové možnosti spolupráce a bylo katalyzátorem řady dvoustranných dohod a iniciativ zaměřených na posílení spolupráce v nejrůznějších odvětvích. Jak zájem Číny o Polsko po roce 2004 prudce vzrostl, bylo patrné například z návštěvy čínského prezidenta Chu Ťin-tchaa ve Varšavě. V tomto období bylo zřízeno šest Konfuciových institutů a navázána vědecká spolupráce mezi polskými a čínskými univerzitami (Reuters 2021). Do Polska byly zavedeny přímé letecké spoje a Polsko získalo status schválené destinace pro čínské turisty. Zařazení Polska do rámce 17+1 a podpis memoranda o porozumění v rámci BRI dále podtrhly strategický význam Polska pro Čínu. V roce 2015 vzájemné vazby dále upevnilo vytvoření polsko-čínského mezivládního výboru (Cabada a Waisova 2022, 161–166).

Světová finanční krize z roku 2008 motivovala Polsko k diverzifikaci ekonomických partnerství a Čína se jevila jako slibný doplněk polského obchodního portfolia (Bachulska 2020, 33). Tento impuls vyvrcholil v roce 2016 uzavřením dohody o komplexním strategickém partnerství. Významné události, jako byla návštěva Si Ťin-pchinga ve Varšavě a Mezinárodní fórum Hedvábné stezky, se zdály jen potvrzením potenciálu čínsko-polské spolupráce. Vazby na Čínu měly podporu polských politických představitelů, včetně ministra zahraničních věcí Zbigniewa Raua a premiéra Andrzeje Dudy, přičemž Duda Polsko viděl jako čínskou „bránu do Evropy“ (Duda 2016, cit. podle Prezydent.pl).

Přes počáteční optimismus po roce 2016 čínsko-polské vztahy ochably. K této změně přispělo hned několik faktorů. Zaprvé, významným problémem v čínsko-polských vztazích byla hospodářská a obchodní nerovnováha. Ačkoli se Čína stala největším asijským obchodním partnerem Polska a Polsko jedním z jeho nejdůležitějších obchodních partnerů v Evropě, tento vztah narušoval přetrvávající obchodní deficit. Přes Polsko projíždí více než 90 % nákladních vlaků směřujících z Číny do Evropy, a to především přes přístav Gdaňsk. Čínský vývoz do Polska však výrazně převyšuje polský vývoz do Číny (Cabada a Waisova 2022, 161–162). Nespokojenost dále podnítily nesplněné sliby v rámci iniciativy BRI a omezený přístup polských výrobců na čínské trhy.

Zadruhé, geopolitická orientace Polska, zejména jeho pevné bezpečnostní partnerství se Spojenými státy, vedla k obezřetnému přístupu vůči Číně. Vlivem USA Polsko odmítlo umožnit čínským společnostem budovat kritickou infrastrukturu 5G. Národní zákon o kybernetické bezpečnosti z roku 2020 čínské firmy z tohoto odvětví fakticky vyloučil, což odráželo soulad Polska s bezpečnostními prioritami USA (Sarek 2022; Kobierski 2020, 9). Zatřetí, i polská veřejnost vnímá Čínu v posledních letech negativně. K této změně přispěla nenaplněná investiční očekávání a obavy z některých čínských aktivit, jako je nárůst počtu Konfuciových institutů. Špionážní incident z roku 2019 se zaměstnancem společnosti Huawei nedůvěru veřejnosti ještě prohloubil (Bachulska 2020, 43).²⁴

Vztahy pak taky narušilo sbližování Číny s Ruskem, které je pro Polsko primární bezpečnostní hrozbou. V roce 2022 již celých 42 % Poláků mělo k Číně buď negativní, nebo neutrální postoj (Bachulska 2022; Kobierski 2022, 10; Cabada a Waisova 2022, 162–163). Polsko se sice hlásí k zásadě jedné Číny, ale zároveň udržuje pragmatické vztahy s Tchaj-wanem. Během pandemie COVID-19 darovalo Polsko Tchaj-wanu 400 000 vakcín, čímž podtrhlo svou otevřenost vůči hospodářskému a obchodnímu partnerství s Tchaj-pejí. Tchaj-wan je dále sedmým největším obchodním partnerem Polska v Asii. Polské kontakty s Tchaj-wanem reflektují snahu hledat alternativy k nesplněným čínským investičním příslibům (Polská kancelář v Tchaj-peji 2023).

Čínsko-polské vztahy mají i nadále především ekonomický charakter a ideologické sbližování mezi oběma zeměmi je jen omezené. Polsko sice usiluje o prohloubení vzájemné spolupráce, ale jeho úsilí brzdí geopolitická realita a strategická obezřetnost. Rostoucí vazby Číny na Rusko jako důsledek konfliktu na Ukrajině vztahy obou zemí dále komplikují, neboť pro Polsko je Rusko významnou bezpečnostní hrozbou. Navzdory těmto problémům hospodářská spolupráce trvá a Polsko má i nadále zájem o čínské investice a vzájemnou obchodní výměnu. Vývoj čínsko-polských vztahů bude záviset na tom, jak Polsko vyváží své ekonomické ambice s bezpečnostními prioritami, náladami veřejnosti a euroatlantickým partnerstvím.

²⁴ V lednu 2019 byli ve Varšavě zatčeni manažer společnosti Huawei a bývalý polský bezpečnostní pracovník pracující pro Orange Poland, kteří byli následně obviněni ze špionáže. Ačkoli podrobnosti nebyly zveřejněny, zatčení, které následovalo po zadržení finanční ředitelky společnosti Huawei Meng Wan-čou v Kanadě, bylo považováno za další projev strategického napětí mezi USA a Čínou. Případ vyvolal obavy o míře rizika, které s sebou nesla přítomnost firmy Huawei v Polsku, a to se dále promítlo do 11% poklesu podílu firmy Huawei na polském trhu a do ztráty vedoucí pozice v prodeji mobilních telefonů.

Tchaj-wan, demokracie a obezřetnost: proměna českého přístupu k Číně

Spolupráce Česka s Čínou prošla od 90. let 20. století výraznými proměnami, což bylo odrazem změn v politickém vedení, ekonomických prioritách a náladách veřejnosti. Zpočátku se český postoj vyznačoval odmítavým skepticismem, který vyplýval z demokratických hodnot prosazovaných politickými představiteli země, jako byl Václav Havel, avšak v následujících desetiletích se s nástupem ekonomických příležitostí zmírnil. Dopad BRI v Česku zůstal i tak jen omezený.

Bývalý český prezident Miloš Zeman stál v roce 2014 v čele „restartu“ čínsko-českých vztahů, který sledoval především ekonomické přínosy. Zeman se snažil o sblížení prostřednictvím bilaterálních dohod, účasti v platformě 16+1 a příslibů významných čínských investic. Navzdory velkým očekáváním se realita nenaplnila a investice dosáhly jen zlomku toho, co slibovaly (Šebok a Karásková 2022; Klímová a Viktora 2023). K významným iniciativám během Zemanova působení patřilo jeho spojení s Ye Jianmingem, zakladatelem CEFC China Energy, a podpora podnikatelských záměrů českého miliardáře Petra Kellnera v Číně. Tyto snahy však podkopaly skandály ve společnosti CEFC a finanční nepředvídatelnost čínského trhu.

Nástup Petra Pavla do funkce prezidenta v roce 2023 znamenal výrazný posun v českém přístupu k Číně. Pavel zaujal vůči Číně asertivnější postoj a akcentoval demokratické hodnoty a lidská práva. Symbolem tohoto obratu se staly jeho kontakty s Tchaj-wanem, včetně prominentního telefonátu tchajwanské prezidentce Tsai Ing-wen. Spolu s dřívějšími českými iniciativami, jako byla návštěva předsedy Senátu Miloše Vystrčila a dalších představitelů na Tchaj-wanu, položil základ pro posílení česko-tchajwanských vztahů. I přes kritiku ze strany Pekingu, jsou odrazem české prioritizace demokratických principů.

Pokud jde o technologie a bezpečnost, i zde Česko přistupuje k čínským komponentům 5G opatrně, což se shoduje s bezpečnostními výhradami Západu vůči Číně (Spurný 2022). Také vnímání Číny ze strany české veřejnosti se změnilo, neboť jej ovlivnily nesplněné investiční sliby a kontroverze, jako například skandál s čínským financováním Univerzity Karlovy z roku 2019 (Valášek 2019).²⁵ Podle průzkumů převažuje mezi Čechy negativní pohled, Češi si Čínu spojují s komunismem a na její vliv ve vlastní zemi pohlížejí kriticky (Turcsányi a Sedláková 2020).

Obchodní a investiční ukazatelé poukazují na přetrvávající význam Číny jako obchodního partnera, ale čínské investice v Česku v poslední době předčil Tchaj-wan. Vláda České republiky sice signalizuje záměr vztahy s Čínou přehodnotit, konkrétní kroky však zůstávají nejasné a budoucí trajektorie

²⁵ Na Univerzitě Karlově vypukl skandál, když se zjistilo, že někteří akademici odkláněli miliony ze sponzorských darů od čínských a obranných firem do své soukromé firmy. Vyšetřování odhalilo, že vedení fakulty o tom vědělo, a někteří funkcionáři byli dokonce firmou placeni. Navzdory odhadované finanční ztrátě až 10 milionů korun univerzita upustila od soudních kroků s odkazem na nízkou šanci na úspěch. Spor vedl k uzavření univerzitního čínského výzkumného centra, propuštění klíčových aktérů z řad akademických pracovníků a k otevření diskuse o čínském vlivu na akademickou půdu (Valášek 2023).

čínko-českých vztahů závisí na vyvážení ekonomických zájmů na jedné straně a bezpečnostních zájmů a demokratických závazků na straně druhé.

Strategický obrat Slovenska: od euroatlantické spolupráce k přátelství s Čínou

Slovenská spolupráce s Čínou se podobně jako u ostatních zemí V4 odvíjela od změn v politickém vedení, od ekonomických faktorů a geopolitických omezení. Počáteční úvahy o možnostech spolupráce s Čínou byly na počátku tohoto tisíciletí omezeny periferním hospodářským postavením Slovenska a jeho důrazem na sladění svých priorit s EU a USA. Zlom přišel v roce 2009 s návštěvou čínského prezidenta Chu Ťin-tchaa v Bratislavě, která představovala první významnou interakci mezi oběma národy (Rod 2023, 277; Cabada a Waisova 2022, 164).

Slovensko pod vedením premiéra Roberta Fica a jeho populistické strany Smer-SD usilovalo o navázání užších ekonomických vztahů s Čínou, přičemž přehlíželo možné bezpečnostní důsledky. Slovensko usilovalo o otevření tzv. „slovenských domů“ v Číně a v roce 2016 jmenovalo velvyslance v Pekingu, ale rozsah bilaterálních dohod zůstal i tak omezený. Čínské investice na Slovensku setrvaly na minimu a povrchní povahu jejich vzájemných vztahů podtrhuje i absence memoranda o porozumění nebo o strategickém partnerství (Cabada a Waisova 2022, 164).

Přehodnocení přístupu Slovenska přišlo s politickou změnou v roce 2020, kdy nová vláda zdůrazňovala význam euroatlantického partnerství a v rámci slovenské bezpečnostní strategie k Číně přistupovala obezřetně. Slovenské zpravodajské služby odhalily čínské pokusy o narušení kritické infrastruktury, což odpovídalo obecnějším obavám z čínského vlivu (Kobierski 2022, 5–6). I veřejnost vnímala Čínu převážně kriticky, podle průzkumů ji nepříznivě hodnotilo až 70 % Slováků. Pouze během pandemie COVID-19 došlo k dočasnému obratu, neboť Čína zemi poskytla zdravotnickou pomoc, díky čemuž byla podle 67 % Slováků zemí, která jim nabídla největší díl pomoci (Cabada a Waisova 2022, 164; Šimalčík 2020). Mezi čínské snahy o posílení měkké síly patří na Slovensku založení tří Konfuciových institutů a pokus o ovládnutí některých slovenských médií, například TV Markíza. Tyto snahy však zaznamenaly jen omezený úspěch, v čemž se odráží absence silného čínského vlivu ve slovenskou politiku a společnost. Absence přímých letů do Číny a minimální přítomnost čínské výroby na Slovensku dále podtrhují skromnou povahu jejich vzájemných obchodních vztahů (Cabada a Waisova 2022, 164).

Budoucnost čínko-slovenských vztahů závisí na další strategické orientaci Slovenska. Návštěva Roberta Fica v Číně v listopadu 2024 znamenala výrazný posun ve slovenské zahraniční politice, která se teď více blíží Pekingu. Navázání „strategického partnerství“ mezi Slovenskem a Čínou znamená odklon od typického postoje EU, která Čínu vnímá jako partnera, konkurenta a systémového

soupeře. Během Ficovy návštěvy si oba státy vyjádřily vzájemnou podporu při řešení klíčových otázek. Slovensko potvrdilo svůj závazek dodržovat politiku jedné Číny a výslovně se postavilo proti jakémukoli zasahování do vnitřních záležitostí Číny, včetně záležitostí týkajících se Tchaj-wanu. Kromě toho se obě země ohradily proti politizaci problematiky lidských práv, čímž se Slovensko ztotožnilo s čínským pohledem.

Z ekonomického hlediska byla návštěva sice formulována jako snaha o prohloubení vzájemných obchodních vztahů, ale hmatatelné výsledky byly pouze omezené. Nebyly oznámeny žádné nové významné projekty a hlavním bodem ekonomického významu bylo rozšíření bezvízového styku pro slovenské občany (gesto vůči několika dalším evropským zemím). Navzdory skromným hospodářským výsledkům je Ficova rétorika výrazně pročínská. Chválí čínský hospodářský a technologický pokrok a vyjádřil podporu čínské interpretaci globálních problémů, včetně konfliktu na Ukrajině. Tento přístup naznačuje možný posun ve slovenských zahraničněpolitických postojích, přičemž je možné, že Slovensko přestane podporovat rezoluce kritizující Čínu, zejména v oblasti lidských práv (Šimalčík a Šebok 2024).

Slovensko pod vedením Roberta Fica bude pravděpodobně k Číně vstřícnější v politické i hospodářské oblasti. Ačkoli bezprostřední ekonomické přínosy mohou být omezené, politická orientace naznačuje strategický obrat, který by mohl ovlivnit budoucí kroky Slovenska na evropské i světové scéně.

Orbánův obrat na východ: maďarská spolupráce s Čínou

Z visegrádských zemí pěstuje nejpevnější vztahy s Čínou Maďarsko, což vystihuje pragmatické zaměření na hospodářskou spolupráci, rozvoj infrastruktury a diverzifikaci (Rod 2023; Cabada a Waisova 2022, 158). Tento vztah se naplno rozběhl se vstupem Maďarska do EU v roce 2004 a byl umocněn politikou „otevření se Východu“ z roku 2010, která usilovala o čínské investice, jež měly řešit maďarské ekonomické problémy, snížit jeho energetickou závislost a pomoci mu zvládnout omezení plynoucí z jeho vnitrozemské polohy (Paszak 2021). Maďarsko se tak jako první země EU připojilo k čínské iniciativě BRI, čímž vyjádřilo svůj strategický záměr přilákat do země kapitál z Číny a Střední Asie.

Ústředním bodem čínsko-maďarských vazeb je spolupráce v oblasti rozvoje infrastruktury a spolupráce mezi akademickými institucemi. Mezi významné projekty patří železniční trať Budapešť-Bělehrad a založení evropského dodavatelského a logistického centra společnosti Huawei v Maďarsku. Akademická spolupráce pokročila díky plánům na otevření kampusu Fudanské univerzity v Budapešti, který měla do roku 2024 pojmout až 6 000 studentů (Cabada a Waisova 2022, 159;

Euronews 2021). Během pandemie COVID-19 Maďarsko demonstrovalo svou pročínskou orientaci tím, že do své národní strategie zařadilo vakcíny Sinopharm a proočkovanost touto vakcínou dosáhla jedné z nejvyšších hodnot v Evropě, přestože nebyla schválena Evropskou lékovou agenturou (*European Medicines Agency*, EMA) (Kobierski 2022).

Hospodářské výsledky však přesto často nesplnily očekávání. Čínské investice v Maďarsku v posledních letech sice rostou, ale ani tak neodpovídají původním slibům. Do roku 2020 představoval maďarský vývoz do Číny pouze 1,7 % celkového vývozu a více než deset společných projektů ztroskotalo nebo nabíralo zpoždění (Cabada a Waisova 2022, 158–160). Nicméně vzájemný obchod do roku 2023 dosáhl 14,52 miliardy dolarů, což představuje oproti roku 2013 nárůst o 73 %. Přímé čínské investice v Maďarsku dosáhly 7,6 miliardy eur, čímž se Čína stala největším zdrojem zahraničních investic v Maďarsku a prokázala budoucí potenciál hospodářské spolupráce (Shimeng 2024). Významnou překážkou zůstává veřejné mínění. Vláda Viktora Orbána sice posiluje vztahy s Čínou a považuje ji za protiváhu EU a USA, ale nálady veřejnosti jsou převážně negativní. Průzkumy ukazují, že ve srovnání s ostatními zeměmi v regionu Maďarsko spatřuje v Číně klíčového strategického partnera mnohem častěji než jiné země střední a východní Evropy (SVE). V roce 2024 tak Čínu zmínilo 34 % respondentů, čímž předstihla Rusko a obsadila druhé místo za Německem (Globsec 2024, str. 11).

Vztahy Maďarska s Čínou ovlivňuje také širší geopolitické dění. Orbánova zahraniční politika sází na vyvažování, a tím pádem se snaží udržovat dobré vztahy s Čínou, EU, USA i Ruskem. V rámci Orbánovy pragmatické zahraniční politiky Maďarsko podporuje Čínu v Radě EU a brání snahám EU kritizovat porušování lidských práv v Číně. Zároveň se však snaží udržovat dobré vztahy se západními spojenci (Végh, 2022). Když v roce 2024 navštívil v rámci své cesty po Evropě prezident Si Ťin-pching Maďarsko, jednalo se o významný milník ve vzájemných vztazích. Obě země se dohodly na nejméně 16 projektech, včetně pobídek pro čínské podniky. Například investice společnosti CATL do závodu na výrobu baterií v hodnotě 7,3 miliardy eur získala od maďarské vlády podporu ve výši 800 milionů eur, a to v podobě daňových pobídek i infrastrukturní podpory (Thorpe, 2024). Tyto kroky dokládají maďarské odhodlání prohlubovat s Čínou obchodní vztahy, a to i přesto, že EU Maďarsko kritizuje za nedodržování zásad právního státu a nekalé praktiky při přidělování prostředků ze strukturálních fondů.

Čína navíc Maďarsku v dubnu 2024 poskytla největší půjčku v jeho historii, a to ve výši 1 miliardy eur. Tuto půjčku od tří čínských bank, China Development Bank, Export-Import Bank of China a maďarské pobočky Bank of China, musí Maďarsko splatit do tří let. Maďarská vláda ji sice veřejně neohlásila, ale později ji potvrdila Maďarská agentura pro správu dluhu. Prostředky jsou určeny na financování investic do infrastruktury a energetického sektoru při zachování poměru veřejného dluhu k HDP v mezích horní hranice 28,9 % (Körömi 2024).

Maďarsko zůstává nejvíce pročínským státem V4. Jeho snaha o navázání užších vztahů s Pekingem je projevem promyšlené strategie, jak využít čínské investice coby protiváhu napjatých vztahů s EU a zároveň se vypořádat se složitými otázkami veřejného mínění a globální geopolitiky. Budoucnost čínsko-maďarských vztahů bude záviset na tom, zda Čína dokáže dostát svým investičním slibům a zda se Maďarsku podaří si udržet své postavení v EU a na širší mezinárodní scéně.

Závěr

Spolupráce mezi Čínou a zeměmi V4 je odrazem diferencovaného a v čase vyvíjejícího se přístupu, který se mění podle změn ekonomických aspirací, geopolitického uspořádání a národních priorit. I když iniciativy jako 14+1 a iniciativa BRI měly za cíl integrovat země V4 do čínské globální strategie, výsledky jsou smíšené. Nejvíce pročínským státem je Maďarsko, které těží z čínských investic a velkých infrastrukturních projektů, zatímco ostatní země V4 přistupují k Pekingu s větší opatrností především kvůli nesplněným slibům, bezpečnostním obavám a obchodní nerovnováze.

Polsko a Česko dávají před Čínou přednost euroatlantickému spolenectví a po nedávných změnách v politickém vedení země akcentují demokratické hodnoty a partnerství s Tchaj-wanem. Slovensko, které se v Číně historicky angažovalo nejméně, vykazuje pod současným vedením známky obratu, ale nadále ho omezuje geopolitická realita a skeptická nálada veřejnosti. Aktivní angažovanost Maďarska ve vztahu k Číně sice přináší ekonomické zisky, ale čelí negativním náladám veřejnosti a nenaplněným očekáváním.

Budoucnost vztahů mezi Čínou a V4 bude záležet na vyvažování mezi ekonomickými příležitostmi a strategickou obezřetností, na řešení obchodní nerovnováhy a na sladění národních politik s cíli EU. Tento mnohostranný vztah bude i nadále utvářet souhra mezi politikou EU, soupeřením USA a Číny a domácími prioritami.

Doporučení:

- Posílení jednotného regionálního přístupu. I když je tento pohled možná spíše idealistický, nejlepším řešením by bylo, kdyby země V4 svůj postoj vůči Číně koordinovaly a postupovaly jednotně. Společná strategie by posílila jejich vyjednávací sílu, omezila schopnost Pekingu využívat bilaterálních rozporů a sladila by jejich úsilí s širšími cíli EU. Vzhledem k současné politické realitě – zejména k rostoucímu sblížování Maďarska a Slovenska s Čínou – je však taková koordinace velmi nepravděpodobná.
- Diverzifikace hospodářských partnerství. Aby se snížila přílišná závislost na čínských investicích

a obchodu, měly by země V4 posílit své vazby na podobně smýšlející globální demokratické partnery, jako jsou Spojené státy, Kanada, Velká Británie, Izrael, Japonsko, Jižní Korea, Austrálie, Indie, Tchaj-wan a demokratické země Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN), například Indonésii a Filipíny. Rozšíření těchto partnerství by nejen snížilo míru ekonomické zranitelnosti, ale také by posílilo vyváženější a odolnější obchodní vztahy.

- Zvýšit dohled nad strategickými investicemi. Vzhledem k jeho složitosti je nutné tento mechanismus implementovat na národní úrovni, jak je tomu například v Česku pod záštitou Ministerstva průmyslu a obchodu. Zahrnuje zavedení přísných regulačních rámců pro monitorování a kontrolu zahraničních investic v klíčových odvětvích, jako jsou telekomunikace, energetika a infrastruktura. Tato opatření by měla zahrnovat přísné kontroly investic s cílem zmírnit potenciální bezpečnostní rizika, zejména ta spojená s čínským vlivem.
- Zvýšení informovanosti veřejnosti a institucionální odolnosti. Je potřeba skrze strategickou komunikaci zvýšit transparentnost kampaní zaměřených na posílení čínského vlivu. Současně je třeba zabezpečit instituce před nežádoucím zahraničním vměšováním – zejména v akademické sféře, médiích a v oblasti technologií. Pravidelná školení by měla upozorňovat na možná rizika a slabá místa spolupráce s Čínou.

Použité zdroje:

Bachulska, Alicja. 2020. “When Beijing Met Warsaw: A Story of Continuing Courtship.” In *China’s Sticks and Carrots in Central Europe: The Logic and Power of Chinese Influence*, eds. Ivana Karásková a Alicja Bachulska, 33–41. Prague: Mapinfluence.

———. 2022. “Chinese Influence in Poland.” <https://cepa.org/comprehensive-reports/chinese-influence-in-poland/>.

Euronews. 2022. “Hungary Agrees to Open Chinese University Campus in Budapest by 2024.” *Euronews*, 2. srpna 2022. <https://www.euronews.com/2021/05/02/hungary-agrees-to-open-chinese-university-campus-in-budapest-by-2024>.

Globsec. 2024. “Globsec Trends 2024. CEE: A Brave New Region? .” Bratislava.

Klímová, Jana, a Antonín Viktora. 2023. “Ze slibovaných 230 miliard Česko získalo jen zlomek. Čínské investice nic moc nepřinesly, říká expert.” *Český Rozhlas*, 3. března 2023. <https://plus.rozhlas.cz/ze-slibovanych-230-miliard-cesko-ziskalo-jen-zlomek-cinske-investice-nic-moc-8945283>.

Kobierski, Łukasz. 2022. *The Role and Influence of the People’s Republic of China on Visegrad Group Countries*. Warsaw: Warsaw Institute.

Körömi, Csongor. 2024. "Hungary Quietly Takes €1B Loan from Chinese Banks." *Politico*, 25. července 2024. <https://www.politico.eu/article/budapest-hungary-took-1-billion-loan-chinese-banks-peter-szijarto/>.

Paszak, Paweł. 2021. "Hungary's 'Opening to the East' Hasn't Delivered." <https://cepa.org/article/hungarys-opening-to-the-east-hasnt-delivered/>.

Polish Office in Taipei. 2023. "Bilateral Relations." 2023. <https://poland.tw/web/taiwan/taiwan>.

Prezydent.pl. 2016. "President Duda Hopes Poland Will Become China's Gateway to Europe." 2016. <https://prezydent.pl/en/news/art,191,president-duda-hopes-poland-will-become-chinas-gateway-to-europe.html>.

Rod, Zdeněk. 2023. "The Chinese Influence in Visegrad Countries." In *The Dragon at the Gates of Europe: Chinese Presence in the Balkans and Central-Eastern Europe*, eds. Andrea Bogoni a Brian F. G. Fabrègue. Luxembourg: Blue Europe.

Sarek, Łukasz. 2020. "5G and the Internet of Things: Chinese Companies' Inroads into 'Digital Poland.'" *Sinopsis*, 1. ledna 2020. <https://sinopsis.cz/en/sarek-5g-iot/>.

Šebok, Filip, a Ivana Karásková. 2022. "Case Study: Czech Republic." In *China's Influence in Europe: Strategies Towards a Resilient and United EU*, eds. Katty W. Chen a Benjamin Herscovitch. Potsdam: Friedrich Naumann Foundation for Freedom.

Shimeng, Li. 2024. "CEIS Releases China-Hungary Investment and Cooperation Report in Budapest." *Belt and Road Portal*, 2. května 2024. <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/0OCQGJUD.html>.

Šimalčík, Matej. 2020. "China's Inroads into Slovak Universities." <https://ceias.eu/chinas-inroads-into-slovak-universities/>.

Spurný, Jaroslav. 2022. "Nekupujte čínské 5G technologie, doporučují české úřady," 10. ledna 2022. <https://www.respekt.cz/komentare/nekupujte-cinske-5g-technologie-doporucuji-ceske-urady>.

Thorpe, Nick. 2024. "Hungary Opens Up to Chinese Tech Despite Protests." *BBC News*, 27. dubna 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-68848770>.

Turcsányi, Richard Q., a Renáta Sedláková. 2020. "Czech Public Opinion on China in the Age of COVID-19."

Valášek, Lukáš. 2019. "Karlova univerzita propustila akademiky, které platila za konference čínská ambasáda." *Aktuálně.Cz*, 5. listopadu 2019. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/karlova-univerzita-propustila-akademiky-cina/r~0e3b078affd511e9b1410cc47ab5f122/>.

———. 2023. “Akademici si „odkláněli“ miliony, univerzita náhle couvá z vymáhání.” *Seznam Zprávy*, 5. listopadu 2023. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-karlova-univerzita-vycouvala-z-vymahani-milionu-po-akademicich-placenych-cinou-238657>.

Végh, Zsuzsanna. 2022. “Alignment or Isolation: Hungary’s Foreign Policy After Its Parliamentary Election.” <https://ecfr.eu/article/alignment-or-isolation-hungarys-foreign-policy-after-its-parliamentary-election/>.

Waisová, Šárka, a Ladislav Cabada. 2022. “China’s Engagement in Central Europe: Words Speak Louder than Actions.” *Politické Vedy* 25 (2): 151–76. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2022.25.2.151-176>.

TOPAZ
Opletalova 1603/57
11000 Praha 1
web: www.thinktopaz.cz

